

İntihal | Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

| This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

SİLAHLI ÇATIŞMALARDA SİVİLLERİN KORUNMASI: NORMATİF ÇERÇEVE VE UYGULAMADAKİ ZORLUKLAR

PROTECTION OF CIVILIANS IN ARMED CONFLICTS: NORMATIVE FRAMEWORK AND CHALLENGES IN IMPLEMENTATION

Dr. Semra Aksu*

ÖZ

Uluslararası hukukun temel ilke, usul ve kurumlarının gelişimi günümüzün karmaşık ve çoğu zaman da çelişkili siyasi dinamiklerinden etkilenmektedir. Bu etkileşim, hukuki belirsizliklere ve norm ile uygulama arasında uçuruma neden olmaktadır. Bu çerçevede, sivilin korunması uluslararası hukukun temel hedeflerinden biri olarak kabul edilse de bu korumanın etkin bir şekilde sağlanması büyük ölçüde siyasi iradeye bağlıdır.

Silahlı çatışmalarda sivilin korunması, uluslararası toplum açısından öncelikli bir meseledir. Bu doğrultuda uluslararası insanî hukukun teamül kurallarının kodifikasyonu ve Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi kararları ile kapsamlı ve güçlü bir normatif yapı oluşturulmuştur. Ancak, uluslararası hukuk bağlamında devletlerin norm oluşturma süreçlerine bağlılıkları ile bu normları uygulama konusundaki taahhütleri arasında belirgin bir tutarsızlık bulunmaktadır. Özellikle, soykırım ve diğer kitlesel vahşet suçlarına karşı *bir daha asla* taahhüdünün vurgulandığı 2005 Dünya Zirvesi'nin ardından, devletlerin bu tür insani krizlere müdahale konusundaki isteksizlikleri, uluslararası hukukun uygulanmasındaki çelişkilerin somut bir örneğini teşkil etmektedir. Silahlı çatışmalarda sivilin yeterince korunamaması, mevcut normların içeriği ve bunların uygulanabilirliği konusunda kritik soruları gündeme getirmektedir. Bu sorunlar, normların belirsizliğinden ya da uygulanmasındaki eksikliklerden/yetersizliklerden kaynaklanabileceği gibi, devletlerin siyasi çıkarları doğrultusunda kasıtlı bir şekilde yükümlülüklerini yerine getirmemelerinden de ileri gelebilmektedir. Sonuç olarak, silahlı çatışmalarda artan sivil kayıplar uluslararası hukuk düzeninde Vestfalyan anlayışın ve devlet egemenliğinin dokunulmazlığına verilen önceliğin devam ettiğini göstermektedir. Bu durum barış ve güvenliği korumak amacıyla kurulan BM'nin sivilin savaşın yıkıcı etkilerinden koruma görevini yerine getirmekte yetersiz kalmasına yol açarken aynı zamanda BM'nin güvenilirliğini ve meşruiyetini zayıflatmakta, sivilin korunmasındaki temel rolünü de sorgulatmaktadır.

Bu çalışma, silahlı çatışmalarda sivilin korunmasına ilişkin hukuki çerçevenin sınırlarını ve gelişimini incelemekte; Güvenlik Konseyi kararları temelinde geliştirilen normların uygulanabilirliğini, mevcut araç ve mekanizmalarla ve devletlerin iş birliği ve rızaya dayalı tutumları çerçevesinde değerlendirmektedir.

Anahtar Kelimeler sivilin korunması, silahlı çatışmalar, uluslararası insanî hukuk, Güvenlik Konseyi.

* Arş. Gör. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı.

0000-0002- 5248-4874 semra.aksu@hbv.edu.tr

Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

This work is licensed under Attribution-NonCommercial 4.0 International.

ABSTRACT

The development of fundamental principles, procedures, and institutions of international law is shaped by complex and often contradictory ongoing political dynamics. This interaction leads to legal uncertainty and a widening gap between norms and their implementation. In this context, although the protection of civilians is recognized as one of the core objectives of international law, the effectiveness of this protection largely depends on political will.

The protection of civilians in armed conflicts is a priority issue for the international community. In this regard, a comprehensive and robust normative framework has been established through the codification of customary rules of international humanitarian law and the resolutions of the United Nations (UN) Security Council. However, there is a clear inconsistency between states' participation in norm-making processes and their commitment to implement those norms. In particular, the reluctance of states to intervene in such humanitarian crises—even after the World Summit, where the *never again* pledge against genocide and other mass atrocity crimes was strongly emphasized—illustrates the contradictions in the application of international law.

The failure to adequately protect civilians in armed conflicts raises critical questions regarding both the substance and the enforceability of existing norms. These shortcomings may stem from the ambiguity or limitations of the norms themselves, but also from states' deliberate unwillingness to fulfill their obligations due to political interests. Ultimately, the growing civilian toll in armed conflicts reveals the persistence of the Westphalian logic and the primacy of state sovereignty in the international legal order. This not only undermines the UN's ability to fulfill its mandate of protecting civilians from the devastating effects of war but also weakens the legitimacy and credibility of the UN.

This study examines the limits and evolution of the legal framework for the protection of civilians in armed conflict, evaluating the applicability of norms developed through Security Council resolutions in light of existing mechanisms and the cooperation and consent of states.

Keywords protection of civilians, armed conflict, international humanitarian law, Security Council.

GİRİŞ

Son yıllarda modern tarihin en yoğun ve yıkıcı silahlı çatışmalarına tanık olmaktadır. Bu durum en çok da siviller üzerinde ağır sonuçlar doğurmaktadır. Birleşmiş Milletler (BM) raporlarına göre yalnızca 2023 yılında dünya genelinde 170'in üzerinde silahlı çatışma yaşanmış, yaklaşık 120 milyon kişi zulüm, çatışma, şiddet, insan hakları ihlalleri ve kamu düzenini ciddi şekilde bozan olaylar nedeniyle zorla yerinden edilmiştir.¹ BM Genel Sekreteri'nin 2023 Raporu'na göre sivil kayıplarda kaygı verici bir artış gözlemlenmiş ve 33.400'ü aşkın sivilin hayatını kaybettiği bildirilmiştir.² Bu rakam, bir önceki yıla kıyasla %72'lik dramatik bir artışı temsil etmektedir. Ölen sivillerin içinde kadınların oranı iki katına, çocukların oranı ise üç katına çıkarken, cinsel şiddet vakalarında %50 artış kaydedilmiştir. Kayıt altına alınan sivil ölümlerinin üçte ikisinden fazlası, özellikle kadınlar ve çocuklar olmak üzere, İşgal Altındaki Filistin Toprakları ve İsrail'de meydana gelmiş; bu da söz konusu bölgeyi 2023 yılında siviller açısından en ölümcül çatışma alanı hâline getirmiştir.³ Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Myanmar, Sudan ve Ukrayna'daki çatışmalarda da siviller ciddi şiddet olaylarına maruz kalmıştır. BM Genel Sekreteri, söz konusu gelişmeleri *sarsıcı derecede karanlık ve son derece trajik* olarak tanımlamıştır.⁴ 2024 yılında da siviller, özellikle kadınlar ve çocuklar, silahlı çatışmaların ağır yükünü taşımayı sürdürmüştür. BM, 2024 yılı içinde 14 silahlı çatışmada 36.000'in üzerinde sivil ölümünü kayıt altına almıştır.⁵ Ölümler, yaralanmalar, zorla yerinden edilmeler, zorla kaybedilmeler, işkence, cinsel şiddet ve temel hizmetlere erişimin engellenmesi yaygınlaşmıştır. Sivil altyapının tahrip edilmesi; elektrik, sağlık, su, sanitasyon, eğitim ve geçim kaynaklarının ciddi biçimde zarar görmesine neden olmuş; bu durum milyonlarca kişiyi hayatta kalmak için gerekli hizmetlerden mahrum bırakmıştır. Tıbbi personelin hedef alınması ve sağlık tesislerinin zarar görmesi, hastaların tedaviye erişimini imkânsız hâle getirmiştir. İnsani yardım çalışanları ve BM personeli şiddet, kriz bölgelerine ve sivillere erişimlerinin engellenmesi ve temel malzeme yetersizliğiyle karşı karşıya kalmıştır. Kamerun, Mozambik, Nijerya ve Güney Sudan gibi ülkelerde ise, silahlı çatışmaların yanı sıra sivil huzursuzluklar, arazi ve su kaynakları üzerindeki topluluklar arası çatışmalar ile yaygın suç olayları, siviller için ölüm, yaralanma ve yıkım anlamına gelmiştir. 2024 yılında dünya genelinde 120'den fazla silahlı çatışma devam

¹ United Nations, *Peace and Security: How conflict impacts our environment*. (<https://www.un.org/en/peace-and-security/how-conflict-impacts-our-environment>, Erişim Tarihi: 10 Haziran 2025)

² United Nations, *Report of the Secretary-General on the Protection of Civilians in Armed Conflict*, UN Doc. S/2024/385, May 14, 2024.

³ BM İnsani İşler Koordinasyon Ofisi (OCHA)'nin internet sayfasında paylaştığı, Gazze Sağlık Bakanlığı'ndan alınan fakat henüz BM tarafından doğrulanmamış verilere göre 11 Haziran 2025 itibarıyla Gazze'deki toplam ölüm sayısı 55 bini aşmıştır. United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), *Reported Impact Snapshot: Gaza Strip, 22 April 2025*. (<https://www.ochaopt.org/content/reported-impact-snapshot-gaza-strip-22-april-2025>, Erişim Tarihi: 14 Haziran 2025) Washington Yakın Doğu Araştırmaları Enstitüsü'nün Mayıs 2025'te yayınladığı "Assessing the Gaza Death Toll After Eighteen Months of War" başlıklı raporda Gazze Sağlık Bakanlığı'nın whatsapp ve telegram kanalları aracılığıyla yayınlamış olduğu Ekim 2023, Ocak 2024, Mart 2024, Nisan 2024, Haziran 2024, Ağustos 2024, Ekim 2024, Mart 2025 ve son olarak dokuzuncusunu Mayıs 2025'te yayınladığı ölenlerin isimlerinin yer aldığı listelere göre toplam sayı 53 bine yaklaşmıştır. Gabriel Epstein, *Assessing the Gaza Death Toll After Eighteen Months of War*, Policy Notes No. 158 (Washington, D.C.: The Washington Institute for Near East Policy, May 2025) (<https://www.washingtoninstitute.org/sites/default/files/pdf/PolicyNote158Epsteinv3.pdf>, Erişim Tarihi: 14 Haziran 2025)

⁴ UN Doc. S/2024/385.

⁵ UN Doc. S/2025/271.

etmiş; yeni teknolojilerin yaygın kullanımı, uluslararası insancıl hukukun açık ihlalleri ve keyfi yorumları ciddi insani sonuçlar doğurmuştur.⁶ Afganistan, Kolombiya, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Etiyopya, Lübnan, Myanmar, Somali, Güney Sudan, Sudan, Suriye, Ukrayna ve İşgal Altındaki Filistin Toprakları dâhil olmak üzere pek çok bölgede siviller, yoğun bombardıman, patlamamış mühimmatlar ve el yapımı patlayıcıların neden olduğu ağır kayıplara uğramıştır. Sivillerin artık yalnızca çatışmaların dolaylı mağdurları olmadığını, giderek daha fazla doğrudan hedef haline geldiklerini göstermektedir.⁷

2023 ve 2024 yıllarına ait veriler, sivil kayıplar ve hak ihlallerindeki dramatik artışı gösterirken, silahlı çatışmaların günümüzde ulaştığı yıkıcı boyutları ve siviller üzerindeki ağır insani sonuçları tartışmaya yer bırakmayacak şekilde kanıtlamaktadır. Bu tablo, *insan hakları çağında*⁸ silahlı çatışmalarda sivillerin korunması hususunda süregelen bir başarısızlık durumuna işaret etmektedir. Dolayısıyla da bu çalışma, silahlı çatışmalarda sivillerin korunmasına ilişkin devam eden bu başarısızlığın temel nedenini sorgulamayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda temel soru, artan sivil kayıplarının uluslararası insancıl hukukta yer alan sivillerin korunmasına dair hukuki düzenlemelerin normatif açıdan yetersizliğinden mi, yoksa mevcut normatif yapının kapsam ve derinliğine rağmen bu normların etkin bir şekilde uygulanabilmesi için gerekli siyasi irade, rıza ve devletlerarası işbirliği eksikliğinden mi kaynaklandığıdır. Bu doğrultuda çalışmada sivillerin korunması başarısızlığının *yapısal* mı yoksa *siyasi* mi olduğu sorusuna odaklanılacaktır. Nitekim artan sivil kayıplar ve derinleşen insancıl hukuk ihlalleri, mevcut hukuki çerçevenin yeterliliği ile bu çerçevenin işlerlik kazanmasını mümkün kılacak siyasi irade ve devletlerarası işbirliği düzeyinin yeniden değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk iki bölümde genel olarak silahlı çatışmalarda artan sivil kayıplar karşısında uluslararası toplumun yükümlülükleri ortaya konarak mevcut normatif yapının mahiyet ve muhteva bakımından yeterliliği sorgulanmaktadır. Sivillerin silahlı çatışmalar sırasında korunmasına ilişkin normatif yapının incelenmesi hem mevcut koruma rejiminin anlaşılması hem de uygulamada karşılaşılan zorlukların tespiti açısından önem arz etmektedir. Birinci bölümde silahlı çatışmalarda sivillerin korunmasına ilişkin uluslararası insancıl hukukun temelini oluşturan akdi ve teamüli yükümlülükler sistematik bir biçimde ele alınmaktadır. Bu kapsamda Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokoller başta olmak üzere temel uluslararası insancıl hukuk antlaşmaları ile teamül hukuku ilkeleri incelenerek silahlı çatışmalarda sivillerin korunmasına ilişkin mevcut normatif yapı bütüncül bir şekilde ortaya konulmaktadır. İkinci bölümde ise antlaşmalar hukuku ve teamül hukuku ile belirlenen yükümlülüklerin BM Güvenlik Konseyi kararlarıyla nasıl derinleştiği ve genişlediği incelenmektedir. Zira silahlı çatışmalarda sivillerin korunmasına yönelik normatif yapı yalnızca akdi

⁶ United Nations, *Report of the Secretary-General on the Protection of Civilians in Armed Conflict*, UN Doc. S/2025/271, May 15, 2025.

⁷ Sarah Adamczyk, *Twenty Years of Protection of Civilians at the UN Security Council*, Humanitarian Policy Group, Policy Brief 74 (2019): 2.

⁸ II. Dünya Savaşı sonrası dönemi *haklar çağı* olarak nitelendiren Henkin'e göre, bu çağın fikri olarak insan hakları, evrensel kabul görmüş yegâne siyasal ve ahlaki düşüncedir. Louis Henkin, *The Age of Rights*, New York: Columbia University Press, 1990, s. ix. Bu evrensel kabul, insan haklarının çağımızın temel değeri haline geldiğini gösterdiği gibi silahlı çatışmalarda sivillerin korunması yükümlülüğünün de uluslararası toplum açısından asli bir norm olduğunu pekiştirmektedir.

kurallar ve teamül hukukundan ibaret değildir; uygulamada belirleyici rol oynayan önemli bir unsur da BM Güvenlik Konseyi kararlarıdır. Uluslararası barış ve güvenliğin tesis edilmesi ve muhafazasında birincil sorumluluğa sahip BM Güvenlik Konseyi'nin silahlı çatışmalarda sivillerin korunmasına dair almış olduğu kararlarla normatif yapının tedrici gelişimine yaptığı katkı, mevcut boşlukları ne ölçüde doldurduğu ve kararların normatif yapıyı tamamlayıcı nitelikte olup olmadığı değerlendirilecektir. Bu inceleme kapsamında kararların mevcut hukuki yükümlülükleri somutlaştırma, belirginleştirme ve güncel tehditlere uyumlu hâle getirme işlevleri ile kararlarla oluşturulan mekanizma ve kurumların Konsey'in normatif yapıyı güçlendirme kapasitesi ve uygulanabilirliği artırmadaki rolü yer almaktadır. Dolayısıyla da çalışma sadece normatif yapının muhtevasını değil, aynı zamanda bu düzenlemelerin uygulanmasına yardımcı olan siyasal ve kurumsal dinamikleri de incelemeyi hedeflemektedir. Zira bu çalışma Güvenlik Konseyi'nin sorumluluğunu yalnızca yeni normlar üretmekle sınırlı görmeyip, bu normların uygulanabilirliğini sağlayacak mekanizmaları işlevsel hale getirme kabiliyetini de tartışmaktadır.

İlk iki bölümde yapılan değerlendirmeler ile sivillerin korunmasına ilişkin normatif yapının mahiyet ve muhteva bakımından esasen yeterli olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Uluslararası insancıl hukukun akdi ve teamüli kuralları ile BM Güvenlik Konseyi kararlarının birlikte oluşturduğu normatif yapı, kapsamı tedrici bir şekilde genişleyen, yeni tehditlere uyum sağlayabilen ve Konsey tarafından geliştirilen mekanizma ve kurumlarla desteklenen dinamik bir nitelik arz etmektedir. Dolayısıyla da Konsey kararlarının normatif yapıyı tamamlayıcı ve güçlendirici etkisi, mevcut boşlukları önemli ölçüde giderdiğini; sonuç olarak sivillerin korunması alanındaki başarısızlığın yapısal bir eksiklikten kaynaklanmadığını göstermektedir. Bu çerçevede, çalışmanın bir diğer amacı da sivillerin korunmasına dair normatif yapının neden uygulamada göz ardı edildiğini ortaya koymaktır. Normatif çerçevenin genişlemesine ve detaylı düzenlemelere rağmen devlet pratiklerinde etkili bir koruma mekanizmasının tesis edilememesi, hukuki yükümlülüklerin uygulamada karşılığını bulamadığını ortaya koymaktadır. İşte bu nedenle üçüncü bölüm artan sivil kayıplarının nedenlerinin normatif yapıdan değil, bu yapının hayata geçirilmesini mümkün kılacak siyasi irade, rıza ve devletlerarası işbirliğinin eksikliğinden kaynaklanıp kaynaklanmadığını tartışmak üzere ayrılmıştır. Dolayısıyla da üçüncü bölüm çalışmanın bir diğer temel sorusuna odaklanmaktadır: Eğer normatif yapı bu denli kapsamlı ve dinamikse neden silahlı çatışmalarda her geçen gün sivil kayıplarında artış yaşanmaktadır. Sivilleri koruma başarısızlığının temel nedeninin sorgulandığı bu çalışmada başarısızlığın yapısal olmaktan ziyade siyasi olduğu bu bölüm çerçevesinde ortaya konacaktır. Mevcut hukukun uygulanabilirliği tartışılmakta; uluslararası hukukun doğasına içkin olan rıza, egemenlik ve devletlerarası işbirliği mekanizmalarının sınırları bu çalışma kapsamında değerlendirilecektir. Zira gelinen noktada sorunun kaynağı hukuki çerçevenin yetersizliği değil, bu çerçevenin hayata geçirilmesini mümkün kılacak siyasi irade ve işbirliğinin sağlanamamasında yatmaktadır. Mevcut uluslararası insancıl hukuk kuralları sivillerin korunmasına dair en kapsamlı hukuki çerçeveye sahip olsa da siyasi irade olmaksızın uygulanma kabiliyetinden yoksundur. Uluslararası hukuk düzeninin üzerine kurulu olduğu bu yapı, zengin ve kapsamlı normatif düzenlemelerin siyasi irade ve işbirliği olmaması durumunda etkisiz kalmasına ve uygulanmamasına neden olmaktadır. Çalışmada nihai olarak sivilleri koruma başarısızlığının normatif yapının mahiyet ve

muhtevastından ziyade *egemen eşitlik ve rızaya* dayalı uluslararası hukukun doğasının sonucu olarak ortaya çıkan siyasi irade ve devletlerarası işbirliği eksikliğinden kaynaklandığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Çalışmanın kapsamı BM Güvenlik Konseyi kararları ile dinamik bir yapı kazanan normatif çerçeve ile sınırlandırılmaktadır. Silahlı çatışmalarda sivillerin korunması meselesini uluslararası insancıl hukuk perspektifinden ele alan bu çalışma insan hakları hukuku ve insan hakları koruma mekanizmaları ile Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kararları ve mülteci hukukuna ilişkin düzenlemeleri kapsam dışında bırakmaktadır.

I. NORMATİF YAPI: ULUSLARARASI İNSANCIL HUKUKTA SİVİLLERİN KORUNMASI

Silahlı çatışmalarda sivillerin korunmasına ilişkin mevcut normatif yapının mahiyet ve muhtevastının yeterliliğini sorgulayabilmek için uluslararası insancıl hukukun akdi ve teamüli kurallarından oluşan hukuki rejimine yer vermemiz gerekmektedir. Hukuki rejimin içerdiği yükümlülükler kapsamlı bir şekilde ortaya konulmadan normatif yapının mahiyet ve muhtevastının yeterliliğini sorgulamak mümkün değildir.

A. TEMEL BELGELER

Silahlı çatışmalarda sivillerin korunmasına yönelik normatif çerçeve tarihsel süreçte uluslararası insancıl hukukun teamüli kurallarının kodifikasyonu ile şekillenmiştir. 1899 ve 1907 Lahey Sözleşmeleri, 1949 Cenevre Sözleşmeleri ile 1977 tarihli Ek Protokoller silahlı çatışmalar hukukundaki evrensel standartları belirleyerek hukuki yapının omurgasını oluşturmuştur.⁹ Bununla birlikte, silahlı çatışmaların karmaşıklığı ve niteliği zamanla değişmiş; bu değişim karşısında mevcut normların uygulanabilirliği ve etkinliği, yeni araçlarla desteklenmeyi gerekli kılmıştır. Bu noktada, BM Güvenlik Konseyi'nin aldığı kararlar, mevcut normatif çerçevenin tamamlayıcı bir parçası haline gelmiş; sadece mevcut kuralları pekiştirmekle kalmamış, aynı zamanda yeni tehdit ve dinamiklere karşı sivillerin korunmasına yönelik daha kapsamlı ve bağlayıcı düzenlemeler getirmiştir. Dolayısıyla, silahlı çatışmalarda sivillerin korunmasına ilişkin normatif düzenlemelerin bütünsel biçimde anlaşılması, her bir bileşenin - uluslararası insancıl hukuk, uluslararası insan hakları hukuku, uluslararası teamül hukuku ve BM Güvenlik Konseyi kararlarının - kendi iç işlevleri kadar birbirleriyle kurdukları tamamlayıcı ilişkilerin de incelenmesini gerektirmektedir.¹⁰

⁹ Uluslararası Adalet Divanı (UAD) 1996 tarihli Nükleer Silahların Tehdidinin ve Kullanılmasının Hukukiliği Danışma Görüşü'nde (bundan sonra Nükleer Silahlar Danışma Görüşü) söz konusu metinlerin *insancıl hukukun özünü oluşturduğunu* (constituting the fabric of humanitarian law) belirtmiştir. International Court of Justice (ICJ), *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, Advisory Opinion, 1996, para. 75-78.

¹⁰ UAD Duvar Davası Danışma Görüşü'nde insan hakları hukuku ile uluslararası insancıl hukuk arasındaki ilişkiye dair kapsamlı tespitlerde bulunmuştur. İsrail'in silahlı çatışmalarda yalnızca uluslararası insancıl hukukun geçerli olduğu ve dolayısıyla da insan hakları sözleşmelerinin işgal altındaki bölgelere uygulanamayacağı yönündeki iddialarını kategorik olarak reddeden Divan, insan hakları sözleşmelerinin sağladığı korumanın silahlı çatışma durumlarında sona ermediğini açık bir şekilde belirterek insan hakları hukuku ile uluslararası insancıl hukukun silahlı çatışma durumlarında birbirlerini dışlayan hukuk dalları olmadığını bilakis birlikte işleyen hukuk alanları olduğunu belirtmiştir. Aralarındaki ilişkiyi üç muhtemel durumdan bahsederek açıklayan Divan bazı hakların

Savaş hukuku ya da silahlı çatışma hukuku olarak da adlandırılan insancıl hukuk, savaş yöntem ve araçlarının *sınırsızca*¹¹ kullanılmasını önlemeyi amaçlayan ve silahlı çatışmaların olumsuz etkilerini en aza indirmeye yönelik kurallar bütünüdür.¹² Köklü bir geçmişe sahip olan savaş hukukunun (*jus in bello*) mirası üzerine inşa edilen ve genel olarak teamül hukuku kuralı niteliği taşıyan düzenlemeler 19. yüzyılın sonlarından itibaren uluslararası antlaşmaların konusu olmuştur.¹³ Bu kodifikasyon sürecinin temelleri 1868 tarihli St. Petersburg Bildirisi ve 1874 Brüksel Konferansı ile atılmıştır.¹⁴ Söz konusu birikim özellikle 1899 ve 1907 Lahey

sadece uluslararası insancıl hukukun konusunu oluşturduğunu; bazı hakların ise münhasıran insan hakları hukukunun konusu olduğunu ve diğer bazı hakların da her iki uluslararası hukuk dalının konusu olabileceğini ifade etmiştir. Dolayısıyla da Divan'a göre bu iki hukuk dalı arasında keskin bir ayrım bulunmamakla birlikte silahlı çatışmalarda hakların kapsamı ve uygulanması bu iki hukuk dalının birlikte ve bütüncül olarak değerlendirilmesini gerektirmektedir. Hatta Divan kendisine yöneltilen soruyu yanıtlayabilmek için uluslararası insan hakları hukuku ile *lex specialis* niteliğindeki uluslararası insancıl hukuku birlikte dikkate almak zorunda olduğunu belirtmiş ve bu yolla insancıl hukuku silahlı çatışmalarda öncelikli uygulanacak *lex specialis* olarak nitelendirmiştir. ICJ, *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, Advisory Opinion, July 9, 2004, para. 102-106. İnsancıl hukuk ve insan hakları hukuku arasındaki ilişkiye dair farklı görüşler için bkz. Ayşe Nur Tütüncü, *İnsancıl Hukuka Giriş*, 4. baskı (İstanbul: Beta, 2019), s. 2-4. Uluslararası insancıl hukuk ile uluslararası insan hakları hukukunun silahlı çatışmalarda sivillerin korunması bağlamında birbirini tamamlayıcı niteliğine ilişkin kapsamlı bir değerlendirme için bkz. Melike Batur Yamaner, *Silahlı Çatışmalarda Sivillerin Korunması* (İstanbul: Arıkan Yayınevi, 2007). Yamaner, silahlı çatışmalarda düşman elindeki sivillerin yaşam hakkı ile işkence ve kötü muamele yasağı kapsamında korunmasını ve yargılama güvencelerini; ayrıca silahlı çatışmalarda özel olarak korunan kategoriler bağlamında çocukların ve kadınların korunması meselesini hem uluslararası insancıl hukuk hem de uluslararası insan hakları hukuku perspektifinden detaylı bir şekilde ele almıştır.

¹¹ Savaşın yöntem ve araçlarının seçiminde tarafların sınırsız bir takdir yetkisine sahip olmadığı, 1907 tarihli IV Sayılı Kara Harbinin Kanunları ve Adetleri Hakkındaki Lahey Sözleşmesine Ek Yönetmeliğin 22. maddesinde açıkça düzenlenmiştir. Bu yönetmelikte yer alan insancıl hukuk kurallarının niteliği UAD'nın Nükleer Silahlar Danışma Görüşü'nde de teyit edilmiştir. Divan, Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi'nin söz konusu kuralların tüm medeni uluslar tarafından kabul edilen ve savaş hukukunun kurallarını beyan eden kurallar olarak nitelendirildiğine dair tespitine yer vermiştir. International Court of Justice (ICJ), *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, Advisory Opinion, 1996, para. 80.

¹² International Committee of the Red Cross (ICRC), "What Is International Humanitarian Law?", 2004. (https://www.icrc.org/sites/default/files/external/doc/en/assets/files/other/what_is_ihl.pdf, Erişim Tarihi: 21 Kasım 2025) Doktrinde benzer tanımlar mevcuttur. Silahlı çatışma durumlarına uygulanabilir hukuk ve savaşın aktörlerinin hak ve yükümlülüklerinin belirlendiği hukuk olarak daha yalın veya özetleyici mahiyette tanımlamalar da bulunmaktadır. Françoise Bouchet-Saulnier, *İnsancıl Hukuk Sözlüğü*, çev. Selahattin Bağdatlı (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002), s. 398. Tütüncü insancıl hukuku ayrıca savaş ya da silahlı çatışma durumlarında muhama katılmamış veya artık katılamayacak durumda olan kişilerin korunmasını ve savaş yöntemleri ile araçlarının sınırlandırmasını amaçlayan hukuk dalı olarak da tanımlamaktadır. Tütüncü, *İnsancıl Hukuka...*, 2019, s. 1. Bu tanım insancıl hukuku silahlı çatışmalarda sivillerin korunmasına yönelik kuralları içeren bir hukuk dalı olarak daha sınırlı bir şekilde ele almaktadır.

¹³ Dieter Fleck, ed., *Handbook of International Humanitarian Law* (Oxford: Oxford University Press, 2008), s. 15.

¹⁴ İnsancıl hukukun 1859 Solferino Savaşı sonrasında Henry Dunant'ın girişimiyle ortaya çıkan Kızıl Haç hareketiyle (1863) başladığına ilişkin yaygın bir kanaat bulunduğunu belirten Öktem, aslında bu hukuk dalına egemen olan ilkelerin kökenlerinin çok daha eskiye uzandığını vurgulamaktadır. Öktem, Ortaçağ kilise hukukunda savaş insanileştirmeye yönelik çeşitli müesseselerin bulunduğunu daha da önemlisi Müslüman hukukçuların savaş sırasında insancıl kaygıların gözetilmesine ilişkin yaklaşımlarının daha da erken bir döneme dayandığını ifade etmektedir. Bu bağlamda, ilk halife Ebu Bekir'in Suriye'deki Hristiyanlara karşı sefere çıkan ordulara verdiği talimatların genel anlamda insancıl hukukun temel ilkelerini ortaya koyduğunu belirtmiştir. A. Emre Öktem, *Terörizm, İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları*, 2. basım (İstanbul: Derin Yayınları, 2011), s. 68. Başer ise insancıl hukukun kökenini Öktem'in işaret ettiğinden daha da geriye, M.Ö. 2000'li yıllara kadar götürmektedir. Bu bağlamda Hammurabi'nin savaş kuralları, Eski Hindistan'daki silahsız ve yaralı düşmana karşı insancıl muameleye işaret eden Manu Kuralları, Afrika'da Bantu'ların geleneksel *vur ama öldürme* kuralı ile Uzak Doğu'da savaş esirlerinin korunmasına ilişkin teamüller silahlı çatışmalarda insani sınırların gözetilmesine ilişkin düşüncenin tarihsel olarak oldukça erken dönemlerde şekillendiğini göstermektedir. Murat Başer, *İnsancıl Hukuk: Yeni savaşlar, Yapısal Sorunlar ve Korunmayan İnsan Hakları*, (Ankara: Gazi Kitabevi, 2014), s. 4-5.

Sözleşmeleri ile somutlaşmış; savaşan tarafların hak ve yükümlülükleri belirlenerek düşmana zarar veren araç ve yöntemlere sınırlamalar getirilmiştir. Savaşın yöntemlerine odaklanan Lahey Hukuku'na savaş alanındaki hasta ve yaralıların durumunu iyileştirmeyi amaçlayan 1864, 1906 ve 1929 tarihli Cenevre Sözleşmeleri de eşlik etmiştir.¹⁵ Buna rağmen insancıl hukukun temel metinleri 1949 Cenevre Sözleşmeleri olarak kabul edilir.¹⁶ 1949 Cenevre Sözleşmeleri ile 1977 tarihli I. ve II. Ek Protokoller, silahlı çatışmalar sırasında sivilleri, sivil halkı ve sivil nesnelere korumaya yönelik uluslararası insancıl hukuk çerçevesini oluşturmaktadır.¹⁷ Her ne kadar 1949 Cenevre Sözleşmeleri, silahlı çatışmalarda sivillerin korunmasına yönelik uluslararası insancıl hukukun temel taşı oluştursa da bu dört sözleşmenin tamamı doğrudan sivillere yönelik hükümler içermemektedir. Birinci Cenevre Sözleşmesi, kara savaşlarında yaralanan ve hastalanan silahlı kuvvet mensuplarının korunmasına odaklanmakta; tıbbi personel, tesisler ve donanımların yanı sıra silahlı kuvvetlere destek veren sivil sağlık personeli ve dini görevlilere yönelik koruma hükümleri barındırmaktadır. İkinci Cenevre Sözleşmesi ise benzer koruma rejimini deniz savaşlarına uyarlayarak, denizdeki hasta, yaralı ve kazazedelerin güvenliğini teminat altına almaktadır. Üçüncü Cenevre Sözleşmesi, savaş esirlerinin muamelesine ilişkin kapsamlı düzenlemeler içermekte; esirlerin insanca muamele görmesi, yeterli barınma, gıda, sağlık hizmeti, çalışma şartları ve disiplin hükümleri gibi çok sayıda hususu ayrıntılı şekilde ele almaktadır. Dördüncü Cenevre Sözleşmesi ise doğrudan sivillerin korunmasını konu edinmekte ve bu

¹⁵ 1977 yılına kadar uluslararası insancıl hukuk iki ana bölümden oluşmaktaydı. Cenevre Hukuku savaş mağdurlarının (asker ya da sivil ayrımı gözetmeksizin) korunmasına yönelik kuralları içerirken; Lahey Hukuku savaşın yürütülme biçimine ilişkin kuralları kapsayarak belirli savaş yöntemleri ile araçlarını yasaklayan ya da sınırlandıran hükümleri barındırırdı. Bu klasik ayrımında 1899 I. Lahey ve 1907 II. Lahey Sözleşmeleri'nden oluşan ve daha çok askeri ihtiyaçlar üzerine temellendirilen Lahey Hukuku çatışan tarafların hak ve yükümlülüklerini, çatışmalarda uyulması gereken kurallar ve kullanılacak savaş vasıtaları üzerinden tespit ederek çatışmaları kaidelere bağlamayı amaçlamaktaydı. Buna karşılık 1949 Cenevre Sözleşmeleri'nden oluşan Cenevre Hukuku ise tamamen bireylerin silahlı çatışmalarda korunmasına yönelik düzenlemeleri içermekteydi. Ancak 1949 Cenevre Sözleşmeleri'ne ek olarak kabul edilen 1977 tarihli Ek Protokoller her iki alana ilişkin düzenlemelere yer vererek Cenevre hukuku ve Lahey hukuku arasındaki ayrım büyük ölçüde anlamını yitirmiştir. International Committee of the Red Cross (ICRC), *International Humanitarian Law: Answers to Your Questions* (February 2015), s. 5. (<https://www.onlinelibrary.ihl.org/wp-content/uploads/2021/06/IHL-Q-A.pdf>, Erişim Tarihi: 21 Kasım 2025) Mariusz Kubiak, "Basic Principles of International Law of Armed Conflict," *Security Dimensions* No. 46 (2023): 21–31. Nitekim UAD Nükleer Silahlar Danışma Görüşü'nde bu gelişmeyi değerlendirerek *silahlı çatışmalarda geçerli olan bu iki hukuk dalı birbiriyle o kadar yakından ilişkili hale gelmiştir ki, bugün uluslararası insancıl hukuk olarak bilinen tek bir karmaşık sistem oluşturdukları kabul edilmektedir* ifadesiyle bütüncül bir hukuk alanına işaret etmiştir. ICJ, *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, para. 75. Aynı doğrultuda, Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC) de güncel literatürde bu birleşik yapıyı vurgulamaktadır. Bununla birlikte Cenevre Hukukunu bireylerin korunmasına odaklandığı ve bireyler karşısında devletlere hak tanımadığı için insancıl hukuk; Lahey Hukukunu ise çatışmaların yürütülmesine ilişkin kuralları belirlediği için savaş hukuku olarak nitelendiren Civelek, iki hukuk dalı arasındaki ayrımın esasen niteliksel bir mahiyete sahip olduğunu ve farklı felsefi temellere dayandığını ifade ederek farklılıkların her zaman devam edeceğini belirtmektedir. Jale Civelek, "Cenevre Hukuku Açısından Barışa İnsanlığa Karşı Suçlar ve Savaş Suçları: Bosna-Hersek'e Uygulanması", *Argumentum*, 3; 31 (1993), 531-540; s. 531.

¹⁶ Bouchet-Saulnier, *İnsancıl Hukuk Sözlüğü*, s.74; Murat Başer, *İnsancıl Hukuk Yeni Savaşlar, Yapısal Sorunlar ve Korunmayan İnsan Hakları* (Ankara: Gazi Kitabevi, 2014), s. 39.

¹⁷ 1949 Cenevre Sözleşmeleri ve 1977 tarihli I. ve II. Ek Protokollerin metinleri için bkz. International Committee of the Red Cross (ICRC), *The Geneva Conventions and Their Commentaries*. (<https://www.icrc.org/en/law-and-policy/geneva-conventions-and-their-commentaries#text940072>, Erişim Tarihi: 10 Haziran 2025)

yönüyle diğer üç sözleşmeden ayrılmaktadır.¹⁸ 159 maddeden oluşan bu sözleşme, çatışma bölgelerindeki ve işgal altındaki topraklardaki sivillerin can güvenliği, onuru ve temel haklarının korunmasını hedeflemektedir. Sözleşme; sivillerin öldürülmesi, işkence görmesi, keyfi tutuklanması ve ayrımcılığa uğramasını yasaklamakta; sivil hastanelerin, sağlık personelinin, çocukların, hamile kadınların ve yaşlıların korunması, yerinden edilmeye karşı güvence sağlanması, temel ihtiyaçların karşılanması, dini ve kültürel hayata saygı gösterilmesi gibi pek çok alanda ayrıntılı koruma normları getirmektedir. Ayrıca işgal altındaki bölgelerde sivillerin zorla çalıştırılmasına, mallarına el konulmasına, kolektif ceza uygulanmasına ve rehin alınmasına karşı açık hükümler içermektedir. Bu yönüyle Dördüncü Cenevre Sözleşmesi, sivillerin silahlı çatışmalarda korunmasına yönelik en açık ve kapsamlı hukuki düzenlemeyi oluşturmaktadır. 1949 Cenevre Sözleşmelerinin tamamında yer alan Ortak 3. Madde, uluslararası nitelik taşımayan silahlı çatışmalarda geçerli olan asgari standartları belirlemekte, fakat günümüzde tüm silahlı çatışma türlerine ayırım gözetmeksizin uygulandığı kabul edilmektedir. Bu madde uyarınca, çatışmalara fiilen katılmayan kişiler - silahlarını bırakmış askerler, hastalık, yaralanma, gözaltı veya benzeri nedenlerle etkisiz hale gelmiş kişiler - her durumda insanca muamele görmeli; ırk, din, cinsiyet, doğum, servet veya benzeri hiçbir ayrımcılığa maruz bırakılmamalıdır. Bu kişiler aleyhine her türlü şiddet, işkence, insan onurunu zedeleyen muameleler, rehin alma ve düzenli bir mahkeme kararı olmaksızın infaz yasaklanmıştır. Ortak 3. Madde, aynı zamanda yaralıların ve hastaların toplanmasını ve bakımını da zorunlu kılarak, tarafsız insani yardım kuruluşlarının (örneğin Uluslararası Kızılhaç Komitesi) çatışma taraflarına yardım teklif edebilmesini düzenlemektedir. Bu temel düzenleme, uluslararası olmayan silahlı çatışmalarda insancıl hukukun uygulanmasını sağlamada büyük önem taşımaktadır. Ortak 3. Madde'nin sağladığı bu koruma rejimi, 1977 tarihli II. Ek Protokol ile daha da ayrıntılandırılmış ve iç çatışmalarda mağdur olan sivillerin hakları genişletilmiştir. Diğer yandan, uluslararası silahlı çatışmalara yönelik olan I. Ek Protokol, yalnızca sivillerin değil, aynı zamanda sivil ve askeri sağlık personelinin de korunmasına yönelik yeni normatif hükümler içermektedir. Her iki protokol de sivillerin çatışmalardan kaynaklanan zararlarını en aza indirmeyi amaçlayan çağdaş insancıl hukukun önemli tamamlayıcılarıdır.¹⁹ Ancak ABD, İsrail, İran, Hindistan, Pakistan, Türkiye, Malezya ve

¹⁸ Bununla birlikte sivil tanımı için III. Sözleşmeye atıf yapılmıştır. I. Ek Protokol'ün 50/1 maddesine göre *sivil, Üçüncü Sözleşme'nin 4 A maddesinin (1), (2), (3) ve (6) bentlerinde ve bu Protokol'ün 43. maddesinde belirtilen kişilerden hiçbirine dahil olmayan herkeştir. Bir kişinin sivil olup olmadığı konusunda şüphe varsa, o kişi sivil kabul edilir.* Dolayısıyla savaşçı olmayan herkes sivil kabul edilmektedir. 50/2 ve 3'e göre de *sivil nüfus, sivil olan tüm kişilerden oluşur. Sivil nüfus içinde, sivil tanımına girmeyen kişilerin bulunması, bu nüfusun sivil niteliğini ortadan kaldırmaz.*

¹⁹ I. Ek Protokol, uluslararası silahlı çatışmaların mağdurlarının korunmasına ilişkin 1949 Cenevre Sözleşmeleri'ni teyit ederek geliştirmekte; II. Ek Protokol ise uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalarda kişilerin korunmasını düzenlemektedir. I. Ek Protokolün Birinci Bölümü temel ilkeleri ve tanımları ortaya koyduktan sonra, sözleşmelere saygının sağlanabilmesi için bir koruyucu gücün atanmasını öngörmektedir (m. 5). İkinci Bölüm, çatışma dönemlerinde yaralı, hasta ve yaşlıların durumunun iyileştirilmesine ilişkin hükümler (m. 8–34) ile savaşta ölen ve kaybolan kişiler hakkında bilgi toplanmasına ilişkin düzenlemeleri içermektedir (m. 33–34). Üçüncü Bölümde savaş yöntemleri ve araçlarına ilişkin yasaklamalar (m. 35–42) ile savaşanların ve savaş esirlerinin statüleri düzenlenmektedir (m. 43–47). Bu bölümde özellikle çevreye ağır, yaygın ve uzun süreli zarar verecek yöntemlerin kullanılmasının yasaklandığı (m. 35), savaş esiri statüsüne ilişkin kuralların detaylandırıldığı (m. 44) ve casus ile milislerin savaş esiri statüsünden yararlanamayacağı açıkça belirtilmiştir (m. 46–47). Dördüncü Bölüm, sivil halkın korunmasına ilişkin hükümleri içermekte olup, tarafların her zaman sivil kişiler ile savaşanlar arasında

Vietnam gibi bazı devletlerin her iki protokole de taraf olmamaları, bu düzenlemelerin evrensel bağlayıcılığı açısından önemli bir zayıflık alanı teşkil etmektedir. Buna rağmen, bu sözleşmeler ve protokoller ile Ortak 3. Madde birlikte değerlendirildiğinde, uluslararası insancıl hukukta sivililerin silahlı çatışmalar sırasında korunmasına ilişkin kapsamlı bir hukuki çerçeve ortaya çıkmaktadır.

B. İNSANCIL HUKUKUN TEMEL İLKELERİ

Uluslararası insancıl hukukun normatif yapısı, silahlı çatışmaların doğasında bulunan şiddeti sınırlayarak insan onuruna saygının asgari sınırlarını güvence altına alan ve bu yönüyle *özünde insani bir karakter taşıyan*²⁰ bazı temel ilkeler üzerine inşa edilmiştir. İnsancıl hukukun temelini oluşturan ve silahlı çatışmalarda uygulanan *mevcut normların yorumlanmasında bir araç*²¹ olarak da kullanılan bu ilkeler zamanla teamül hukukunun bir parçası haline gelmiş ve evrensel kabul görmüştür.²² Uluslararası Adalet Divanı (UAD), içtihadında insancıl hukukun uygulanabilir kurallarının ve ilkelerinin hukuki niteliğini farklı uyuşmazlıklar bağlamında kademeli biçimde ortaya koymuştur.²³ Divan ilk olarak Korfu Boğazı Davası'nda insancıl hukuk ilkelerini *temel insani mülhazalar* (elementary consideration of humanity) kavramıyla ilişkilendirerek devletlerin uymakla yükümlü olduğu evrensel insani yükümlülüklerin yalnızca savaş zamanında uygulanan 1907 tarihli VIII No'lu Lahey Sözleşmesi'nden değil, savaş ve barış zamanında geçerli olan ve uluslararası hukukun *genel ve iyi bilinen ilkelerinden* (certain general and well-recognized principles) kaynaklandığını ifade etmiştir.²⁴ Nikaragua Davası'nda ise insancıl hukukun temel ilkeleri ile uluslararası insancıl hukuk antlaşmaları arasındaki ilişkiye açıklık getirmiştir. Bu bağlamda Divan, Cenevre Sözleşmelerinin söz konusu genel ilkelerin hem gelişimine katkı sağlayan hem de onları ifade eden hukuki düzenlemeler olduğunu belirtmiş, böylece insancıl hukuk ilkelerini antlaşmaların tamamlayıcısı olmaktan öte antlaşmaların üzerine inşa edildiği normatif temel olarak konumlandırmıştır.²⁵ Bu yaklaşım Nükleer Silahlar Danışma Görüşü'nde daha ileri bir aşamaya taşınmış, insancıl hukuk ilkelerinin niteliğine dair

ayrım gözetmesi ve saldırıların yalnızca askeri hedeflere yöneltilmesi gerektiği temel bir ilke olarak vurgulanmaktadır (m. 48–71). Sivil halkın aç bırakılması, doğal çevrenin saldırı aracı olarak kullanılması ve çevreye zarar verilmesi yasaklanmıştır. Kadınların ve çocukların cinsel saldırı ve onur kırıcı muamelelere karşı özel olarak korunacağı da bu bölümde düzenlenmektedir (m. 76–78). Savaş bölgelerinde görev yapan gazetecilere ise siviller için geçerli koruma hükümlerinin uygulanacağı belirtilmiştir (m. 79). Beşinci ve Altıncı Bölümler, Protokolün uygulanmasına ilişkin önlemler ile ihlallerin soruşturulmasını öngörmektedir. Bu kapsamda, hükümlerin ciddi ihlallerini incelemek üzere uluslararası bir soruşturma komisyonunun kurulması düzenlenmiş olup (m. 90), komisyonun yetkisi devletlerin bu maddeye ilişkin kabul beyanında bulunmasına bağlanmıştır.

²⁰ ICJ, *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, para. 86.

²¹ Robert Kolb and Richard Hyde, *An Introduction to the International Law of Armed Conflicts* (Oxford: Hart Publishing, 2008), s. 45; Nicholas Tsagourias and Alasdair Morrison, *International Humanitarian Law: Cases, Materials and Commentary* (Cambridge: Cambridge University Press, 2018), s. 39.

²² ICJ, *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, para. 82.

²³ Rosemary Abi-Saab, "The 'General Principles' of Humanitarian Law According to the International Court of Justice", *International Review of the Red Cross*, no. 259 (July–August 1987): 367–75; Vincent Chetail, "The Contribution of the International Court of Justice to International Humanitarian Law", *International Review of the Red Cross* 85, no. 850 (June 2003): 235–69; Merve Özkan Borsa, "The Contribution of the International Court of Justice to the Development of International Humanitarian Rules and Principles", *Public and Private International Law Bulletin* 36, no. 2 (2016): 83–130.

²⁴ ICJ, *The Corfu Channel Case (United Kingdom v. Albania)*, Merits, Judgment of April 9, 1949, p. 22

²⁵ ICJ, *Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua, Nicaragua v. United States of America*, Merits, Judgment of 27 June 1986, para. 218.

çarpıcı bir dil kullanılmıştır. Divan burada Korfu Boğazı Davası'na atıfla *insancıl hukukun temel ilkeleri* (the cardinal principles) olarak nitelendirdiği bu ilkelerin ilgili sözleşmeleri onaylamış olup olmadıklarına bakılmaksızın tüm devletler tarafından uyulması gereken, uluslararası teamül hukukunun *ihlal edilemez* (intransgressible) kuralları olduğunu vurgulamıştır.²⁶ Ayrıca Divan, bu ilkelerin silahlı çatışmalar hukukunun tamamına nüfuz ettiğini de açıkça belirtmiştir.²⁷ Bununla birlikte Divan, Nükleer Silahlar Danışma Görüşü'nde her ne kadar insancıl hukuk ilke ve kurallarının önemine vurgu yapmış olsa da, bu kuralların *jus cogens* niteliğinde olup olmadığına ilişkin tartışmaların görüş istenen konunun kapsamı dışında kaldığını dolayısıyla da bu konuda karar vermesi gerekmediğini ifade etmiştir.²⁸ Fakat Duvar Davası Danışma

²⁶ ICJ, *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, para. 79.

²⁷ ICJ, *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, para. 86.

²⁸ ICJ, *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, para. 83. Divan'ın BM Genel Kurul talebinin nükleer silahların kullanımı bağlamında insancıl hukuk kurallarının hukuki niteliğinden ziyade uygulanabilirliğine ilişkin olduğunu belirterek bu kuralların *jus cogens* niteliği konusuna dair çekingen bir tutum sergilemesi Danışma Görüşü'ne ekli beyan ve muhalif görüşlerde eleştirilmiştir. Divan Başkanı Bedjaoui, beyanında, insancıl hukukun ilke ve kurallarının büyük çoğunluğunun, her hâükârda ayırım gözetmeyen silahların kullanımını yasaklayan ilke ile gereksiz acıya yol açan silahların kullanımını yasaklayan iki temel ilkenin *jus cogens* niteliği taşıdığını açıkça ifade etmiştir. International Court of Justice, *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, Advisory Opinion, 8 July 1996, Declaration of President Bedjaoui, I.C.J. Reports 1996, s. 273. Yargıç Weeramantry ise Muhalif Görüşü'nde insancıl hukuk ilkelerinin özünde insani karakter taşıyan temel kurallar olmaları ve korumayı amaçladıkları insanlık değerlerinden vazgeçilmesinin mümkün olmaması nedeniyle bu ilkelerin açık biçimde *jus cogens* niteliği kazandığını belirtmiştir. International Court of Justice, *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, Advisory Opinion, 8 July 1996, Dissenting Opinion of Judge Weeramantry, I.C.J. Reports 1996, s. 496. Yargıç Koroma da Muhalif Görüşü'nde, insancıl hukukun temel ilke ve kurallarının *jus cogens* niteliği taşıdığı yönündeki kanaatini açıkça ortaya koymakta ve Divan'ın bu meselede benimsediği çekingen tutumu eleştirmektedir. Koroma'ya göre, 1949 Cenevre Sözleşmeleri'nin neredeyse evrensel kabul görmesi, teamül hukukunu yansıması ve hükümlerine uyulmasının uluslararası toplumun ortak çıkarı kapsamında değerlendirilmesi, bu kuralların sıradan teamül normlarından farklı, üstün bir hukuki statüye sahip olduğunu göstermektedir. Divan'ın, bu kuralların *jus cogens* niteliğine ilişkin açık bir tespit bulunmaktan, görüş istenen konunun kapsamı dışında kaldığı gerekçesiyle imtina etmesini, aşırı bir yargısal çekingenlik olarak nitelendiren Koroma, böyle bir tespit hukukun uygulanmasını her durumda garanti etmese dahi, insani değerlere dayanan bu kuralların bağlayıcılığını güçlendireceğini savunmaktadır. Koroma ayrıca, uluslararası hukukta *jus cogens* statüsünün kuralın biçiminden ziyade koruduğu değer niteliğinden kaynaklandığını vurgulayarak, insan onurunun ve temel insani mülahazaların korunmasına yönelik insancıl hukuk kurallarının bu bağlamda emredici normlar olarak değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Divan'ın belirli ve açık bir yasak normu arayışını katı bir pozitivizmin yansıması olarak eleştiren Koroma'ya göre, silahlı çatışmalar hukukunun genel ilkeleri ve insanlık mülahazaları, nükleer silahların hukuka uygunluğunun değerlendirilmesinde yeterli ve belirleyici bir hukuki zemin oluşturmaktadır. International Court of Justice, *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, Advisory Opinion, 8 July 1996, Dissenting Opinion of Judge Koroma, I.C.J. Reports 1996, s. 573-574. Yargıç Cançado Trindade de, Marshall Islands davasındaki Muhalif Görüşü'nde, Divan'ın 1996 tarihli Nükleer Silahlar Danışma Görüşü'nde insancıl hukuk ilkelerinin *ihlal edilemez* niteliğini kabul etmiş olmasına rağmen bu ilkelerin meşru müdafaa bağlamında uygulanabilirliğini açıkça dışlamaktan kaçınmasını eleştirmekte; uluslararası insancıl hukuk ve insan hakları hukukunun temel ilkelerinin her koşulda bağlayıcı olduğunu ve *jus cogens* alanına dâhil bulunduğunu, bu nedenle nükleer silahların yasaklanmasını gerektirdiğini açıkça ifade etmektedir. Antônio Augusto Cançado Trindade, Dissenting Opinion, *Obligations concerning Negotiations relating to Cessation of the Nuclear Arms Race and to Nuclear Disarmament* (Marshall Islands v. United Kingdom), Judgment, I.C.J. Reports 2016, para. 168. Doktrinde de benzer yaklaşımlar mevcuttur. Condorelli'ye göre, Divan'ın insancıl hukukun temel ilkelerini *uluslararası teamül hukukunun ihlal edilemez* ilkeleri olarak nitelendirmesi, bu ilkelere sıradan teamül kurallarından farklı, özel bir normatif ağırlık atfetme amacını yansıtmaktadır. Bu kavram her ne kadar mevcut uluslararası hukuk terminolojisinde yerleşik olmasa da, Divan'ın yalnızca söz konusu ilkelerin ihlal edilmemesi gerektiğini kastettiği şeklinde dar bir yorumla açıklanamaz. Condorelli, ifadenin tonunun ve seçiliş biçiminin, bu ilkeleri *jus cogens* normlarına yaklaştırma yönünde bilinçli bir tercih olduğunu; ancak Divan'ın, danışma görüşünün kapsamı nedeniyle, bu ilkeleri açıkça emredici normlar olarak nitelendirmekten kaçındığını ileri sürmektedir. Bu çerçevede *ihlal edilemezlik*, söz konusu ilkelerin

Görüşünde, söz konusu insancıl hukuk kurallarının tüm devletlere karşı ileri sürülebilecek *erga omnes* nitelikte yükümlülükler içerdiğini açık bir şekilde ifade etmiştir.²⁹ Korfu Boğazı Davası, Nikaragua Davası ile Nükleer Silahlar ve Duvar Davası Danışma Görüşlerinin yanı sıra Bosna Soykırımı davalarında da Divan, insancıl hukukun temel ilkelerinin belirlenmesi, somutlaştırılması ve uygulama alanlarının netleştirilmesine önemli katkılar sağlamıştır.

Uluslararası insancıl hukukun silahlı çatışmalarda geçerli olan dört temel ilkesi; insaniyet, ayırt etme, orantılılık ve askerî gereklilik ilkeleridir.³⁰ *Martens Kaydı*³¹ olarak da ifade edilen **insanilik ilkesi (humanity)** insanlığın temel mülahazaları doğrultusunda, savaş hâlinde bile insan onuruna saygı gösterilmesini ve gereksiz acılardan kaçınılmasını öngörür. **Askerî gereklilik ilkesi (military necessity)** ise çatışmalarda yalnızca askerî bir avantaj sağlamaya yönelik önlemlerin alınabileceğini; aşırı yaralanmaya ya da gereksiz ıstıraba neden olacak araç ve yöntemlerin kullanımının yasak olduğunu ifade eder.³² Nitekim Divan da devletlerin silah seçiminde sınırsız bir takdir yetkisine sahip olmadığını vurgulamış, *meşru askerî hedeflerin gerçekleştirilmesi için kaçınılmaz olarak kabul edildenden daha fazla ıstırap veren araçların kullanılmasının hukuka aykırı olduğunu* açıkça ortaya koymuştur.³³ İnsanilik ilkesi ve askerî gereklilik ilkesi insancıl hukukun tüm kurallarını belirlediği gibi bu kuralların yorumlanmasında başvurulan başlıca kaynaklardandır. Nitekim bu iki ilke arasında gözetilen denge sayesinde uluslararası

jus cogens niteliğini doğrudan ifade etmese de, insanlık ilkelerine aykırı davranışların hiçbir koşulda hukuka uygulanmaz kazanamayacağına işaret etmekte; özellikle rıza, meşru müdafaa, karşı önlemler veya zorunluluk hâli gibi hukuka aykırılığı ortadan kaldıran nedenlerin bu alanda ileri sürülemeyeceğini ortaya koymaktadır. Luigi Condorelli, “Nuclear Weapons: A Weighty Matter for the International Court of Justice—*Jura Non Novit Curia?*,” *International Review of the Red Cross*, no. 319 (1997): 17. Chetail’e göre ise, Divan’ın insancıl hukukun ilkelerini ihlal edilemez ilkelere olarak nitelemesi, bu ilkelerin normatif statüsüne ilişkin iki olası yoruma imkân tanımaktadır. Buna göre Divan, ya bu ilkelerin *jus cogens in statu nascendi* niteliğinde olduğunu, yani emredici normlar haline gelme sürecinde bulunduğunu ima etmekte; ya da bu kuralların emredici karakterini örtük biçimde kabul etmekle birlikte, danışma görüşünün sınırlı kapsamı nedeniyle bu hususta açık bir tespit bulunmaktan bilinçli olarak kaçınmaktadır. Vincent Chetail, “The Contribution...”, s. 251.

²⁹ ICJ, *Legal Consequences...*, 2004, para. 157.

³⁰ International Committee of the Red Cross (ICRC), *How Does Law Protect in War? Online Casebook*. (https://casebook.icrc.org/a_to_z, Erişim Tarihi: 15 Haziran 2025)

³¹ 1899 tarihli Kara Savaşlarına İlişkin Hukuk ve Teamüller Hakkındaki II. Lahey Sözleşmesi’nin önsözünde “Siviller ve muharipler, yerleşik teamülden, insanlık ilkelerinden ve kamu vicdanının gereklerinden türeyen uluslararası hukuk ilkelerinin koruması ve hakimiyeti altındadırlar” ifadesi yer almaktadır. Bu ilke, söz konusu konferansta Rusya delegesi olan Profesör Fyodor Fyodoroviç Martens’in önerisiyle metne eklenmiş olup, zamanla onun adıyla *Martens Kaydı* (Martens Clause) olarak anılmıştır. Ayrıca 1977 tarihli I. Ek Protokol’ün 1. maddesinin 2. paragrafında da Martens Kaydı’na yer verilmiştir. Martens Kaydı’nın tam anlamı doktrinde tartışmalı olmakla birlikte, genel olarak şu şekilde yorumlanmaktadır: Uluslararası insancıl hukukta açıkça yasaklanmayan bir husus, kendiliğinden hukuka uygun hale gelmez; çatışan taraflar her durumda insanilik ilkesine ve kamu vicdanının gereklerine uygun davranmakla yükümlüdür. International Committee of the Red Cross (ICRC), *What is IHL?* (<https://www.icrc.org/en/document/what-ihl>, Erişim Tarihi: 29 Ekim 2025) UAD, Nükleer Silahlar Danışma Görüşü’nde Martens Kaydı’na atıfta bulunarak; Martens Kaydı’nın askerî teknolojinin hızlı gelişimine cevap verme konusunda etkili bir araç olduğunun kanıtlandığını belirtmiştir. ICJ, *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, para. 78. Tütüncü de benzer şekilde, hukukun gelişiminin ve kodifikasyonunun çoğu zaman teknolojik ilerlemelerin ve yeni silahların keşfi ile kullanımının gerisinde kaldığını belirterek hukuk kuralları tarafından düzenlenmemiş alanların savaşımlara sınırsız bir hareket serbestisi tanıyan boşluklar olarak yorumlanmasının mümkün olmadığını ifade etmiştir. Tütüncü, *İnsancıl Hukuka...*, 2019, s. 55. Dolayısıyla da insancıl hukukun temel ilkeleri ile Martens Kaydı’nın tam da bu tür boşlukları doldurmak üzere devreye gireceği kabul edilmelidir.

³² International Committee of the Red Cross (ICRC), *“Military Necessity” A to Z* (https://casebook.icrc.org/a_to_z/glossary/military-necessity, Erişim Tarihi: 20 Ekim 2025)

³³ ICJ, *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, para. 78.

insancıl hukuk hedeflediği devletlerin meşru güvenlik menfaatleri ile bireylerin onurlu yaşam hakkını koruyabilecektir. Bu ilkelerden türetilen ve sivillerin korunması hukukunda çokça karşımıza çıkan diğer iki temel ilke ise ayırım yapma ve orantılılık ilkeleridir.³⁴ *Ayırt etme ilkesi* (distinction), silahlı çatışmanın taraflarının her zaman sivilleri ve sivil nesnelere savaşımlardan ve askeri hedeflerden ayırma ve sivillere koruma sağlama amacının taşınması gerektiğini ifade eden ilkedir.³⁵ **Orantılılık ilkesi (proportionality)** ise sivillere verilecek zararın, hedeflenen askerî avantajla açıkça orantısız olması durumunda bir saldırının hukuka aykırı olacağını belirtir.³⁶

Uluslararası insancıl hukukun ilkeleri, yalnızca silahlı saldırılarda sivillerin hedef alınmasını engellemeyi değil, aynı zamanda sivillerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli temel hizmetlere erişimini de güvence altına almayı amaçlar. Nitekim uluslararası insancıl hukukun amacı, sivilleri yalnızca doğrudan şiddetin etkilerinden korumakla sınırlı değildir; aynı zamanda çatışma koşullarında temel yaşam koşullarının sürdürülebilirliğini sağlamak üzere insani yardım faaliyetlerini de kapsayan çok boyutlu bir yaklaşıma dayanır. Silahlı çatışma ortamlarında sağlık hizmetlerine, gıda ve barınma imkânlarına erişim hayati önemdedir; dolayısıyla insani yardımlar, sivillerin hayatta kalmasının ve insan onuruna yakışır bir yaşam sürmelerinin temel araçlarından biridir. Bu çerçevede uluslararası insancıl hukuk, taraf devletlere insani yardımın engelsiz şekilde ulaştırılması konusunda açık yükümlülükler yüklemektedir. 1949 tarihli IV. Cenevre Sözleşmesi'nin 23. maddesine göre taraf devletler, sivillerin ihtiyaç duyduğu tıbbi malzeme, gıda ve giysilerin geçişine izin vermekle yükümlüdür. Bununla birlikte, yardım geçişine izin verecek devletin, gönderilecek malzemelerin sivillerin yaşamını sürdürmesi için zorunlu olup olmadığını ve askeri fayda sağlayıp sağlamayacağını denetleme hakkı saklıdır. 1977 tarihli I. Ek Protokol'ün 70. maddesi ise bu tür yardım tekliflerinin, çatışmaya taraf olma ya da dostane olmayan eylem olarak değerlendirilemeyeceğini açıkça hükme bağlamıştır. İnsani yardım çalışanlarına yönelik kasıtlı saldırılar ise Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü'nün 8/2(b)(iii) maddesi uyarınca savaş suçu sayılmaktadır. Bununla birlikte, yardım malzemelerinin bilerek engellenmesi ya da sivillerin yaşamı için zorunlu maddelerden yoksun bırakılarak açlığa mahkûm edilmesi de aynı statünün 8/2(b)(xxv) maddesi uyarınca bir savaş yöntemi olarak yasaklanmış ve savaş suçu kapsamında değerlendirilmiştir. Bu hükümler, insani yardımın yalnızca ahlaki değil aynı zamanda hukuki bir yükümlülük olduğunu açık

³⁴ Tsagourias and Morrison, *International Humanitarian Law*, s. 39.

³⁵ International Committee of the Red Cross (ICRC), "*Distinction*" A to Z (https://casebook.icrc.org/a_to_z/glossary/distinction, Erişim Tarihi: 20 Ekim 2025) UAD, Nükleer Silahlar Danışma Görüşü'nde insancıl hukukun özünü oluşturan metinlerde yer alan ilkeleri sıralarken ilk olarak ayırt etme ilkesine yer vermiştir. Divan, çarpışan ve çarpışmayan taraflar arasında bir ayırım tesis ederek sivillerin ve sivil nesnelere her koşulda korunması gerektiğini vurgulamış; devletlerin hiçbir zaman sivilleri hedef almaması ve sivil hedefler ile askeri hedefleri ayırt edemeyen silahları kullanmaktan kaçınması gerektiğini belirtmiştir. International Court of Justice (ICJ), *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, Advisory Opinion, 1996, para. 78.

³⁶ International Committee of the Red Cross (ICRC), "*Proportionality*" A to Z (https://casebook.icrc.org/a_to_z/glossary/proportionality, Erişim Tarihi: 20 Ekim 2025)

biçimde ortaya koymakta; çatışma koşullarında sivillerin korunmasında insani yardım erişiminin sağlanmasını temel bir sorumluluk haline getirmektedir.³⁷

C. DİĞER ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER

Uluslararası insancıl hukukun temel kaynaklarını oluşturan Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokoller, silahlı çatışmalarda sivillerin korunmasına ilişkin genel ilke ve kuralları ortaya koyarken, bu çerçeveyi tamamlayan ve belirli silah türleri ile savaş yöntemlerine ilişkin özel yasaklar getiren çok sayıda uluslararası sözleşme de mevcuttur. Bu sözleşmeler, devletlerin çatışma esnasındaki davranışlarını daha ayrıntılı biçimde düzenleyerek, sivil nüfus üzerindeki zararlı etkileri en aza indirmeyi amaçlar. Dolayısıyla, bu belgeler yalnızca teknik düzenlemeler değil; aynı zamanda insanlık ilkesine dayanan normatif çerçevenin içeriğini de doldurmaktadır.

Devletlerin hukuki yükümlülüklerini belirleyen birçok uluslararası antlaşma, savaş araç ve yöntemlerinin sınırlandırılmasına ilişkin özel yasaklar ve kurallar içermektedir. Bu kapsamda en önemli uluslararası antlaşmalar arasında 1972 tarihli Biyolojik ve Zehirli Silahların Geliştirilmesi, Üretilmesi ve Stoklanmasının Yasaklanması ve Bunların İmhasına Dair Sözleşme, 1997 tarihli Anti-personel Mayınların Kullanımının, Depolanmasının, Üretiminin ve Devredilmesinin Yasaklanması ve Bunların İmhası ile ilgili Sözleşme (Ottawa Sözleşmesi), 1980 tarihli Aşırı Derecede Yaralayan ve Ayrım Gözetmeyen Etkileri Bulunan Belirli Konvansiyonel Silahların Kullanımının Yasaklanması veya Sınırlandırılması Sözleşmesi, 2008 tarihli Parça Tesirli Mühimmatların Yasaklanmasına İlişkin Sözleşme, 1993 tarihli Kimyasal Silahların Geliştirilmesi, Üretimi, Stoklanması ve Kullanımının Yasaklanması ve İmhasına İlişkin Sözleşme (Kimyasal Silahlar Sözleşmesi) yer almaktadır. Bu düzenlemeler bir bütün olarak değerlendirildiğinde, uluslararası insancıl hukukun sivillerin korunmasına ilişkin normatif yapısının son derece kapsamlı ve ayrıntılı biçimde inşa edildiği görülmektedir. Farklı silah türleri, savaş yöntemleri ve çatışma koşullarına ilişkin özel yasaklar getiren bu antlaşmalar mevcut yükümlülükleri somutlaştırarak Cenevre ve Lahey Sözleşmeleri ile temelleri atılan normatif yapıyı güçlendirmektedir. Dolayısıyla uluslararası insancıl hukuk akdi düzenlemeler aracılığıyla sivillerin korunması hususunda ilgili sözleşmelerin taraf devletlerine mevcut normlara uygun davranma yükümlülüğü getirmektedir. Her ne kadar bu sözleşmelerin tamamı tüm devletler tarafından onaylanmamış olsa da uluslararası hukukun rızaya dayalı doğası dikkate alındığında bu durum normatif bütünlüğü zayıflatmaktan ziyade insancıl hukukun giderek gelişen bir hukuk alanı haline geldiğini göstermektedir. Nitekim uluslararası insancıl hukukun kapsamlı, sistematik ve kurumsallaşmış bir normatif yapı sunmak suretiyle gelişim sürecini büyük ölçüde tamamladığı görülmektedir. Bu normatif yapının bireysel sorumluluk boyutunu ise savaş suçları ve insanlığa karşı suçların faillerini yargulamayı amaçlayan Roma Statüsü şekillendirmektedir. Mevcut hukuki düzenlemelerin tamamlayıcı bir parçası niteliğindeki Statü, normatif yapının bütünlüğünü güçlendirmekte, uluslararası insancıl hukukun yalnızca devletlerin

³⁷ Bu normatif düzenlemelere rağmen devletler hala insani yardımları engellemeye devam etmektedir. The Guardian, "Israel Still Blocking Aid for Gaza Despite Promise to Lift Siege, Says UN," May 20, 2025 (<https://www.theguardian.com/world/2025/may/20/israel-still-blocking-aid-for-gaza-despite-promise-to-lift-siege-says-un>, Erişim Tarihi: 16 Haziran 2025)

davranışlarını düzenleyen bir kurallar bütünü olmasının ötesine geçerek, gelişmiş bir hukuk sistemi niteliği kazandırmasına katkı sağlamaktadır.

II. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GÜVENLİK KONSEYİ KARARLARI İŞİĞİNDA SİVİLLERİN KORUNMASI

Silahlı çatışmalarda sivillerin korunmasına yönelik normatif yapı yalnızca akdi kurallar ve teamül hukukuyla sınırlı değildir. Uygulamada belirleyici rol oynayan ve hukuki çerçevenin evrimine doğrudan katkı sağlayan bir diğer önemli unsur, BM Güvenlik Konseyi kararlarıdır. Bu kararlar, mevcut hukuk kurallarını yorumlayarak somutlaştırmakta, yeni tehditlere karşı uluslararası toplumun ortak yaklaşımını yansıtmakta ve barışı koruma operasyonları başta olmak üzere çeşitli araçlarla bu kuralların uygulanmasını yönlendirmektedir. Konsey kararları hem hukuki hem de operasyonel boyutlarıyla sivillerin korunmasına ilişkin normatif çerçevenin canlı ve gelişen bir bileşeni olarak değerlendirilmelidir.

A. KARARLARIN İÇERİĞİ

Silahlı çatışmalarda sivillerin korunması meselesi bağımsız bir konu başlığı olarak ilk kez 1265 sayılı karar (1999) ile BM Güvenlik Konseyi'nin gündemine girmiştir.³⁸ Bu kararla birlikte sivillerin korunması uluslararası barış ve güvenliğe dair bir mesele olarak resmîyet kazanmıştır.³⁹ Bu durum Konsey'in geleneksel devlet merkezli güvenlik anlayışından insan güvenliği anlayışına doğru eğiliminin önemli bir eşliğini oluşturmaktadır. *İnsan güvenliği* (human security) güvenliğin yalnızca devletin sınırlarının veya ulusal çıkarlarının korunmasıyla sınırlı

³⁸ İlk olarak, BM Güvenlik Konseyi Şubat 1999'da "Silahlı Çatışmalarda Sivillerin Korunması" başlıklı gündem maddesini kabul ederek bu konuda ilk oturumunu gerçekleştirmiştir. 12 Şubat 1999 tarihli 3977. toplantıda Uluslararası Kızılhaç Komitesi Başkanı, UNICEF İcra Direktörü ve BM *Çocuklar ve Silahlı Çatışma Özel Temsilcisi Konsey üyelerini silahlı çatışmalarda sivillerin korunmasına ilişkin gelişmeler hakkında bilgilendirmiştir*. UN Security Council, *Official Records*, 3977th Meeting, UN Doc. S/PV.3977, February 12, 1999. *Aynı gün öğleden sonra gerçekleştirilen 3978. toplantıda ise Konsey Başkanı, Konsey adına Genel Sekreter'den silahlı çatışmalarda sivillerin fiziksel ve hukuki korunmasının iyileştirilmesine yönelik öneriler içeren bir rapor hazırlanması talep etmiştir*. UN Security Council, *Official Records*, 3978th Meeting, UN Doc. S/PV.3978, February 12, 1999. *Genel Sekreter ilk raporunu* 8 Eylül 1999'da Konsey'e sunmuş, 17 Eylül'de de Konsey 1265 sayılı kararı kabul etmiştir. Bu tarihten itibaren de sivillerin korunması meselesi Konsey'in gündemindeki temel konulardan biri olmuştur. UN Security Council, Presidential Statement, UN Doc. S/PRST/2015/23, para. 4; UN Security Council, Presidential Statement, UN Doc. S/PRST/2018/18, para. 1. Güvenlik Konseyi İç Tüzüğü'nün 11. kuralı ve Güvenlik Konseyi Başkanı'nın 13 Aralık 2024 tarihli notu (S/2024/507) uyarınca, Genel Sekreter Güvenlik Konseyi'nin halihazırda gündeminde bulunan konuların listesini sunmaktadır. Konsey'in gündeminde bulunan ve 1 Ocak 2021'den bu yana Konsey tarafından resmi bir toplantıda ele alınan konuların son tam listesi (S/2024/10/Rev.1/Add.49) 9 Aralık 2024 tarihinde yayımlanmıştır. Son haftalık ek (S/2024/10/Rev.1/Ek.52) 28 Aralık 2024 tarihine kadar olan gelişmeleri kapsamaktadır. Aşağıdaki liste, Güvenlik Konseyi'nin halihazırda gündeminde bulunan ve 1 Ocak 2022 ile 31 Aralık 2024 tarihleri arasındaki dönemde Konsey tarafından resmi bir toplantıda ele alınan konuları ortaya koymaktadır. Listede her bir maddenin Konsey tarafından ilk kez resmi bir toplantıda ele alındığı tarih ve bu maddeyle ilgili olarak yapılan en son resmi Konsey toplantısının tarihi belirtilmektedir. UN Secretary-General, *Summary Statement of Matters of Which the Security Council is Seized*, UN Doc. S/2025/10, January 2, 2025 (<https://docs.un.org/en/S/2025/10>, Erişim Tarihi: 20 Haziran 2025)

³⁹ Kanada eski Dışişleri Bakanı ve Güvenlik Konseyi Dönem Başkanı (1999) Lloyd Axworthy'nin, Konsey'in 3977. toplantısındaki *silahlı çatışmalarda sivillerin korunmasını teşvik etmek, Konsey'in uluslararası barış ve güvenliği sağlama görevinin bir parçası değildir; bu görevin merkezinde yer alır. Konsey'in çalışmalarının nihai amacı, sadece içinde yaşadıkları Devletlerin değil, dünya halklarının güvenliğini korumaktır* ifadeleri ile sivillerin korunması meselesinin Konsey faaliyetlerinde öncelikli olduğunu vurgulamaktadır. UN Security Council, *Official Records*, UN Doc. S/PV.3977, s. 31.

olmadığı, bireyin refahı, hakları ve özgürlüklerinin de güvenlik politikalarının merkezinde yer alması gerektiğini vurgulayan bir yaklaşımın ürünüdür. 1994 yılında BM Kalkınma Programı'nın İnsani Kalkınma Raporu ile kavramsallaştırılan bu yaklaşım devlet güvenliğini dışlamadan bireyi merkeze alan bütüncül bir güvenlik anlayışını benimsemektedir.⁴⁰ Dolayısıyla da rapor güvenlik kavramını genişleterek insan hakları, önleyici mekanizmalar ve evrensellik ilkelere dayanan bir paradigma değişimi sunmuştur. Nitekim Konsey'in 1265 sayılı kararı ve sivilin korunması meselesine ilişkin almış olduğu bütün kararlarda insan güvenliği kavramının izleri görülmektedir.

Konsey kararda ayrıca silahlı çatışmalarda sivilin kasıtlı olarak hedef alınmasını şiddetle kınarken, çatışmanın taraflarına insancıl hukuk ve insan hakları hukuku kurallarından doğan yükümlülüklerini yerine getirmeleri çağrısını tekrarlamıştır.⁴¹ Uluslararası insancıl hukuk ve insan hakları hukukuna uyumun önemi vurgulanmakla birlikte, bu uyumun nasıl sağlanacağına dair somut uygulama mekanizmalarına yer verilmemiştir. Devletlerin söz konusu ihlallerden sorumlu olanları yargılama yükümlülüğü hatırlatılmış; insani yardımların engellenmemesi ve yardım personellerinin korunmasının sağlanması hususu da özellikle vurgulanmıştır. Konsey her ne kadar sivilin hedef alındığı veya sivillere yönelik insani yardımın kasıtlı olarak engellendiği silahlı çatışma durumlarına, BM Şartı uyarınca müdahale etmeye hazır olduğunu ifade etmişse de alınacak tedbirler ya da yaptırımlara ilişkin açık ifadeler yer vermemiştir.⁴² Karar devletlerin yükümlülüklerini hatırlatmakta fakat somut, bağlayıcı tedbirler

⁴⁰ United Nations Development Programme (UNDP), *Human Development Report 1994* (Oxford: Oxford University Press, 1994). İnsan güvenliği kavramı 2000'li yılların başlarından itibaren çeşitli rapor, belge ve Genel Kurul kararlarında düzenli olarak ele alınmış ve bu konuda zengin bir literatür oluşturulmuştur. 2001 yılında kurulan İnsani Güvenlik Komisyonu'nun hazırladığı *2003 Şimdi İnsan Güvenliği (Human Security Now)* raporu bu sürecin önemli adımlarından biridir. Benzer şekilde Devlet Egemenliği ve Müdahale Uluslararası Komisyonunun (ICISS) 2001 Koruma Sorumluluğu Raporu'nda da insan güvenliği kavramına atf yapılmış ve kavramın koruma sorumluluğu ile uyumlu bir ilişki içerisinde olduğu belirtilmiştir. International Commission on Intervention and State Sovereignty, *The Responsibility to Protect* (2001), s. 15. BM Genel Sekreteri'nin 2004 Daha Güvenli Bir Dünya: Ortak Sorumluluğumuz (A More Secure World: Our Shared Responsibility) ve 2005 Daha Geniş Özgürlüklere: Herkes için Kalkınma, Güvenlik ve İnsan Haklarına Doğru (*In Larger Freedom: Towards Development, Security and Human Rights for All*) başlıklı raporlarında insan güvenliği kapsamlı biçimde işlenmiştir. Bu gelişmeler, 2005 BM Dünya Zirvesi Sonuç Belgesi'nde yer verilen 143. paragrafla da teyit edilmiş ve kavramın uluslararası politika gündemindeki yeri pekiştirilmiştir. UN General Assembly, Resolution 60/1, UN Doc. A/RES/60/1, October 24, 2005. Ayrıca, 2008–2014 yılları arasında BM Genel Kurulu'nda düzenlenen tematik tartışmalar ve paneller aracılığıyla kavramın içeriği tartışılmış, bu süreçte kabul edilen 64/291 (2010) ve 66/290 (2012) sayılı kararlarla insan güvenliğinin kurumsal çerçevesi belirginleşmiştir. UN General Assembly, Resolution 64/291, UN Doc. A/RES/64/291 (2010); UN General Assembly, Resolution 66/290, UN Doc. A/RES/66/290 (2012).

⁴¹ UN Security Council, Resolution 1265, UN Doc. S/RES/1265 (1999).

⁴² Genel Sekreterin 8 Eylül 1999 tarihinde sunduğu raporda yer alan uluslararası hukukun sistematik ve yaygın biçimde ihlal edildiği durumlarda Güvenlik Konseyinin müdahaleye hazır olması gerektiği yönündeki tavsiye, 1265 sayılı kararın görüşüldüğü toplantıda tartışılmıştır. Bu öneriye Hindistan ve Mısır şiddetle karşı çıkmış, Konsey'e BM Şartı'nın öngördüğü yetkilerin ötesinde müdahale yetkisi tanınmaya çalışıldığını ve bunun Şart'a aykırılık teşkil edeceğini ileri sürmüşlerdir. UN Security Council, *Official Records*, 4046th Meeting (Resumption 1), UN Doc. S/PV.4046, September 17, 1999. Golberg ve Hubert, söz konusu öneriyi insani müdahale çağrısı olarak nitelendirerek, raporun en tartışmalı önerisi olduğunu belirtmiş ve devlet egemenliğinin dokunulmazlığına ilişkin ciddi endişelere yol açtığını ve neredeyse tüm kararın tehlikeye girmesine neden olduğunu ifade etmişlerdir. Elissa Golberg and Don Hubert, "The Security Council and the Protection of Civilians," in *Human Security and the New Diplomacy: Protecting People, Promoting Peace*, ed. Rob McRae and Don Hubert (Montreal & Kingston: McGill-Queen's University Press, 2001), 223–231.

içermemektedir.⁴³ Sivillere yönelik saldırılar ile insani yardımların engellenmesi kınanmış olsa da bu tür eylemlere karşı uygulanacak yaptırımlar veya cezai tedbirler belirtilmemiştir. Kadınların ve çocukların silahlı çatışmalardan orantısız şekilde etkilendiği kabul edilmiş, ancak bu grupların korunmasına yönelik özel önlemler veya programlara dair ayrıntılı bir yönlendirme sunulmamıştır. Sonuç olarak, 1265 sayılı karar, sivillerin korunması konusundaki endişeleri kapsamlı biçimde dile getirirse de yukarıda ifade edilen eksikliklerden ötürü etkisi sınırlı kalmıştır. Buna rağmen, çatışmaların insani boyutuna küresel düzeyde dikkat çeken ilk çerçeve metin olması bakımından özel bir önem taşımaktadır. Ayrıca sonraki süreçte alınan 1296, 1674 ve özellikle 1894 sayılı kararlarla geliştirilen sivillerin korunmasına ilişkin normatif çerçevenin oluşumuna zemin hazırlamıştır. Bu yönüyle 1265 sayılı karar, doğrudan hukuki etkisinden ziyade politik farkındalık yaratma gücü ve kurumsal süreci başlatan rolüyle öne çıkmaktadır. Nitekim bu karar sayesinde BM sistemi içinde *kurumsal bir koruma politikası* oluşmaya başlamıştır.

BM Güvenlik Konseyi'nin Ekim 1999'da Sierra Leone'deki durumun uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiğine hükmederek aldığı 1270 sayılı kararı, sivillerin korunması bağlamında dönüm noktası niteliğindedir. Kararın 8. paragrafı uyarınca Sierra Leone'de barışın sağlanması ve istikrarın tesis edilmesi amacıyla BM Sierra Leone Misyonu (United Nations Mission in Sierra Leone - UNAMSIL) kurulmuş; 14. paragraf kapsamında da Konsey BM Şartı'nın VII. Bölümü uyarınca hareket ederek UNAMSIL'e, görevlerini⁴⁴ yerine getirirken, kapasitesi ve konuşlandığı bölgeler dahilinde, Sierra Leone Hükümeti ve Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu İzleme Grubu (Economic Community of West African States Monitoring Group – ECOMOG)'nun sorumlulukları saklı kalmak kaydıyla, *yakın*⁴⁵ fiziksel şiddet tehdidi

⁴³ Kararda kullanılan *strongly condemns, emphasizes, urges, calls upon, underlines, welcomes, takes note of, expresses its willingness, reaffirms, reiterates* gibi ifadeler, bağlayıcı olmayan ve uygulama zorunluluğu getirmeyen ifadelerdir. Dolayısıyla da kararın devletler üzerinde etkisi de sınırlıdır. Konsey BM Şartı VII. Bölüm kapsamında aldığı kararlarda *demand, authorizes, requests* gibi kesinlik ifade eden kelimeleri kullanmaktadır.

⁴⁴ Konsey kararına göre UNAMSIL, 7 Temmuz 1999 tarihli Lomé Barış Anlaşması (Lomé Peace Accord)'nın taraflarıyla anlaşmanın uygulanması için işbirliği yapacak, silahsızlandırma, terhis ve yeniden entegrasyon planının hayata geçirilmesine yardımcı olacaktır. Ayrıca önemli bölgelerde varlık göstererek ateşkesin denetlenmesi, insani yardımların ulaştırılmasının kolaylaştırılması, güven artırıcı mekanizmaların oluşturulması ve BM personelinin güvenliğinin sağlanması da misyonun temel görevleri arasındadır. UNAMSIL, seçimlere destek vermekle de yükümlüdür.

⁴⁵ BM Barış Koruma Operasyonları Dairesi'nin (DPKO) El Kitabı'nda, sivillerin korunmasına yönelik yetkilendirme içeren Güvenlik Konseyi kararlarında kullanılan dilde zamanla meydana gelen değişimlere dikkat çekilmektedir. Özellikle erken dönem kararlarında, misyonların müdahalede bulunabilmesi için aranan fiziksel şiddet tehdidinin *yakın* (imminent) olarak nitelendirildiği ifade edilmektedir. Ancak zamanla bu ifade, pek çok misyonda karar metinlerinden çıkarılmış; bu da misyonlara, tehdit altındaki sivilleri koruma konusunda daha proaktif ve önleyici müdahalelerde bulunma yetkisini güçlendirmiştir. Nitekim güncel veriler, ilk sivilleri koruma yetkisi verilen Sierra Leone misyonunun ardından yalnızca üç misyonda "imminent threat of physical violence" ifadesinin korunduğunu; MINUSCA (Orta Afrika Cumhuriyeti), MINUSMA (Mali), MONUSCO (DRC), UNAMID (Darfur) ve UNMISS (Güney Sudan) gibi diğer çok boyutlu misyonlarda ise ya bu ifadenin hiç yer almadığını ya da sonraki kararlarla metinden çıkarıldığını göstermektedir. Örneğin, Orta Afrika Cumhuriyeti'nde görev yapan MINUSCA'ya ilişkin 2149 sayılı (2014) kararda *yakın* nitelendirilmesine hiç yer verilmemişken, benzer şekilde çok boyutlu bir yapıya sahip olan Mali misyonu MINUSMA'ya ilişkin 2100 sayılı (2013) kararda bu ifade korunmuş fakat daha sonra 2423 sayılı (2018) kararda metinden çıkarılmıştır. UN Security Council, Resolution 2149, UN Doc. S/RES/2149 (2014); UN Security Council, Resolution 2100, UN Doc. S/RES/2100 (2013); UN Security Council, Resolution 2423, UN Doc. S/RES/2423 (2018). Bu eğilim, Konseyin sivilleri koruma

altında bulunan sivillere koruma sağlamak için gerekli tüm tedbirleri alma yetkisi vermiştir.⁴⁶ Bu karar, Güvenlik Konseyi'nin ilk kez bir barışı koruma misyonuna sivillerin doğrudan korunması görevini açık şekilde verdiği örnek olması açısından önem taşımaktadır. Aynı zamanda, bu adım Konsey'in ilerleyen dönemlerde benimsediği daha kapsayıcı koruma yaklaşımının habercisi olmuştur. Sivillerin korunmasına yönelik bu gelişme, 1990'lı yıllarda BM barışı koruma operasyonlarının Ruanda Soykırımı, Srebrenitsa Katliamı ve Somali'deki başarısızlıklar karşısında sivilleri etkin biçimde koruyamamasının yarattığı ağır eleştiriler bağlamında değerlendirilmelidir. Bu deneyimler, barışı koruma anlayışının yeniden gözden geçirilmesini zorunlu kılmıştır. UNAMSIL, Güvenlik Konseyi tarafından sivillerin korunması yetkisiyle açıkça donatılan ilk misyon olarak bu dönüşümün başlangıç noktasını oluşturmuştur. Sonraki yıllarda kurulan birçok barışı koruma operasyonuna benzer yetkilerin verilmesiyle sivillerin korunması meselesi bu operasyonların başlıca amacını hatta adeta *varlık nedenini* (raison d'être) oluşturmaktadır.⁴⁷ Konsey'in kuvvet kullanımına ilişkin en yaygın ve kapsamlı yetkilendirme pratiği de büyük ölçüde sivillerin korunması alanında şekillenmiştir.⁴⁸

Sivillerin korunması meselesine ilişkin bir diğer tematik karar ise 1265 sayılı kararın devamı niteliğindeki 2000 tarihli 1296 sayılı karardır. Sivillerin kasıtlı hedef alınmasının uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturabileceği belirtilmiştir.⁴⁹ Aynı şekilde *insani yardımlara erişimin kasıtlı olarak engellenmesinin uluslararası hukuku ihlal eden bir eylem olduğu ve ihlal durumunun da uluslararası barış ve güvenliği tehdit edebileceği vurgulanmıştır.*⁵⁰ *Bu bağlamda Konsey BM Şartı VII. Bölüm bağlamında harekete geçebilme kabiliyetine sahip olacaktır.* Ayrıca

yetkisini daha reaktif bir çerçeveden çıkarıp önleyici bir yaklaşıma kaydırıldığını ortaya koymaktadır. United Nations Department of Peace Operations, *The Protection of Civilians in United Nations Peacekeeping Handbook* (New York: UN DPO, 2020), s. 8.

⁴⁶ UN Security Council, Resolution 1270, UN Doc. S/RES/1270 (1999), October 22, 1999.

⁴⁷ Corinne Bara, *Protection of Civilians in Partnership Peacekeeping*, Issue Brief (New York: International Peace Institute, May 2025), s. 2.

⁴⁸ Namie Di Razza and Ralph Mamiya, *The Future of the Protection of Civilians in UN Peacekeeping Operations* (New York: UN DPO, 2020) (https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/fopo_paper_nami_di_razza_ralph_mamiya_poc.pdf, Erişim Tarihi: 19 Haziran 2025) **MONUC**-Kongo Demokratik Cumhuriyeti için sivillerin korunması yetkisi ilk olarak 1291 sayılı kararı (2000); **UNMIL**- Liberya sivilleri koruma yetkisi 1509 sayılı kararı (2003), **UNOCI**- Fildişi Sahili, 1528 sayılı kararı (2004); **MINUSTAH**- Haiti, 1542 sayılı kararı (2004), **ONUB**- Burundi, 1545 sayılı kararı (2004), **UNMIS**- Sudan, 1590 sayılı kararı (2005), **UNIFIL**- Lübnan, 1701 sayılı kararı (2006) ve **UNAMID**- Darfur, 1769 sayılı kararı (2007); **MINURCAT**-Çad, 1778 sayılı kararı (2007); **MONUSCO**-Kongo Demokratik Cumhuriyeti, 1925 sayılı kararı (2010); **UNMISS**-Güney Sudan, 1996 sayılı kararı (2011); **UNISFA**-Abyei, 1990 sayılı kararı (2011); **MINUSMA**-Mali, 2100 sayılı kararı (2013); **MINUSCA**-Orta Afrika Cumhuriyeti, 2149 sayılı kararı (2014); **MINUJUSTH**-Haiti, 2350 sayılı kararı (2017) ile barışı koruma operasyonlarına sivilleri koruma yetkileri açıkça verilmiştir.

⁴⁹ UN Security Council, Resolution 1296, UN Doc. S/RES/1296 (2000), April 19, 2000. **Güvenlik Konseyi, 5. paragrafta, silahlı çatışmalarda sivillerin kasıtlı olarak hedef alınmasının ve uluslararası insancıl hukuk ile insan hakları hukukunun sistematik, açık ve yaygın ihlallerinin uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturabileceğini vurgulamış; bu bağlamda, söz konusu durumları değerlendirme ve gerektiğinde uygun tedbirleri alma niyetini teyit etmiştir. Böylece sivillerin korunması meselesi Konsey'in uluslararası barış ve güvenlik çalışmalarının ayrılmaz bir unsuru haline gelmiştir. Dolayısıyla da Konsey BM Şartının VII. Bölümüne dayanarak sivilleri korumak amacıyla gerektiğinde zorlayıcı tedbirler alma yetkisini kullanabilecektir.**

⁵⁰ Nitekim sivil nüfusa veya tek tek sivillere yönelik saldırılar ağır bir ihlal olarak kabul edilmektedir. I. Ek Protokol 85/3(a): Sivil halkın veya bireylerin saldırının hedefi haline getirmek Sözleşmenin ağır ihlali anlamına gelir. Ayrıca sivil nüfusa veya çatışmalarda yer almayan bireysel sivillere karşı kasten yapılan saldırılar savaş suçu olarak nitelendirilmektedir. Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü 8/2(b) (i): Çarpışmalarda doğrudan yer almayan sivil bireylere ya da sivil nüfusa karşı kasten saldırı yöneltilmesi.

kararda barışı koruma misyonlarına yakın tehdit altındaki sivilleri korumak için uygun ve mümkün olan durumlarda yetki ve kaynakların verilmesini sağlama niyeti açıkça ifade edilmiştir. Böylece UNAMSIL'e verilen yetkinin genel olarak tüm barış koruma misyonlarına sağlanmış olduğu görülmektedir. Son olarak kararda, *silahlı çatışmaların çözümü ve sivillerin korunmasına yönelik çabaların etkinliğini artırmak amacıyla, uygun durumlarda ilgili bölgesel ve alt bölgesel örgütlerle iş birliği yapılacağı da belirtilmiştir*.⁵¹

1674 sayılı (2006) karar ile Konsey bünyesinde sivillerin korunmasına ilişkin normatif çerçevenin kapsamının genişletildiği görülmektedir. Barış koruma operasyonlarının koruma faaliyetleri ve insani yardımların erişimi ve kolaylaştırılması meselelerine ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir. **Bu süreçte Konsey sivillerin korunmasıyla bağlantılı bazı alt başlıkları zaman içerisinde bağımsız gündem maddeleri olarak da ele almıştır.** Silahlı çatışmalardan etkilenen çocuklar⁵², kadın, barış ve güvenlik⁵³ ile **küçük ve hafif silahlar**⁵⁴ gibi başlıklar bu kapsamda öne çıkmaktadır. Bu alt başlıklar, sivillerin korunması ile doğrudan bağlantılı olmakla birlikte kendi kararları, mekanizmaları ve özel temsilcilikleriyle **yarı özerk ancak birbiriyle bağlantılı ve karşılıklı etkileşim içinde olan bütüncül bir koruma** ekosisteminin parçaları haline gelmiştir.⁵⁵ Konsey ilerleyen zamanlarda belirli grupları ya da tematik konuları hedef alan özel kararlar benimseyerek sivillerin korunmasını daha spesifik başlıklar altında yapandırmıştır. 1502 sayılı (2003) karar, insani yardım personelinin korunması; 1738 sayılı (2006) karar, gazeteci ve medya çalışanlarının korunması; 1894 sayılı (2009) karar, barışı koruma operasyonlarında sivil korumanın güçlendirilmesi; 2175 sayılı (2014) karar, insani yardım

⁵¹ Son yıllarda BM Güvenlik Konseyi, BM üye devletlerine ve BM dışındaki bölgesel veya uluslararası örgütlere üçüncü bir devletin topraklarındaki sivilleri korumak için açık bir yetki de vermiştir. 31 Temmuz 2007'de Güvenlik Konseyi'nin 1769 sayılı kararıyla kurulan Afrika Birliği-BM Darfur Misyonu (UNAMID) temel görevi olan sivillerin korunmasının yanı sıra, insani yardım faaliyetlerinin güvenliğini sağlamak ve Darfur Barış Anlaşmasının etkin ve zamanında uygulanmasını desteklemekle de görevlendirilmiştir. UN Security Council, Resolution 1769, UN Doc. S/RES/1769 (2007), July 31, 2007, para. 15. Birliği barış misyonları her ne kadar sivilleri koruma yetkisine sahip olsalar da bu konuda BM barış misyonlarından farklı stratejik ve operasyonel yaklaşımlar benimsemiştir. BM misyonları sivilleri aktif olarak korumaya yönelik bütüncül bir yaklaşım hedeflerken, Afrika Birliği (AU) misyonları ise öncelikle silahlı grupları etkisiz hale getirerek güvenli bir ortam oluşturmayı ve böylece sivillerin korunmasına katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Andrew E. Yaw Tchie and Lauren McGowan, *The United Nations-African Union Partnership and the Protection of Civilians*, Issue Brief (New York: International Peace Institute, March 2025). Bara'ya göre ise bu farklılıklar kısmen kapasite eksikliklerinden kaynaklanmaktadır. Sivillerin korunması, BM dışındaki çoğu barış misyonunun merkezi bileşeni değildir. BM'nin standartlarını büyük ölçüde benimseyen Afrika Birliği dahi, bu alandaki operasyonel deneyim ve kaynak bakımından BM'nin gerisinde kalmaktadır. Bara, *Protection of Civilians*, 2025, s. 2. Ancak bu uyumsuzluğu gidermek amacıyla BM Güvenlik Konseyi, 2719 (2023) sayılı kararıyla AU liderliğindeki barış operasyonlarının BM bütçesinden fon alabilmesi için sivillerin korunmasının operasyon planlamasında, uygulamada ve politika belirlemede önceliklendirilmesini şart koşmuştur. UN Security Council, Resolution 2719, UN Doc. S/RES/2719 (2023), para. 12. Bu karar, misyonlar arasındaki sivillerin korunması meselesindeki yaklaşım farklarını asgariye indirmeyi hedeflemektedir. Bununla birlikte Konsey barış misyonları bağlamında BM-dışı misyonlara İnsan Hakları Durum Tespit Politikasına (Human Rights Due Diligence Policy) atıfta bulunarak, insan haklarına riayetini tüm operasyonel yapılar için bağlayıcı bir ilke olduğunu vurgulamaktadır. African Union Mission in Somalia (AMISOM), UN Security Council, Resolution 2568, UN Doc. S/RES/2568 (2021), para. 17.

⁵² UN Security Council, Resolutions 1379 (2001), UN Doc. S/RES/1379 (2001); UN Security Council, Resolutions 1314 (2000), UN Doc. S/RES/1314 (2000).

⁵³ UN Security Council, Resolution 1325, UN Doc. S/RES/1325 (2000).

⁵⁴ UN Security Council, Presidential Statement, UN Doc. S/PRST/1999/28.

⁵⁵ Liam Mahoney and Roger Nash, *A Framework for a Holistic Approach to UNSC Resolutions on Protection of Civilians, Children and Armed Conflict and Women, Peace and Security* (Fieldview Solutions, November 2008), s. 35.

personeline yönelik saldırılar; 2222 sayılı (2015) karar, gazetecilerin korunmasına ilişkin güncellemeleri; 2286 sayılı (2016) karar, tıbbi personel ile sağlık tesislerinin silahlı çatışmalarda korunması gereği; 2417 sayılı (2018) karar, silahlı çatışmalar ile gıda güvensizliği arasındaki ilişkiyi; 2474 sayılı (2019) karar, çatışmalarda kaybolan kişilerin durumunu gündeme getirme; aynı yıl kabul edilen 2475 sayılı (2019) karar ise engelli bireylerin korunmasına yönelik önlemleri vurgulamıştır. Son olarak, 2573 sayılı (2021) karar ile de silahlı çatışmalarda sivil altyapının korunması gerekliliğini öne çıkarmıştır.⁵⁶ Nitekim sivil halkın hayatta kalabilmesi için vazgeçilmez olan malzemelerin de korunması gerekmektedir.⁵⁷ Ayrıca, küçük ve hafif silahlar konusu ve mayın temizliği de ayrı gündemler olarak karara bağlanmıştır. Böylece Konsey, sivillerin korunmasına ilişkin normatif çerçeveyi sadece geliştirmekle kalmamış, onu **iç içe geçmiş alt sistemlerden oluşan bütüncül bir koruma mimarisi** haline dönüştürmüştür.

Özetle, Konsey 1999-2008 yılları arasında sivillerin korunması meselesini beş tematik karar ve yedi başkanlık açıklaması ile ayrıntılı olarak ele almış, bu süreçte kapsamlı bir yaklaşımla normatif bir çerçeve geliştirmeye çalışmıştır. Bu dönemde Genel Sekreter'den düzenli raporlar talep edilmesi uygulaması yerleşmiş; karar metinlerinde uluslararası insancıl hukuk, insan hakları hukuku ve çatışma ortamlarında sivillere yönelik özel tehditler daha fazla görünürlük kazanmıştır. Konsey, *sivillerin korunması meselesindeki sorumluluğunu uluslararası barış ve güvenliğinin tesisi bağlamında tanımış ve konuyu* karar alma pratiklerine entegre ederek uluslararası toplumun dikkatini bu yöne toplamaya çalışmıştır. Böylece sivillerin korunmasına ilişkin ilk kapsamlı normatif politika zemini oluşturulmuştur. 2009-2018 yılları arasında ise Konsey oluşturulan normatif çerçeveyi sahadaki operasyonlara entegre etmeye çalışmıştır.⁵⁸ Normatif düzenlemelerin sahada etkili uygulanabilmesi için kararlarda uygulamaya dönük araçlar ve mekanizmalara yer verilerek operasyonel kapasitenin güçlendirilmesi amaçlanmıştır.⁵⁹ Mesela 1894 sayılı (2009) kararı, önceki kararları teyit etmekle birlikte belirgin bir biçimde uygulamaya yönelik ifadelere yer vermektedir. Barışı koruma operasyonlarında sivillerin korunmasına yönelik açık sorumluluk tanımları, eğitim, kaynak tahsisi ve görev tanımları gibi pratik alanlara ilişkin düzenlemeler içermektedir.⁶⁰ Ayrıca ülke bazlı kararlarda sivillerin korunmasına ilişkin

⁵⁶ Konsey bu kararla ayrıca silahlı çatışmalarda insani durumun giderek daha sık ve şiddetli hale gelen hava olayları ve doğa kaynaklı afetler nedeniyle daha da kötüleştiğini kabul etmiştir.

⁵⁷ II. Ek Protokol, m.14: Sivilleri aç bırakmayı çatışma yöntemi olarak kullanmak yasaktır. Bu nedenle, gıda maddeleri, gıda maddelerinin yetiştirildiği tarım alanları, ekinler, hayvanlar, içme suyu tesisleri ve depoları ile sulama tesisleri gibi sivil halkın hayatta kalması için vazgeçilmez olan mallara saldırmak, bunları yok etmek, yerinden kaldırmak veya kullanılamaz hale getirmek yasaktır.

⁵⁸ OCHA, *Building a Culture of Protection: Twenty Years of Security Council Engagement on the Protection of Civilians*, Occasional Policy Paper (May 2019), s. 40.

⁵⁹ 1894 sayılı (2009) Kararda Konsey, barışı koruma misyonlarının, silahlı çatışma durumlarında sivillerin korunması için BM'nin elindeki çeşitli araçlardan birini teşkil ettiğini belirtmiştir. UN Security Council, Resolution 1894, UN Doc. S/RES/1894 (2009), November 11, 2009.

⁶⁰ UN Doc. S/RES/1894 (2009). Kararda, barış misyonlarından misyon çapında sivillerin korunmasına ilişkin stratejiler geliştirilmesi, ülkeye özgü raporlama yapması, liderlik ve konuşlandırma öncesi eğitimler düzenlemesi ve görevlerin ilerleyişini ölçmek için göstergeler belirlemesi talep edilmiştir. Bu karar doğrultusunda DPKO girişimleriyle bir taslak hazırlanmış ve sivillerin korunması üç aşamalı bir yapıda tanımlanarak (siyasi süreç yoluyla koruma-2015'te diyalog ve katılım olarak güncellenmiş, fiziksel koruma, koruyucu ortam inşası) ilk kez bütüncül bir uygulama yaklaşımı geliştirmiştir. Bu çerçeve, sivillerin korunması sorumluluğunu askeri bileşenin ötesine taşıyarak, tüm misyonun sahiplenmesi gereken bütüncül bir görev alanına dönüştürmüştür. OCHA, *Building a Culture of Protection*,..., s. 40.

düzenlemeler daha sistematik biçimde yer almış; sahadaki gerçek koruma risklerine ilişkin ayrıntılı bilgi talep edilerek bu tehditleri doğrudan hedefleyen somut müdahale araçları geliştirilmeye çalışılmıştır. Tematik kararlar aracılığıyla normatif çerçeveyi güncellemeyi sürdüren Konsey, aynı zamanda Genel Sekreter'in açık oturumlarda sunduğu önerileri dikkate alma pratiğini de güçlendirmiştir. Bu dönemde, yalnızca Güvenlik Konseyi'nin değil, daha geniş BM sisteminin de katkısıyla kurumsal düzeyde bir sivillerin korunması kültürü gelişmiş ve sivillerin korunması, BM'nin barışı koruma stratejilerinin temel bileşenlerinden biri haline gelmiştir. 2019-2024 yılları arasında ise Güvenlik Konseyi'nin silahlı çatışmalarda uygulanacak hukuk kurallarını teşvik etme yaklaşımı nispeten değişmiştir. Sivillere ve sivil nesnelere yönelik saldırıları genel ifadelerle kınamakla yetinmemiş; saldırıların faillerini, yasaklanan saldırı türlerini ve korunması gereken kişi ve nesnelere açıkça tanımlayarak uluslararası insancıl hukuk ve insan hakları hukukunun daha güçlü biçimde teşvik edilmesine yönelmiştir. Ayrıca sahada sivillerin etkin bir biçimde korunmasını sağlamak amacıyla yeni mekanizma ve araçların geliştirilmesine katkı sunmuştur. Bu süreçte Konsey, önceki kararlara kıyasla, silahlı çatışmalarda uygulanacak hukuk normlarına tabi aktörler ile bu normların ihlaline karşılık gelen eylemler konusunda daha spesifik ve normatif açıdan daha net terimler kullanmaya başlamıştır. Örneğin Güvenlik Konseyi 2651 sayılı (2022) kararla intihar bombalamalarını açık bir biçimde kınamış ve sivillere yönelik bu tür saldırıları ayrı bir tehdit olarak nitelendirmiştir.⁶¹ 2463 sayılı (2019) ve 2531 sayılı (2020) kararlarla da yargısız infazlar kınanarak silahlı çatışmalar hukukunun ihlali olduğu vurgulanmıştır.⁶² 2612 sayılı (2021) ve 2463 sayılı (2019) kararlarla canlı kalkan kullanımı⁶³, 2720 sayılı (2023) ile 2597 sayılı (2021) kararlarla rehin alma⁶⁴, 2573 sayılı (2021) kararla sivil altyapıya yönelik saldırılar⁶⁵, 2601 sayılı (2021) kararla okulların askeri amaçlarla kullanılması da dahil olmak üzere okullara yönelik saldırılar⁶⁶, 2544 sayılı (2020) ve 2617 sayılı (2021) kararlarla kaza sonucu veya kasıtlı olarak kültürel mirasın tahrip edilmesi⁶⁷ gibi eylemler açıkça kınanmıştır. Güvenlik Konseyi ayrıca, çatışma ve açlık konusunu giderek daha ayrıntılı bir şekilde ele almaktadır. Silahlı çatışma ile gıda güvensizliği arasındaki bağlantıyı ilk kez ortaya koyan tematik 2417 sayılı (2018) kararının kabul edilmesinden bu yana, Konsey açlığı bir savaş yöntemi olarak giderek daha fazla kınamaktadır.⁶⁸ 2475 sayılı (2019) karar ise engelli

⁶¹ UN Security Council, Resolution 2651, UN Doc. S/RES/2651.

⁶² UN Security Council, Resolution 2531, UN Doc. S/RES/2531 (Mali); Resolution 2463, UN Doc. S/RES/2463 (Democratic Republic of the Congo).

⁶³ UN Security Council, Resolutions 2612, UN Doc. S/RES/2612 ve UN Security Council, Resolutions 2463, UN Doc. S/RES/2463)

⁶⁴ UN Security Council, Resolution 2720 (Palestine) and Resolution 2597 (Iraq).

⁶⁵ UN Security Council, Resolutions 2573, UN Doc. S/RES/2573.

⁶⁶ UN Security Council, Resolutions 2601, UN Doc. S/RES/2601.

⁶⁷ UN Security Council, Resolutions 2544, UN Doc. S/RES/2544 ve S/RES/2617 (Irak); paralı askerlerin kullanılması ile ilgili olarak da Orta Afrika Cumhuriyeti ile ilgili UN Security Council, Resolutions 2648, UN Doc. S/RES/2648 ve S/RES/2709, Libya ile ilgili UN Security Council, Resolutions 1656, UN Doc. S/RES/2656.

⁶⁸ UN Security Council, Resolution 2417, UN Doc. S/RES/2417 (2018). Kararda Güvenlik Konseyi, çatışmanın taraflarına, gıda maddeleri, hayvancılık, tarımsal varlıklar ve içme suyu tesisleri gibi sivil nüfusun hayatta kalması için vazgeçilmez olan nesnelere korumaları çağrısında bulunmuştur. 2573 sayılı (2021) kararda sivil altyapıya yönelik saldırılar ile bu tür nesnelere korunması ile sağlık, su, sanitasyon ve enerji gibi temel hizmetlerin sağlanması arasındaki karşılıklı bağlantıyı da vurgulamıştır. Konsey sivillere karşı açlık kullanmanın savaş suçu teşkil edebileceğini yinelemiştir. Konsey 2022 yılında yüksek düzeyde akut gıda güvensizliğinin en önemli nedeninin silahlı çatışmalar olduğunu belirtmiştir. UN Security Council, Presidential Statement, UN Doc. S/PRST/2023/4.

kişilerin silahlı çatışmalarda korunmasını, 2474 sayılı (2019) kararda ise kayıp kişilere ve yakınlarına yönelik koruma önlemleri detaylandırılmış, hesap verebilirlik vurgusu yapılmıştır.⁶⁹ Bununla birlikte Konsey silahlı çatışmalarda çevrenin korunmasına yönelik tematik karar almamış sadece ülke bazlı kararlarda meseleyi değerlendirmiştir.⁷⁰ Devlet dışı silahlı grupların belirli eylemlerinden kaynaklanan çevresel zarar riskini ele aldığı 2666 sayılı (2022) kararda Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve 2624 sayılı (2022) kararda da Yemen ile silahlı çatışmalarda çevrenin korunmasına dikkat çekmiştir.⁷¹

B. SİVİLLERİ KORUMAYA YÖNELİK GELİŞTİRİLEN MEKANİZMALAR

BM Güvenlik Konseyi sivil halkın sahada etkili bir şekilde korunmasını ve almış olduğu kararların uygulanmasını sağlamak amacıyla bazı mekanizma ve araçlar geliştirmiştir. Bunlar arasında barışı koruma misyonlarına verilen sivilleri koruma yetkisi, aide memoire usulü, informal gruplar, yaptırım rejimleri, BM Genel Sekreter raporları, izleme ve raporlama usulleri ile hesap verebilirlik araçları yer almaktadır. Konsey, bu araç ve mekanizmalar vasıtasıyla ihlallere yanıt vermek istemektedir.

1. Barışı Koruma Misyonlarına Verilen Sivilleri Koruma Yetkisi

BM barışı koruma misyonlarına verilen sivilleri koruma yetkisi bu misyonların hem uluslararası toplum nezdindeki meşruiyetini hem de operasyonel başarısını belirleyen temel etik ve işlevsel kriterlerden biridir.⁷² Misyonlar sivilleri koruyabildikleri ölçüde güvenilir ve başarılı kabul edilmektedir. Aynı zamanda bu misyonlar, Güvenlik Konseyi kararlarının sahadaki uygulama araçları olarak da önemli bir rol üstlenmektedir.⁷³

BM Barışı Koruma Operasyonları Dairesi'ne (Department of Peace Operations- DPO) göre sivillerin korunması yetkisi, **ev sahibi devletin birincil sorumluluğunu koruyarak**, sivillere yönelik fiziksel şiddet tehditlerini **önleme, caydırma ve müdahale etme** amacıyla, misyonun kapasitesi ve konuşlanma alanı çerçevesinde **askerî güç de dâhil olmak üzere tüm olanakların kullanılmasını** içeren, **üniformalı ve sivil personelin koordineli çabalarıyla** yürütülen bütünlük bir faaliyettir.⁷⁴ Ancak bu tanım, uygulamada kuvvet kullanımının sınırları ve nasıl icra edileceği konusunda açık bir çerçeve sunmamakta, detaylar büyük ölçüde ilgili misyonun takdirine bırakılmaktadır. Bu durum uzun süre eleştiri konusu olmuş, Genel Sekreter 2009 tarihli raporunda, Sierra Leone, Liberya, Burundi gibi bazı barış misyonlarının kalıcı etkilerini övmesine rağmen, sivilleri koruma yetkisinin askerî bir görev mi yoksa tüm misyonu

⁶⁹ UN Security Council, Resolutions 2475, **UN Doc. S/RES/2475 (2019)** ve UN Security Council, Resolutions 2474, **UN Doc. S/RES/2474 (2019)**

⁷⁰ Konsey bu konuda ayrıntılı genel bir karar almamış olsa da BM Genel Kurulu da 2022'de A/RES/77/104 sayılı kararı ile Silahlı çatışmalarla ilgili çevrenin korunmasına dair ilkeleri içeren kararı kabul etmiştir. Genel Sekreter de 2023 Sivillerin Korunması Raporunda meseleyi ele almıştır. UN General Assembly, Resolution 77/104, UN Doc. A/RES/77/104.

⁷¹ UN Security Council, Resolutions 2666 UN Doc. S/RES/2666 ve UN Security Council, Resolutions 2624, UN Doc. S/RES/2624

⁷² Alexander Gilder, "The UN and the Protection of Civilians: Sustaining the Momentum," *Journal of Conflict & Security Law* 28, no. 2 (2023): 317–348.

⁷³ OCHA, *Building a Culture of Protection*, Occasional Policy Paper (May 2019), s. 36.

⁷⁴ United Nations Department of Peace Operations, *The Protection of Civilians in United Nations Peacekeeping Handbook* (2020), s. 3.

kapsayan stratejik bir sorumluluk mu olduğunun netlik kazanmadığını ve görev tanımı, beklentiler ve uygulama kapasitesi arasında ciddi bir kopukluk bulunduğunu ifade etmiştir.⁷⁵

Barışı koruma misyonlarına verilen kuvvet kullanma yetkisi de bu çerçevede tartışılmalı bir alandır. Sivillerin korunması yetkisine sahip tüm misyonlara, Güvenlik Konseyi tarafından *gerekli tüm araçların kullanılması* veya *tüm önlemlerin alınması* ifadeleriyle kuvvet kullanma yetkisi tanınmaktadır.⁷⁶ Ancak bu tür ifadeler, hangi araçların hangi koşullar altında ve ne ölçüde kullanılacağına ilişkin somut bir rehberlik sunmadığı için muğlaklık içermektedir.⁷⁷ Kuvvet kullanımına ilişkin gereklilik ve orantılılık ilkelerinin her bir olay ve tehdit özelinde değerlendirilmesi gerekmekte, bu da uygulamada yorum farklılıklarına yol açmaktadır. Zamanla bu yetkiler daha geniş kapsamlı biçimde tanımlanmıştır. Örneğin, BM Orta Afrika Cumhuriyeti Misyonu (United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in the Central African Republic- MINUSCA) ile BM Mali Misyonu (United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali- MINUSMA) sivil halka yönelik ciddi ve güvenilir tehditleri öngörmek, caydırmak ve etkili biçimde karşılık vermek amacıyla kapsamlı ve bütüncül bir yaklaşımla aktif önlemler almaya yetkilendirilmiştir.⁷⁸

⁷⁵ UN Secretary-General, *Protection of Civilians Report*, UN Doc. S/2009/277, para. 14–17; 48–57.

⁷⁶ Karar metinlerinde kullanılan ifadeler misyondan misyona bazı farklılıklar gösterebilmektedir. Örneğin; Mali'ye ilişkin 2423 sayılı (2018) kararın 32. paragrafında, Orta Afrika Cumhuriyeti'ne ilişkin 2448 sayılı (2018) kararın 38. paragrafında ve Güney Sudan'a ilişkin 2459 sayılı (2019) kararın 7. ve 14. paragraflarında *all necessary means* ifadesi yer almaktadır. Lübnan'a ilişkin 2433 sayılı (2018) kararın 19. paragrafında ise *all necessary action* ifadesi kullanılmıştır. Abyei'ye ilişkin 1990 sayılı (2011) kararın 3. ve 2445 sayılı (2018) kararın 11. paragraflarında, ayrıca Darfur'a ilişkin 2429 sayılı (2018) kararın 15. paragrafında sadece *necessary action* ifadesi kullanılmıştır. Kongo Demokratik Cumhuriyeti'ne dair 2463 sayılı (2019) kararın 28. paragrafında ise *all necessary measures* ifadesi yer almaktadır. Ayrıca, Haiti'de görev yapan MINUJUSTH misyonuna sadece Haiti Ulusal Polisi'ne destek bağlamında *use all necessary means only in support of the Haitian National Police* yetkisi verilmiştir. UN Security Council, Resolution 2410, UN Doc. S/RES/2410 (2018), para. 14.

⁷⁷ Bourgeois, Güvenlik Konseyi'nin barış misyonlarına sivilleri koruma yetkisi verdiği kararlarda kullandığı farklı terimler arasında hukuki açıdan bilinçli bir ayrım yapılmadığını, bu tercihlerin esasen siyasi müzakerelerin ve uzlaşma arayışının bir ürünü olduğunu belirtmektedir. Konsey kararlarında benimsenen dilin, teorik ya da terimsel tutarlılıktan ziyade, farklı aktörler arasında uzlaşmayı mümkün kılacak pragmatik bir yaklaşımı yansıttığını ileri sürmektedir. Hanna Bourgeois, “‘All Necessary Means’ to Protect Civilians: The Interpretation and Implementation of UN Security Council Mandates Authorising the Protection of Civilians,” *Journal of International Peacekeeping* 24, no. 1–2 (2020): 1–62, s. 20–21.

⁷⁸ UN Security Council, Resolution 2759, UN Doc. S/RES/2759 (2024), s. 11; UN Security Council, Resolution 2640, UN Doc. S/RES/2640 (2022), s. 9. MINUSCA'ya, fiziksel şiddet tehdidi altındaki sivillerin etkin ve dinamik biçimde korunması; yerel topluluklarla işiştare edilerek şiddet tehditlerinin önceden tespiti, caydırılması ve durdurulması; etnik ve dinsel gruplar arası şiddetin önlenmesi için yerel arabuluculuk süreçlerinin desteklenmesi görevleri verilmiştir. Misyon, sivillerle etkileşimi artırmak, erken uyarı mekanizmalarını güçlendirmek, uluslararası insancıl hukuk ve insan hakları ihlallerini izleyip belgelemek ve yerel toplulukların katılımını ve güçlendirilmesini sağlamakla da yükümlüdür. Ayrıca, özellikle yüksek riskli bölgelerde aktif devriyelerle birlikte **proaktif, hareketli, esnek ve sağlam** bir konuşlanma modeli benimsemeli; askeri veya polis operasyonlarından önce, sırasında ve sonrasında sivillerin zarar görmesini önlemek, en aza indirmek ve gerektiğinde müdahale etmek için önleyici mekanizmalar işletmelidir. MINUSCA, ulusal güvenlik güçlerinin faaliyetleri sırasında oluşabilecek sivil zararlarını da izleyip ele almalı; tehditlerin belirlenmesi, mevcut önleme ve müdahale planlarının uygulanması ve sivil-asker iş birliğinin (özellikle ortak planlama düzeyinde) güçlendirilmesi konularında hükümete destek sunmalıdır. Son olarak, patlayıcı mühimmatın yarattığı tehditlere karşı hem önleyici hem de kapasite geliştirici tedbirler alması; mayınların ve diğer patlayıcı düzeneklerin temizlenmesi ve imha edilmesi, ulusal mayınla mücadele otoritesinin kurulması ve uluslararası ortaklarla koordinasyon sağlaması ile de görevlendirilmiştir. UN Doc. S/RES/2759 (2024), s. 11-12.

Özellikle 2013 yılından itibaren Güvenlik Konseyi, sivilleri koruma amacıyla kuvvet kullanımını yalnızca reaktif değil, aynı zamanda proaktif bir görev haline getirecek şekilde genişletmiştir. Bu doğrultuda, Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde görev yapan BM Misyonu (United Nations Organization Stabilization Mission in the Democratic Republic of the Congo- MONUSCO)'nun yetkileri, silahlı grupların yayılmasını önlemek, etkisiz hâle getirmek ve silahsızlandırmak amacıyla hedefli taarruz operasyonları düzenleyecek *Müdahale Tugayı*'nın (Force Intervention Brigade) kurulmasıyla genişletilmiştir.⁷⁹ Bu misyon, yalnızca sivilin korunması değil, aynı zamanda devlet otoritesine yönelik tehditlerin bertaraf edilmesi açısından da önemli bir dönüm noktası oluşturmuştur. MONUSCO, özellikle silahlı grupların etkisiz hâle getirilmesine açıkça izin verilmesiyle, kuvvet kullanımını açısından en güçlü yetkilere sahip BM barış operasyonu olmaya devam etmektedir.

Günümüzde sivilin korunmasına yönelik yetki taşıyan BM misyonlarının neredeyse tamamı, uluslararası insancıl hukuk ve insan hakları hukukunun ihlallerini izleme ve raporlama görevine sahiptir. Bazı misyonlar özellikle, kadınlara karşı cinsel şiddet ve diğer toplumsal cinsiyete dayalı ihlalleri izleme göreviyle de donatılmıştır. Bu kapsamda MINUSMA, MINUSCA ve MONUSCO'nun yanı sıra BM Güney Sudan Misyonu (United Nations Mission in South Sudan- UNMISS) ile BM-Afrika Birliği Darfur Hibrit Operasyonu (United Nations-African Union Hybrid Operation in Darfur- UNAMID) çocuklara ve kadınlara karşı işlenen ihlal ve istismarları izlemek ve raporlamak için özel olarak yetkilendirilmiştir. Ayrıca bu beş misyonun tamamı sivilere yönelik ağır ihlallerin izlenmesi ve raporlanmasına ilişkin kurumsal mekanizmaların etkin biçimde uygulanmasından sorumluyken; UNMISS ve MONUSCO ise cinsel şiddete ilişkin özel izleme ve raporlama düzenlemelerinin de uygulanmasını sağlamakla yetkilendirilmiştir. Tüm bu gelişmeler, BM barış operasyonlarında sivilin korunması yetkisinin zamanla yalnızca fiziksel korumaya dayalı tepkisel müdahalelerden çıkarak, misyonun tamamına entegre edilmiş kapsamlı bir stratejiye dönüştüğünü göstermektedir. Bugün itibarıyla koruma misyonlarına verilen sivilleri koruma yetkisi; insani yardıma erişimin sağlanması, kadınlar ve çocuklar gibi hassas grupların korunması ve hesap verebilirliğin teşvik edilmesi gibi çok boyutlu unsurları içeren, misyonun genel başarısını belirleyen temel bir işlev haline gelmiştir.

2. Aide Memoire Usulü

Silahlı çatışmalarda sivilin korunmasına ilişkin meselelerin BM Güvenlik Konseyi gündeminde sistematik ve bütüncül biçimde ele alınabilmesini sağlamak amacıyla geliştirilen araçlardan biri de *aide-memoire* usulüdür. Bu belge, Güvenlik Konseyi'nin barışı koruma operasyonlarının oluşturulması, yenilenmesi veya sona erdirilmesi gibi süreçlerde sivilin korunmasına dair endişeleri dikkate almasını kolaylaştırmak üzere bir referans çerçevesi sunmaktadır. Sivilin korunmasına ilişkin geçmiş Konsey kararları ve uygulamalarından yola çıkılarak yapılandırılan *aide-memoire*, Konsey'in bu alandaki tutarlı yaklaşımını desteklemeyi hedefleyen

⁷⁹ UN Security Council, Resolution 2098, UN Doc. S/RES/2098 (2013), para. 9, 12(b); UN Security Council, Resolution 2463, UN Doc. S/RES/2463 (2019), para. 14, 29(i)(d).

pratik bir kılavuz niteliği taşımaktadır. Güvenlik Konseyi üyelerinin 2001 yılındaki talepleri⁸⁰ doğrultusunda, BM İnsani İşler Koordinasyon Ofisi (Office for the Coordination of Humanitarian Affairs- OCHA) tarafından 2002 yılında hazırlanan ilk aide memoire Konsey'in başkanlık bildiriyle resmen kabul edilmiştir.⁸¹ Silahlı çatışmalarda sivillerin korunmasına ilişkin konuların değerlendirilmesi için hazırlanan bu belgeler düzenli aralıklarla güncellenerek uygulanmaya devam etmektedir.⁸² 2009'dan itibaren ise yalnızca BM barış operasyonları bağlamında değil, genel olarak sivillerin korunması meselesini ele alacak şekilde genişletilmiştir. Bu belgelerin hazırlık süreci yalnızca Güvenlik Konseyi ile OCHA arasındaki iş birliğiyle sınırlı kalmamış, aynı zamanda OCHA'nın BM birimleri, uzman kuruluşlar ve insani yardım aktörleriyle yürüttüğü işbirliklere de dayanmıştır. Aide-memoire bu yönüyle, yalnızca bir iç değerlendirme aracı değil, temel koruma meselelerini analiz edip teşhis etmede diğer birimlerle Konsey arasındaki etkileşimi güçlendiren kurumsal bir mekanizma olarak işlev görmektedir.

3. İnförmel Gruplar

BM Güvenlik Konseyi'nin sivillerin korunmasına ilişkin önemli araçlarından biri de införmel gruplar oluşturmalarıdır. Bunlardan biri 2009 yılında kurulan *İnförmel Uzman Grubu* (The Informal Expert Group- IEG)⁸³ diğeri ise 2007'de kurulan *Dostlar Grubu* (The Group of Friends)'dur. Konsey üyelerine, özellikle BM barış operasyonlarının yetkilendirilmesi ve görev sürelerinin yenilenmesi öncesinde, sahadaki koruma sorunlarına dair bilgi ve analiz sunmak amacıyla oluşturulan *IEG*, OCHA'nın öncülüğünde yürütölen çalışmalardan elde edilen bulguları Konsey'e iletmekte ve bu doğrultuda eylem önerileri geliştirmektedir.⁸⁴ *IEG'nin briefingleri, Güvenlik Konseyi'nin sivillerin korunması uygulamalarının gelişimine önemli katkı sağlamış; önerilerinin birçoğu ölkeye özgü kararlara yansımıştır.* Uzman düzeyindeki bu forum, koruma konularına odaklanan açık ve etkili tartışmalar yapılmasını sağlarken, zamanla Konsey

⁸⁰ UN Security Council, Letter dated 21 June 2001 from the President of the Security Council addressed to the Secretary-General, UN Doc. S/2001/614. 3. paragrafta Konsey, barışı koruma operasyonlarının oluşturulması, değiştirilmesi veya sonlandırılmasına ilişkin müzakerelerde sivillerin korunması konusunu sistematik şekilde ele alabilmek için, bu operasyonlarda dikkate alınması gereken temel unsurları içeren bir *aide-mémoire* hazırlanmasını talep etmiştir.

⁸¹ UN Security Council, Presidential Statement, UN Doc. S/PRST/2002/6.

⁸² Bu çalışmada 2018 tarihli yedinci versiyonu incelenmiştir. UN Security Council, Presidential Statement, UN Doc. S/PRST/2018/18, September 21, 2018. ***Aide Memoire* artık interaktif bir çevrimiçi veritabanı olarak hizmet veriyor. OCHA tarafından geliştirilen bu dijital platform, Güvenlik Konseyi'nin silahlı çatışmalarda sivillerin korunmasına ilişkin uygulamalarını sistematik şekilde derleyen dinamik bir referans aracı olmaya devam ediyor. 2023 güncellemesi (şu ana kadarki sekizinci sürüm) için bkz. <https://poc-aide-memoire.unocha.org/>**

⁸³ Bu uzman grubunun kurulması, BM Genel Sekreteri'nin 2007 tarihli Sivillerin Korunması Raporu'nda yer alan ve Konsey'in 1674 sayılı (2006) kararı doğrultusunda, sivillerin korunmasına ilişkin meselelerin sistematik ve sürekli biçimde ele alınmasını kolaylaştıracak, ayrıca aide-memoire'in tutarlı biçimde uygulanmasını sağlayacak uzman düzeyinde özel bir çalışma grubu oluşturulması yönündeki önerisine dayanmaktadır. UN Secretary-General, *Protection of Civilians Report*, UN Doc. S/2007/643, para. 66, action five, m.

⁸⁴ Bu toplantılara başlangıçta yalnızca OCHA ve BM Barışı Koruma Operasyonları Dairesi (DPKO) katılmaktayken, 2013'ten itibaren ilgili konularda uzmanlığı bulunan diğeri BM birimlerinin temsilcileri de davet edilmeye başlanmıştır. Hâlihazırda toplantılara, barışı koruma ve siyasi misyonlar (DPKO), insan hakları (BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği), çocuklar (UNICEF), mülteciler (BM Mülteciler Yüksek Komiserliği), cinsel şiddet (BM Özel Temsilcileri), mayın temizliği (BM Mayın Eylem Servisi) ve toplumsal cinsiyet (UN Women) gibi konularda yetkinlik sahibi BM birimlerinin temsilcileri düzenli olarak katılım sağlamaktadır. Bu çeşitlilik, Konsey üyelerinin belirli koruma meselelerinde uzman kişilerden doğrudan bilgi almasını mümkün kılmaktadır.

kararlarına somut katkılar sunan etkili bir danışma mekanizmasına dönüşmüştür. İsviçre tarafından kurulan Dostlar Grubu ise geniş bir üye devlet ve sivil toplum ağı içinde sivillerin korunmasına ilişkin meselelere yönelik siyasi ve mali destek mobilize etmeyi hedefleyen gayri resmi forumdur. Grup, ortak açıklamalar yayımlayarak sivillerin korunması meselesine yönelik farkındalığı arttırmaya çalışmaktadır.⁸⁵

4. Yaptırım Rejimleri

BM Güvenlik Konseyi, BM Şartı'nın VII. Bölümü uyarınca uluslararası barış ve güvenliği korumak veya yeniden tesis etmek amacıyla çeşitli yaptırım tedbirlerine başvurabilmektedir. Şart'ın 41. maddesi kapsamında düzenlenen yaptırımlar, silahlı güç kullanımını içermeyen geniş bir uygulama yelpazesi sunmaktadır. Konsey'in uyguladığı yaptırım rejimleri zaman içinde evrilerek kapsamlı ekonomik yaptırımlardan uzaklaşıp daha hedefli ve stratejik müdahale araçlarına dönüşmüştür.⁸⁶

⁸⁵ Dostlar Grubu sivillerin korunmasına dair söyleminde zaman zaman ilerici bir yaklaşım benimsemediği ve özellikle patlayıcı silahların yoğun sivil nüfuslu alanlarda kullanımı ile silah satışları gibi kritik konularda Konsey gündeminden uzaklaşılmasına katkı sunduğu gerekçesiyle eleştirilmektedir. Holder, bu grubun aslında militarize devletlerin uluslararası insancıl hukuka uyumu yeterli koruma yöntemi olarak gösteren söylemleri doğrultusunda, görünüşte tarafsız bir koalisyon aracılığıyla kendi sınırlı siyasi gündemlerini meşrulaştırmalarına olanak tanıyan bir araç işlevi gördüğünü ileri sürmektedir. Alexander Holder, "With Friends Like These?," *Article 36* (December 2023), esp. "Compliance Rhetoric in the Joint Statements of the Group of Friends of the Protection of Civilians in Armed Conflict." Nitekim 2021 yılında İsviçre Daimi Temsilciliği tarafından Dostlar Grubu adına yapılan ortak açıklama, sivillerin korunmasına yönelik genel ilkelere ve mevcut uluslararası hukuk çerçevesine bağlılığa vurgu yapmasına rağmen, özellikle patlayıcı silahların sivil nüfusun yoğun olduğu alanlarda kullanımı ve silah transferleri gibi tartışmalı meselelerde ilerici bir tutum benimsememiştir. Bu açıklama, grubun bazı militarize devletlerin söylemine paralel biçimde, uluslararası insancıl hukuka uyumu yeterli koruma aracı olarak sunan sınırlı bir yaklaşımı benimsediğini göstermektedir. Permanent Mission of Switzerland to the United Nations, Statement, UN Doc. S/2021/505, Annex 54. Her ne kadar Güvenlik Konseyi'nin belirli silah türlerinin siviller üzerindeki etkisine ilişkin tutumu zamanla gelişmiş ve silah yönetimi, ambargoların uygulanması ve bazı yasaklı silahların kullanımına yönelik detaylı eylem planları oluşturulmuş olsa da bu ilerleme mutlak değildir. Özellikle patlayıcı silahların yoğun nüfuslu bölgelerde kullanımına dair Konseyin yaklaşımı, halen 2022 yılında kabul edilen "Patlayıcı Silahların Yoğun Nüfuslu Alanlarda Kullanımının İnsani Sonuçlarından Sivillerin Korunmasının Güçlendirilmesine İlişkin Siyasi Bildirge"de (Political Declaration on EWIPA) yer alan çerçeveden daha muhafazakâr kalmaktadır. OCHA, *Policy Brief on the Security Council's Consideration of the Protection of Civilians in Armed Conflict (2019–2023)*, May 2024, s. 31 (<https://poc.unocha.org/resources/policy-briefs>, Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2025) Siyasi Bildirge için bkz. **Political Declaration on Strengthening the Protection of Civilians from the Humanitarian Consequences Arising from the Use of Explosive Weapons in Populated Areas**, adopted in Dublin, 18 November 2022 (<https://ewipa.org/the-political-declaration>, Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2025) Bu durum, Konseyin bazı konularda normatif gelişmelere tam anlamıyla öncülük etmekten ziyade, zaman zaman daha temkinli ve devlet merkezli bir söylemle ilerlediğini göstermektedir. Sivil altyapıya yönelik saldırılara ilişkin S/RES/2573 sayılı tematik kararın yanı sıra ülkeye özgü kararlar (Libya'ya ilişkin S/RES/2656; Somali'ye ilişkin S/RES/2540 ve S/RES/2705) buna örnektir. UN Security Council, Resolution 2573, UN Doc. S/RES/2573; UN Security Council, Resolution 2656, UN Doc. S/RES/2656; UN Security Council, Resolutions 2540 and 2705 (Somalia).

⁸⁶ İlk dönemlerde uygulanan kapsamlı yaptırımlar (comprehensive sanctions) doğrudan halkı etkileyen ağır insani sonuçlar doğurmuş, bu da hem hukuki hem de etik tartışmalara neden olmuştur. Bunun üzerine Konsey, 2004'ten itibaren oluşturduğu tüm yeni yaptırım rejimlerinde *hedefli yaptırımlar* (targeted sanctions) uygulamaya başlamıştır. Güvenlik Konseyi, kapsamlı yaptırımların olumsuz etkilerini ilk kez 326 sayılı kararında (1973) Zambiya'nın Rodezya yaptırımları nedeniyle yaşadığı özel ekonomik zorluklar bağlamında tanımış olsa da daimi üyelerin hedefli yaptırımlara yönelik ortak mutabakatı ancak Konsey Başkanına gönderilen **13 Nisan 1995 tarihli mektupla** resmileştirilmiştir. Mektupla, yaptırımların insani etkisine dikkat çekilmiş ve gelecekteki yaptırım rejimlerinin en savunmasız kesimler üzerindeki olumsuz etkilerini en aza indirmeye yönelik kolektif eylem çağrısında

Günümüzde BM Güvenlik Konseyi tarafından yürütülen 14 aktif yaptırım rejimi bulunmakta olup, bunlar özellikle siyasi çatışmaların çözümü, nükleer silahsızlanma ve terörle mücadele alanlarında yoğunlaşmaktadır.⁸⁷ Ancak yaptırımların bu geniş kullanım alanı içinde öne çıkan önemli bir işlev de silahlı çatışmalarda sivillerin korunmasıdır. Konsey, giderek artan biçimde yaptırım mekanizmalarını, sivil halka yönelik şiddet eylemlerini önleme, insancıl hukuk ihlallerine karşı koyma ve sivillerin korunmasına ilişkin kararlarını uygulama amacıyla bir araç olarak kullanmaktadır. Özellikle 1990'lardan itibaren devlet içi çatışmalar bağlamında sivillere yönelik ağır insan hakları ihlallerine karşı yaptırımlar, Konsey'in sivilleri koruma sorumluluğunun önemli bir parçası hâline gelmiştir. Mevcut yaptırım rejimlerinden sekizi (Eş-Şebab, Kongo, Sudan, Libya, Yemen, Güney Sudan, Haiti, Orta Afrika Cumhuriyeti) sivillerin korunmasıyla ilgili *belirleme ölçütlerini* (designation criteria)⁸⁸ içermektedir ve sivilleri hedef alan ve/veya uluslararası insan hakları hukuku ile insancıl hukuk ihlalleri teşkil eden eylemlerde bulunduğu veya bu eylemlere destek sağladığı tespit edilen kişi ve kuruluşların yaptırımlara tabi olabileceğini belirtmektedir. Son yıllarda dikkat çeken bir eğilim, silahlı çatışmalarda insan hakları ve sivillerin korunmasıyla ilgili belirleme ölçütlerinin giderek daha fazla kullanılmasıdır.⁸⁹ Örneğin, **Libya'ya ilişkin 1970 sayılı karar**, sivillerin korunmasını doğrudan yaptırım

bulunulmuştur. UN Security Council, UN Doc. S/1995/300, 13 April 1995. Hedefli yaptırımlar; belirli bireyleri, grupları, şirketleri veya faaliyetleri hedef alan, doğrudan siviller yerine çatışmanın faillerine yönelerek daha isabetli ve daha az zarar verici bir araç olarak kullanılmaktadır. Bugün bu kapsamda uygulanan yaptırımlar seyahat yasağı, malvarlığı dondurma, silah ambargosu, diplomatik kısıtlamalar ve belirli malların ticaretinin engellenmesidir. Uygulama, Konsey'in tüm üyelerinden oluşan **yaptırım komiteleri** tarafından denetlenmekte ve bu komiteler, belirli kişi veya kuruluşların **listeye alınmasına (listing)** karar verebilmektedir.

⁸⁷ Al-Shabaab Sanctions Committee; ISIL (Da'esh) & Al-Qaida Sanctions Committee; 1518 Sanctions Committee (Iraq); The Democratic Republic of Congo Sanctions Committee; The Sudan Sanctions Committee; 1636 Sanctions Committee; 1718 Sanctions Committee (DPRK); Libya Sanctions Committee; 1988 Sanctions Committee; Guinea-Bissau Sanctions Committee; 2140 Sanctions Committee (Yemen); South Sudan Sanctions Committee; 2653 Sanctions Committee (Haiti); 2745 Sanctions Committee CAR. **United Nations Security Council Sanctions Regime** (<https://main.un.org/securitycouncil/en/sanctions/information>, Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2025)

⁸⁸ Yaptırımların uygulanabilmesi için, kişi veya kuruluşların listeye alınmasını sağlayan belirleme ölçütlerinin önceden tanımlanması gerekir. Bu ölçütler zamanla genişlemiş ve çeşitlenmiştir. Günümüzde uygulanan belirleme ölçütleri arasında barış, güvenlik veya istikrarı tehdit etmek, silah ambargosunu ihlal etmek, yasadışı ticaret yoluyla silahlı grupları desteklemek, silahsızlanma ve yeniden entegrasyonu engellemek, uluslararası insan hakları veya insancıl hukukun ihlali, insani yardıma erişimin engellenmesi, çocuk asker kullanımı, cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, kamu varlıklarının kötüye kullanılması, barış gücü askerlerinin engellenmesi veya saldırıya uğraması, nükleer silahların yayılmasının desteklenmesi; terörist gruplarla ilişki veya destek, anayasal düzenin yeniden tesis edilmesinin engellenmesi gibi çok çeşitli eylemler yaptırım rejimlerinin uygulanmasında belirleyici ölçüt olarak yer almaktadır. Bu ölçütler, Konsey kararıyla doğrudan ya da ilgili yaptırım komitesinin sonradan yaptığı değerlendirmeler sonucunda **kişilerin veya kuruluşların listeye alınmasına** imkân tanır. **Security Council Report, Special Research Report: Sanctions** (New York: Security Council Report, 2013), 9 (https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/special_research_report_sanctions_2013.pdf, Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2025) Belirleme ölçütlerinden sivillerin korunması ile ilgili olanların (PoC-related) yaptırım rejimlerinde yer alması ile birlikte Konseyin artık ciddi ihlal gibi muğlak ifadelerin yerine spesifik belirleme ölçütlerini kullanmaya başladığını görüyoruz. Böylece yaptırımlar daha uygulanabilir hale gelmektedir. Örneğin Al-Shabaab Yaptırım Rejimi'nde insani yardımlara erişimin engellenmesi sivillerin korunmasına ilişkin ayrı bir ölçüt olarak belirlenirken diğer ölçütler uluslararası hukuk ihlali bağlamında belirtilmiştir. UN Security Council, Resolution 2093, UN Doc. S/RES/2093 (2013).

⁸⁹ Sivillerin korunması bağlamında insan hakları ihlalleri ile insancıl hukuk ihlallerini içeren ölçütler ilk olarak 2004'te Fildişi Sahili'ndeki yaptırım rejimine dahil edilmiştir. Konsey, 1572 sayılı (2004) kararında Fildişi Sahili'nde "insan hakları ve uluslararası insancıl hukukun ciddi ihlallerinden sorumlu" olan kişilere yönelik yaptırımlar uygulanmasını kararlaştırmıştır. Bu yaptırımlar seyahat yasağı ile mal varlıklarının dondurulmasını içermektedir.

rejiminin açık amacı olarak belirleyen ilk örnek olması açısından özel bir önem taşımaktadır. Bu kararda, sivillere yönelik şiddet insanlığa karşı suç olarak nitelendirilmiş, Libya yönetiminin halkını koruma yükümlülüğü açıkça belirtilmiş ve sorumluların cezalandırılması gerekliliği vurgulanmıştır.⁹⁰ Bu, Konsey'in, çatışan tarafların davranışlarını etkilemek ve sivillerin korunması ile ilgili uluslararası yükümlülüklerin yerine getirilmesini sağlamak için elindeki tüm araçları kullanmaya istekli olduğunu ve sivillere karşı ihlaller ve suistimallerde bulunanları sorumlu tutmaya hazır olduğunu göstermektedir.

Başlangıçta uluslararası insancıl hukuk ve uluslararası insan hakları hukukunun ciddi ihlallerine genel atıflarla sınırlı olan yaptırım rejimleri, bugün birçok çatışma bağlamında zorla yerinden edilme, kadınlara ve çocuklara yönelik ihlaller, belirli korunan kişi ve nesnelere yönelik saldırılar ile insani yardımların ulaştırılmasının, dağıtılmasının veya erişiminin engellenmesi gibi eylemleri bağımsız listeye alma kriterleri arasında açıkça düzenlemektedir. Özellikle kadınlara ve çocuklara yönelik hak ihlalleri bu kriterler içerisinde giderek daha fazla yer bulmaktadır.⁹¹ Bununla birlikte kararların metinlerinde bu ölçütlere yer verilmiş olması uygulamada her zaman **bu ölçütlere dayanılarak listeleme yapıldığı** anlamına gelmemektedir. Nitekim terörlere mücadeleyle ilişkin yaptırım rejimlerinde listelemeler çok daha yaygın biçimde gerçekleştirilirken, sivillere karşı işlenen suçlara dayalı listelemeler nispeten sınırlı kalmaktadır.⁹²

Yaptırım listesine alınan kişiler arasında şiddet eylemlerini teşvik eden ve milis saldırılarından sorumlu tutulan Charles Blé Goudé, çocuk asker toplama, zorla çalıştırma ve cinsel istismar gibi ağır insan hakları ihlallerine karıştığı tespit edilen Martin Kouakou Fofé; ve 2010 seçim sonuçlarını reddederek barış sürecini engelleyen eski Cumhurbaşkanı Laurent Gbagbo yer almaktadır. 1698 sayılı (2006) kararla Kongo bağlamında "silahlı çatışmalarda çocukları hedef alan, öldürme ve sakatlama, cinsel şiddet, kaçırma ve zorla yerinden etme dahil olmak üzere uluslararası hukuku ciddi şekilde ihlal eden kişilere" yaptırımlar uygulanacağı belirtilmiştir. 1807 sayılı (2008) kararda ise kadınlara karşı işlenen ihlallerde bulunan kişiler için yaptırım uygulanacağından bahsedilmiştir. 1591 sayılı kararla Sudan, 1970 sayılı kararla Libya ve 2002 sayılı kararla Somali için benzer insan hakları temelli belirleme ölçütleri kullanılmıştır.

⁹⁰ UN Security Council, Resolution 1970, UN Doc. S/RES/1970 (2011). **Konsey, karar metnine insan haklarının ağır ve sistematik şekilde ihlal edilmesini kınayarak ve sivil ölümlerden duyduğu derin endişeyi vurgulayarak giriş yapmıştır. 15. ve 17. paragraflarda seyahat yasağı ile malvarlıklarının dondurulmasına ilişkin yaptırımlar düzenlenmektedir. 22. paragrafta ise söz konusu yaptırımların uygulanacağı kişi ve kuruluşların belirlenmesine yönelik ölçütler yer almaktadır. Buna göre, Libya'daki bireylere yönelik ciddi insan hakları ihlallerini emreden, kontrol eden veya yönlendirenler; bu ihlallere suç ortaklığı yapanlar, uluslararası hukuku ihlal eden hava saldırıları da dahil olmak üzere, sivil nüfusa ve sivil tesislere yönelik saldırıları planlayan, komuta eden, emreden veya uygulayanlar ile bu eylemlere suç ortağı olan kişi ve kuruluşlar yaptırımlar kapsamına alınmıştır.**

⁹¹ Kadınlara ve çocuklara yönelik cinsel şiddet, uluslararası hukuk ihlali kapsamında bir yaptırım ölçütü olarak ilk kez 2008'de Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ne uygulanan yaptırım rejimine dahil edilmiştir. UN Security Council, Resolution 1807, UN Doc. S/RES/1807 (2008), para. 13(e). Cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin, bağımsız bir listeleme ölçütü olarak tanınması ise 2017'de Orta Afrika Cumhuriyeti yaptırım rejimiyle gerçekleşmiştir. UN Security Council, Resolution 2339, UN Doc. S/RES/2339 (2017), para. 17(c). Günümüzde, sivillerin korunmasına ilişkin yaptırım ölçütleri içeren sekiz aktif BM rejiminden altısı, açık biçimde "cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet" veya "tecavüz ve diğer cinsel şiddet eylemleri" ifadelerine yer vermektedir.

⁹² BM Güvenlik Konseyi Konsolide Listesi'nde 1.000'den fazla kişi ve kuruluş yer almaktadır. Bkz. <https://main.un.org/securitycouncil/en/content/un-sc-consolidated-list#identifiers%20and%20acronyms>, Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2025) Ancak komiteler arasında büyük farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin, 3 Nisan 2023 itibarıyla ISIL (Da'esh) ve El Kaide yaptırım rejimi için 256'dan fazla kişi ve kuruluş listelenirken, Sudan yaptırım rejimi için sadece 3 kişi ve kuruluş listelenmiştir. Department of Political and Peacebuilding Affairs, *2023 Fact Sheets: Subsidiary Organs of the United Nations Security Council*, September 7, 2023, s. 5.

Sonuç olarak, BM Güvenlik Konseyi'nin yaptırım rejimleri, başlangıçta başvuru alan kapsayıcı ekonomik yaptırımlardan uzaklaşarak, sivillerin korunmasına odaklanan, hukuka aykırı eylemleri bireysel düzeyde hedef alan, stratejik ve taktiksel açıdan daha hassas araçlara dönüşmüştür. Bu dönüşüm, yaptırım rejimlerinin hukuki zemininde yaşanan gelişimin ötesinde uluslararası toplumun silahlı çatışmalarda sivillerin korunmasına atfettiği önemin normatif düzeyde güçlendiğini de göstermektedir.

5. Genel Sekreter Raporları

BM Güvenlik Konseyi 12 Şubat 1999 tarihli başkanlık açıklamasında Genel Sekreter'den silahlı çatışmalarda sivillerin fiziksel ve hukuki korunmasının iyileştirilmesine yönelik öneriler içeren bir rapor hazırlayarak Konsey'e sunmasını talep etmiştir.⁹³ Bu doğrultuda Genel Sekreter, sivillerin korunmasına ilişkin ilk raporunu 8 Eylül 1999'da Güvenlik Konseyi'ne sunmuştur.⁹⁴ 2018 yılına kadar geçen 19 yıllık sürede Güvenlik Konseyi Genel Sekreter'den toplam 14 defa sivillerin korunmasına ilişkin rapor hazırlamasını istemiştir. 21 Eylül 2018 tarihli başkanlık açıklamasıyla birlikte bu raporların sunumu yıllık düzene bağlanmış ve Genel Sekreter'den her yıl mayıs ayında silahlı çatışmalarda sivillerin korunmasına dair güncel gelişmeleri içeren bir rapor hazırlayarak Güvenlik Konseyi'nin değerlendirmesine sunması istenmiştir.⁹⁵ Bu raporlar, yalnızca durum değerlendirmelerini değil, aynı zamanda sivillerin korunmasına yönelik kaydedilen ilerlemeleri, karşılaşılan zorlukları ve ileriye dönük önerileri de içermektedir. Raporlarda yer alan tavsiyeler, uluslararası insancıl hukukun uygulanması, normatif çerçevenin güçlendirilmesi ve ilgili tüm aktörlerin iş birliği içerisinde hareket etmesini sağlayacak temel politika ve eylem planlarını kapsamaktadır. Bu bağlamda raporlar, Güvenlik Konseyi'nin silahlı çatışmalarda sivillerin korunması konusundaki ilk tematik kararı olan 1265 sayılı (1999) kararın uygulanmasını destekleyici bir araç işlevi görmektedir. Ayrıca her bir raporda, somut eylem planları aracılığıyla sivillerin korunmasına nasıl katkı sağlanabileceğine ilişkin öneriler sunulmakta ve bu öneriler genellikle tematik başlıklar etrafında yapılandırılmaktadır. Genel Sekreter raporları Konsey kararları ile birlikte daha önce de bahsettiğimiz sivillerin korunması kültürünün BM örgütünün geneline yerleşmesine zemin hazırlamıştır.⁹⁶

6. İzleme ve Raporlama Mekanizmaları

BM Genel Sekreteri'nin 2004 tarihli silahlı çatışmalarda sivillerin korunmasına ilişkin raporunda koruma sisteminin sürdürülebilir biçimde hayata geçirilmesi önünde yapısal eksiklikler bulunduğu belirtilerek, çatışmaların siviller üzerindeki etkisinin daha doğru ölçülebilmesi için izleme ve raporlama mekanizmalarının güçlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu kapsamda öldürülen, işkenceye uğrayan veya yerinden edilen sivillerin sayısı, insani yardıma erişimi engellenenlerin oranı, cinsel şiddete maruz kalan bireyler, mülteciler ve ülke içinde yerinden edilmiş kişilerin güvenliği ve silahsızlandırma ile yeniden entegrasyon programlarından faydalanan siviller gibi göstergelerin sistematik biçimde belgelenmesi

⁹³ UN Security Council, Presidential Statement, UN Doc. S/PRST/1999/6.

⁹⁴ UN Security Council, UN Doc. S/1999/957.

⁹⁵ UN Security Council, Presidential Statement, UN Doc. S/PRST/2018/18.

⁹⁶ OCHA, *Building a Culture of Protection*,... s. 62.

önerilmiştir.⁹⁷ Söz konusu öneriden yola çıkarak BM Güvenlik Konseyi de silahlı çatışmalarda sivillerin korunmasına yönelik almış olduğu kararlarının etkili bir şekilde uygulanmasını sağlamak ve normatif düzeyde sağlanan ilerlemelerin sahada da karşılık bulmasını temin etmek amacıyla kapsamlı bir izleme ve raporlama usulü geliştirmiştir. Bu usulün temel amacı, sivillere yönelik tehditleri zamanında tespit edebilmek, uluslararası insancıl hukuk ve insan hakları hukukunun ihlallerini görünür kılmak ve Konsey'in bu doğrultuda alacağı kararları sağlam ve kanıta dayalı bilgilerle desteklemektir.

İzleme ve raporlama süreci, sahada sistematik veri toplama, kanıta dayalı analizler yürütme ve bu verileri Konsey'in karar alma mekanizmalarına doğrudan iletme işlevi görür. Bu sayede Konsey, sivillerin korunmasına dair endişeleri daha somut biçimde anlayabilmekte, öncelikleri belirleyebilmekte ve hedefe yönelik müdahalelerde bulunabilmektedir. Bu süreç aynı zamanda hesap verebilirliği güçlendirmektedir.

Konsey'in geliştirdiği izleme ve bilgi toplama araçları arasında, Genel Sekreter'den ve BM barış operasyonlarından düzenli ve özel raporlar talep edilmesi, ayrıca ülke raporlarına sivillerin korunmasına ilişkin özel başlıkların dâhil edilmesi gibi uygulamalar bulunmaktadır. Bununla birlikte, Konsey belirli tematik alanlarda daha derinlemesine takip ve analiz yapılabilmesi amacıyla çeşitli çalışma grupları ve uzman forumları da oluşturmuştur. Silahlı Çatışmalarda Çocuklar (**Children and Armed Conflict- CAAC**) ve Çatışma İlişkili Cinsel Şiddet (Conflict-related Sexual Violence- CRSV) konularında kurulan bu çalışma grupları yalnızca kapsamlı izleme ve raporlama faaliyetleri yürütmekle kalmamakta, aynı zamanda Konsey'e doğrudan politika önerileri sunarak karar alma süreçlerini etkilemektedir. Konsey ayrıca bu tematik alanları kurumsal düzeyde güçlendirmek amacıyla özel temsilcilikler ihdas etmiş ve böylece söz konusu başlıkları süreklilik arz eden, uzmanlaşmış ve yarı özerk bir koruma rejiminin parçası haline getirmiştir.

Bu mekanizmalar yalnızca merkezi düzeyde değil, saha düzeyinde de kurumsallaşmıştır. Barış operasyonları bünyesinde yürütülen insan hakları izleme faaliyetleri, sivil kayıpların kaydı, ihlallerin sistematik biçimde belgelenmesi ve analiz edilmesi Konsey'in karar alma süreçlerine doğrudan sahadan veri akışı sağlamıştır. BM Afganistan Misyonu (United Nations Assistance Mission in Afghanistan- UNAMA) tarafından geliştirilen sivil kayıp izleme sistemi bu bağlamda örnek bir uygulama olarak öne çıkmış, benzer yöntemler zamanla diğer operasyonlara da uyarlanmıştır. Bu tür izleme pratikleri, çatışmanın taraflarıyla yürütülen iletişim ve koordinasyon süreçlerini etkilemiş, askeri operasyonların siviller üzerindeki etkilerinin azaltılmasına ve çatışma sonrası hesap verebilirlik süreçlerinin güçlendirilmesine katkıda bulunmuştur.

Konsey'in bu kapsamda desteklediği iki özel mekanizma, Silahlı Çatışmalarda Çocuklara Yönelik Ağır İhlaller için İzleme ve Raporlama Mekanizması (Monitoring and Reporting

⁹⁷ UN Security Council, Report of the Secretary-General on the protection of civilians in armed conflict, UN Doc. S/2004/431, May 28, 2004.

Mechanism- MRM)⁹⁸ ile Çatışma İlişkili Cinsel Şiddet İzleme ve Analiz Düzenlemeleri (Monitoring, Analysis and Reporting Arrangements- MARA)⁹⁹’dır. Bu sistemler, ağır ihlallerin belgelenmesi, sorumlu aktörlerin tespiti ve bu aktörlerle somut eylem planları geliştirilmesi amacıyla kurulmuştur. Toplanan veriler doğrultusunda yaptırım rejimleri dâhilinde listeleme, ilerleme takibi ve gerektiğinde müdahale mekanizmaları da devreye sokulabilmektedir.

BM barış operasyonlarının önemli bir bölümü, MRM ve MARA mekanizmaları aracılığıyla kadın ve çocukların korunması, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve çatışma ilişkili cinsel şiddet ile ilgili veriler de dahil olmak üzere, insancıl hukuk ve insan hakları ihlallerini ve suistimallerini araştırmak, izlemek, analiz etmek ve raporlamakla görevlendirilmiştir.¹⁰⁰ Misyonların neredeyse tamamı sivillerin korunmasına ilişkin faaliyetler hakkında Genel Sekreter’in periyodik raporlama süreçlerine dahil edilmiştir. Ancak bu mekanizmalar yalnızca Konsey’e bilgi aktarımı sağlayan teknik araçlar olarak işlev görmemiş, aynı zamanda misyonların stratejik önceliklerinin belirlenmesinde, görev kapsamının yeniden tanımlanmasında ve sahadaki koruma ihtiyaçlarına dinamik yanıtlar verilmesinde belirleyici rol oynamıştır. Bu yönüyle sivillerin

⁹⁸ BM Güvenlik Konseyi’nin 1612 sayılı kararı (2005) ile kurulan MRM’nin amacı silahlı çatışmalarda çocuklara karşı işlenen altı ağır ihlale ilişkin zamanında, nesnel, doğru ve güvenilir bilgileri toplamak ve bu verileri Konsey’e iletmektir: çocukların silah altına alınması ve kullanılması, çocukların öldürülmesi ve sakat bırakılması, çocuklara yönelik tecavüz ve cinsel şiddet, okullara ve hastanelere yönelik saldırılar veya tehditler, çocukların kaçırılması ve insani yardıma erişimin engellenmesi. MRM, sahada **Ülke Düzeyindeki İzleme ve Raporlama Görev Güçleri** tarafından yürütülmektedir. Bu yapılar, genellikle UNICEF ile birlikte ya BM Genel Sekreteri’nin özel temsilcisi (SRSG) ya da ülkede görevli en üst düzey BM yetkilisi (ikamet eden koordinatör/insani koordinatör) tarafından eş başkanlıkla yönetilir. Görev güçleri; BM barış misyonları, ilgili BM kuruluşları ve sivil toplum kuruluşlarından oluşan aktörleri kapsar. Bu görev güçlerinin bulguları; CAAC özel temsilcisine, Genel Sekreter’in yıllık ve ülkeye özgü raporlarına ve ayrıca Güvenlik Konseyi CAAC Çalışma Grubu’na iletilir. Bu raporlar, ayrıca PoC Gayri Resmî Uzman Grubu ile de paylaşılmaktadır. CAAC Çalışma Grubu MRM’nin bulgularını değerlendirir ve çocukların korunmasına ilişkin somut tavsiyeler geliştirerek Konsey’e raporlar. MRM, sadece bir izleme aracı değil, aynı zamanda bir etkileşim ve çözüm üretme aracıdır. İhlalcilerin açıkça listelenmesi ve **ihlallerin sona erdirilmesi, telafisi ve önlenmesi için politika üretilmesine** hizmet eder. Bu bağlamda MRM, yalnızca bilgi toplamakla kalmaz; aynı zamanda çocukların korunmasına yönelik politikaların geliştirilmesine ve sahadaki uygulanmasına da yön verir. UNICEF ve diğer ortakların sahadaki teknik kapasitesiyle birlikte bu mekanizma sivillerin korunması sisteminde öne çıkmaktadır.

⁹⁹ Güvenlik Konseyi 1820 sayılı (2008) karar çatışma ilişkili cinsel şiddeti, uluslararası barış ve güvenliğe tehdit olarak tanımlamış ve bu şiddet türünü savaş suçu, insanlığa karşı suç ya da soykırımın bir unsuru olarak kabul etmiştir. 1960 sayılı (2010) karar ile de Konsey Genel Sekreter’den çatışma ilişkili cinsel şiddet konusunda güvenilir biçimde sorumlu tutulan tarafları listelemesini ve bu bilgileri yıllık raporlarında sunmasını MARA’nın kurulması talebinde bulunmuştur. CAAC mekanizmasına benzer olarak kurgulanan MARA, yalnızca Güvenlik Konseyi’nin gündeminde olan ülkelerde geçerli olmak üzere tasarlanmıştır. MARA’nın temel amacı, cinsel şiddet ihlallerine dair **zamanında, nesnel, doğru ve güvenilir bilgi** toplamak, ihlalcileri listelemek, ihlalleri durdurma, telafi etme ve önleme amacıyla **eylem planları** geliştirilmesini sağlamaktır.

¹⁰⁰ MONUSCA, Orta Afrika Cumhuriyeti genelinde uluslararası insancıl hukuk ile insan hakları ihlallerini ve suistimalleri izlemek, soruşturmalara yardımcı olmak, Güvenlik Konseyi’ne düzenli ve zamanında rapor sunmakla görevlendirilmiştir. Ayrıca, çocuklara ve kadınlara karşı silahlı çatışmalar bağlamında işlenen tecavüz ve diğer cinsel şiddet biçimleri dâhil olmak üzere her türlü ihlalin izlenmesi, raporlanması ve soruşturulmasına destek sağlama görevi de misyonun yetkileri arasında yer almaktadır. UN Security Council, Resolution 2709, UN Doc. S/RES/2709 (2023), para. 37. MINUSMA ise, Mali genelinde uluslararası insancıl hukuk ve insan hakları ihlallerini, her türlü cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti, insan kaçakçılığını ve kadınlar ile çocuklara karşı işlenen ihlalleri izlemek, belgelemek, araştırma misyonları yürütmek ve soruşturmalara yardımcı olmakla yetkilendirilmiştir. UN Security Council, Resolution 2640, UN Doc. S/RES/2640 (2022), para. 26(d). Misyonlar söz konusu görevleri farklı yöntemlerle yerine getirebilirler. MINUSMA çoğunlukla *fact-finding* misyonları aracılığıyla yürütürken; MONUSCA, kadın ve çocuklara yönelik şiddet vakalarında UMIRR (*Unité Mixte d’Intervention Rapide et de Répression de la violence faite aux femmes et aux enfants*) ile ve ayrıca *United Nations Team of Experts on the Rule of Law and Sexual Violence in Conflict* ile koordineli biçimde çalışmaktadır.

korunmasına ilişkin karar alma süreci, normatif taahhütlerin ötesine geçerek operasyonel düzeyde geri besleme üreten, veri temelli ve uyarlanabilir bir yapıya evrilmiştir.

III. UYGULAMADAKİ SORUNLAR

A. TARAFLARIN ULUSLARARASI İNSANCIL HUKUKTAN DOĞAN YÜKÜMLÜLÜKLERE UYMAMASI

Silahlı çatışmalarda sivillerin korunmasına ilişkin normatif yapı, uluslararası insancıl hukukun akdi ve teamüli kuralları, BM Güvenlik Konseyi'nin konuya dair kararları ve belirli silah türleri ile savaş yöntemlerine ilişkin özel yasaklar getiren çok sayıda uluslararası antlaşmanın kabulüyle birlikte kapsamı tedrici olarak gelişen ve yeni tehditlere uyum sağlayabilen dinamik bir nitelik arz etmektedir. Mevcut düzenlemeler sivillerin yaşam hakkı, fiziksel bütünlüğü ve sivil nesnelere korunmasına yönelik ayrıntılı yükümlülükler içeren oldukça güçlü ve zengin bir normatif yapı oluşturmaktadır. Dolayısıyla silahlı çatışmalarda sivillerin yeterli biçimde korunamamasının temel nedeni, bu konudaki bir düzenleme eksikliğinden kaynaklanmamaktadır.¹⁰¹ Aksine sivillerin korunması hususundaki kronik başarısızlık, mevcut hukuki düzenlemelerin uygulanamamasından ve alınan kararların pratiğe dönüştürülememesinden kaynaklanmaktadır. Devletlerin, uluslararası insancıl hukuktan doğan yükümlülüklerini fiilen yerine getirmedikleri; sivillerin korunmasına ilişkin kuralların çatışma pratiklerinde sistematik biçimde ihlal edildiği görülmektedir.¹⁰² BM Genel Sekreteri sivillerin korunmasına ilişkin 1999 tarihli ilk raporunda, silahlı çatışmalarda sivilleri korumanın hukuki temellerinin büyük ölçüde mevcut olduğunu ve eksik olanın hukukun uygulanması olduğunu belirtmiş, mevcut norm ve standartlara uyum ortamı yaratılması gerekliliğine vurgu yapmıştır.¹⁰³ Aynı yaklaşım, 2024 ve 2025 tarihli raporlarda da tutarlı ve ısrarlı biçimde sürdürülmüş, uluslararası insancıl hukukun *açık ve sistematik* biçimde ihlal edildiği ve bu ihlallerin siviller üzerindeki yıkıcı etkilerinin *sarsıcı derecede vahim ve son derece trajik* bir tablo ortaya koyduğu belirtilerek; *içeriği boş uyum çağrılarının* bu tür ihlalleri önlemede etkisiz kaldığı ifade edilmiştir.¹⁰⁴ Raporlarda, dünyanın bazı bölgeleri *ölümcül çatışma alanları* olarak tanımlanmış ve normatif çerçevenin büyüklüğü ile sahadaki gerçekler arasındaki uçuruma dikkat çekilmiştir.¹⁰⁵ Bu doğrultuda, sivil nüfus

¹⁰¹ Yamaner, *Silahlı Çatışmalarda...*, s. 193. Civelek, sadece 1949 Cenevre Sözleşmeleri'nin bile savaş dönemlerindeki muhtemel her durumu en ince teferruatına kadar kapsayacak kaideler getirdiğini, buna rağmen çatışmalarda söz konusu kurallara riayet edilmediğini vurgulamıştır. Civelek, *Cenevre Hukuku...*, s. 536. Henckaerts insancıl hukuk sözleşmelerinin ihlallerinin, riayet edilmiş olsaydı önüne geçilmesi mümkün olan pek çok sivil kaybına sebebiyet verdiğini ifade etmiştir. İhlallerin ise mevcut kuralların yetersizliğinden ziyade; kurallara riayet etme noktasındaki isteksizlikten, yaptırım mekanizmalarının eksikliğinden, belirli koşullar altındaki uygulama belirsizliklerinden ve siyasi liderler, komutanlar, muhاریpler ile genel kamuoyu nezdindeki farkındalık yetersizliğinden kaynaklandığını belirtmiştir. Jean-Marie Henckaerts, "Study on Customary International Humanitarian Law: A Contribution to the Understanding and Respect for the Rule of Law in Armed Conflict," *International Review of the Red Cross* 87, no. 857 (March 2005), s. 176.

¹⁰² Mark Lowcock, *Civilians Under Fire: Humanitarian Protection and Respect for International Humanitarian Law* (New York: United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, 2021) (<https://www.unocha.org/publications/report/world/under-secretary-general-humanitarian-affairs-and-emergency-relief-coordinator-mark-7>, Erişim Tarihi: 18 Temmuz 2025)

¹⁰³ UN Security Council, UN Doc. S/1999/957.

¹⁰⁴ UN Security Council, UN Doc. S/2024/385; UN Security Council, UN Doc. S/2025/271.

¹⁰⁵ Mesela 2023 yılı için kayıt altına alınan sivil ölümlerinin yüzde yetmişinin gerçekleştiği en ölümcül çatışma alanının İşgal Altındaki Filistin Toprakları olduğu belirtilmiştir. UN Security Council, UN Doc. S/2024/385.

üzerindeki ağır kayıpların başlıca nedeninin, silahlı çatışmaların taraflarının uluslararası insan-
cıl hukuk yükümlülüklerine riayet etmemeleri olduğu görülmektedir. Ne var ki uygulamadaki
bu başarısızlık, yalnızca çatışmanın taraflarının hukuki normları ihlal ederek sivilleri koruma
sorumluluklarını yerine getirmemesi ile sınırlı değildir. Daha da vahim olarak sivillere ve sivil
hedeflere yönelik saldırıların kasıtlı biçimde gerçekleştirildiği görülmektedir. Oysa 1977 tarihli
I. Ek Protokol'ün 51. maddesinde açıkça düzenlendiği üzere¹⁰⁶, taraflar sivillerin ve sivil nüfu-
sun saldırıların hedefi olmamasını sağlamakla yükümlüdür. Buna rağmen, uluslararası insancıl
hukukun siviller ile savaşanlar arasında kesin bir ayırım yapılmasını öngören temel ilkesi göz
ardı edilerek, siviller ve sivil hedefler kasıtlı biçimde saldırıların doğrudan hedefi hâline getiril-
mektedir. Nitekim İnsan Hakları Konseyi'nin 11 Ekim 2023 tarihli A/HRC/RES/54/2 sayılı
kararıyla Sudan'daki uluslararası insancıl hukuk ihlallerinin koşullarını ve temel nedenlerini
araştırmak ve tespit etmek amacıyla kurulan Sudan Uluslararası Bağımsız Araştırma Mis-
yonu'nun 2025 tarihli raporu da bu durumu teyit etmektedir.¹⁰⁷ Raporunda, çatışan tarafların
sivilleri korumakta başarısız olmakla kalmayıp, aksine onları fiilen saldırıların birincil hedefi
hâline getirdiği ve işlenen ihlallerin önemli bir kısmının savaş suçu niteliği taşıdığı ortaya kon-
muştur. Misyon tarafından yapılan tespitlerde; sivillere ve sivil topluluklara yönelik öldürme,
kitlese yerinden etme, keyfi gözaltı ve cinsel şiddet gibi yaygın şiddet olayları belgelenmiş;
ayrıca sağlık merkezleri, okullar, gıda üretim sistemleri ve yerinden edilmiş kişilere ait kamplar
gibi sivil altyapının geniş çapta saldırılara maruz kaldığı raporlanmıştır. Bu bulgular ışığında
Misyon, sivillere yönelik kasıtlı saldırıların ve halkı terörlere etmeye dönük eylemlerin ciddi
uluslararası insancıl hukuk ihlalleri teşkil ettiği sonucuna varmıştır. Özellikle yoğun yerleşim
alanlarında yürütülen askeri operasyonlarda, sivil nüfusun öngörülebilir zarar görmesine yol
açan yöntemlerin tercih edilmesi, sivillerin askeri avantaj sağlama amacıyla hukuka aykırı bi-
çimde araçsallaştırıldığını göstermektedir. Oysa UAD, 22 Ekim 2025 tarihli İsrail'in, İşgal Altındaki
Filistin Toprakları'nda ve Bu Topraklara İlişkin Olarak; Birleşmiş Milletler, Diğer
Uluslararası Örgütler ve Üçüncü Devletlerin Varlığı ve Faaliyetlerine Dair Yükümlülükleri Da-
nışma Görüşü'nde açıkça vurguladığı üzere; ayırt etme ilkesi, çatışma taraflarının askeri ope-
rasyonlarını yalnızca savaşanlara yöneltmesini; sivillere ve sivil nesnelere yönelik saldırıların ise
kesin olarak yasaklanmasını emretmektedir. Divan, bu ilkenin doğal sonucu olan orantılılık
ilkesi gereğince, beklenen askeri avantaja kıyasla aşırı sivil kayba yol açacak saldırıların hukuka
aykırı olduğunu ve tarafların sivilleri korumak için sürekli özen göstermesi gerektiğini hatırlat-
maktadır.¹⁰⁸ Ancak mevcut tablo, sivillerin korunmasına ilişkin normatif çerçevenin yetersizli-
ğinden ziyade, çatışmanın taraflarının bu temel hukuki yükümlülüklerini bilinçli bir strateji
dahilinde ihlal etmelerinden kaynaklanan yapısal bir uygulama sorunu olduğunu ortaya koy-
maktadır. Bu yapısal sorunun en çarpıcı ve ağır örneklerinden biri İşgal Altındaki Filistin

¹⁰⁶ I. Ek Protokol 51. maddeye göre siviller saldırıların hedefi olamazlar: *Sivil halk ve bireysel olarak siviller, askeri operasyonlardan doğan tehlikelere karşı genel bir korumadan yararlanacaklardır. Sivil halk ve bireysel olarak siviller saldırının hedefi olmayacaktır. Esas amacı sivil halk arasında terör yaymak olan şiddet hareketleri ya da tehditleri yasaktır. Siviller düşmanlıklara doğrudan katılmadıkları sürece askeri eylemlere karşı korumadan yararlanacaklardır.*

¹⁰⁷ UN Human Rights Council, *Sudan: A War of Atrocities*, Report of the Independent International Fact-Finding Mission for the Sudan, A/HRC/60/22, 5 September 2025.

¹⁰⁸ International Court of Justice, *Obligations of Israel in relation to the Presence and Activities of the United Nations, Other International Organizations and Third States in and in relation to the Occupied Palestinian Territory*, Advisory Opinion of 22 October 2025, para. 84.

Toprakları'nda yaşanmaktadır. Filistin'de sivillere yönelik insancıl hukukun ağır ve ciddi ihlallerini araştırmak üzere BM İnsan Hakları Konseyi'nin 27 Mayıs 2021 tarihli ve A/HRC/RES/S-30/1 sayılı kararıyla kurulan İşgal Altındaki Filistin Toprakları, Doğu Kudüs ve İsrail Bağımsız Uluslararası Soruşturma Komisyonu'nun bulguları bu durumu doğrulamaktadır. 13 Nisan 2021 tarihinden itibaren bölgedeki uluslararası suçlara vücut veren olguları tespit etmekle görevlendirilen Komisyonun 2025 tarihli raporu; İsrail güvenlik güçlerinin Gazze Şeridi'ndeki yoğun yerleşim alanlarında geniş alan etkisine sahip patlayıcı silahlar kullandığını ve bu yöntemin siviller açısından öngörülebilir, yaygın ve ağır yıkıcı sonuçlar doğurduğunu belgelemektedir. Komisyon, izlenen bu davranış örüntüsünün sadece orantısız güç kullanımı değil, sivillerin kasıtlı hedef alınması da dâhil olmak üzere soykırım suçunun maddi ve manevi unsurlarını ortaya koyduğunu tespit etmiştir. Raporda, İsrail makamlarının ve güvenlik güçlerinin Gazze Şeridi'ndeki Filistinlileri kısmen ya da tamamen yok etme kastına sahip olduğu makul gerekçelerle ortaya konmuş; bu kast doğrultusunda (i) grup üyelerinin öldürülmesi, (ii) ciddi bedensel veya ruhsal zarar verilmesi, (iii) grubun fiziksel olarak yok edilmesine yol açacak yaşam koşullarının kasıtlı olarak dayatılması ve (iv) grup içinde doğumları engellemeye yönelik tedbirlerin uygulanması fiillerinin işlendiği ve işlenmeye devam ettiği sonucuna varılmıştır.¹⁰⁹

Bu kasıtlı ve sistematik ihlallerin yanı sıra, silahlı çatışmalarda uluslararası insancıl hukukun etkisizleşmesi, sadece kuralların tamamen uygulanmaması ile değil, aynı zamanda bu kuralların yanlış, keyfi ya da siyasi saiklerle yorumlanması yoluyla da gerçekleşmektedir.¹¹⁰ Nitekim BM Genel Sekreteri de son raporunda, uluslararası insancıl hukukun etkisizleşmesinin yalnızca açık ihlaller yoluyla değil, aynı zamanda bu hukukun *esnek-izin verici yorumlarla* aşındırılması suretiyle gerçekleştiğini açıkça ortaya koymaktadır.¹¹¹ Bazı çatışma tarafları, savaş hukukunun temel amacı olan sivillerin korunmasını sağlamak yerine, mevcut hukuki normları esneterek ve çarpıtarak yoğun sivil zararı meşrulaştıracak biçimde yorumlamaktadır. Bu yaklaşım pratikte çoğu zaman devletlerin *güvenlik endişeleri* veya *askeri gereklilik* kavramlarını, uluslararası insancıl hukuk tarafından sıkı biçimde sınırlandırılmış istisnalar olarak değil, hukuki yükümlülüklerinden genel bir sapmayı meşrulaştıran mazeretler olarak ileri sürmeleri şeklinde tezahür etmektedir. Fakat Divan güvenlik kaygılarına yapılan bu tür atıfların, uluslararası insancıl hukuktan sapmayı meşrulaştıran serbest bir istisna olarak kullanılamayacağını açıkça vurgulamıştır.¹¹² Divan'a göre, İsrail'in güvenlik endişeleri ancak **belirli bir hukuk kuralına dayandığı ölçüde** dikkate alınabilir; bu endişeler, aksi hâlde uygulanması gereken insancıl hukuk kurallarından genel ve sınırsız bir sapmaya izin vermez. Meşru hedefin kim olduğu, askeri hedef kavramının kapsamı, orantılı sivil zayıyatın kabul edilebilir sınırları, alınması gereken

¹⁰⁹ UN Human Rights Council, *Legal Analysis of the Conduct of Israel in Gaza pursuant to the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide*, A/HRC/60/CRP.3, 16 September 2025.

¹¹⁰ Hatta Uluslararası Kızılhaç Komitesi, Uluslararası İnsancıl Hukuk ve Günümüz Silahlı Çatışmalarında Yaşanılan Zorluklar başlıklı Raporu'nda bu durumun kurallara uyulmamanın çok ötesine geçtiğini ve mevcut normların uygulanabilirliğine de zarar verdiğini vurgulamaktadır. International Committee of the Red Cross, *International Humanitarian Law and the Challenges of Contemporary Armed Conflicts*, October 2019, *Recommitting to Protection in Armed Conflict on the 70th Anniversary of the Geneva Conventions*.

¹¹¹ UN Security Council, UN Doc. S/2025/271.

¹¹² ICJ, *Obligations of Israel*, para. 89.

makul önlemler ya da bir kişinin doğrudan bir tehdit oluşturup oluşturmadığı gibi temel hususlara ilişkin belirsiz, genişletici veya aşırı müsamahalı değerlendirmeler, çatışma hukukunun merkezinde yer alan insanlık ilkesini ciddi biçimde zedelemektedir. Bu tür yorumlar, askeri gereklilik ile insanlık ilkesi arasında uluslararası insancıl hukuk çerçevesinde uzun yıllar içerisinde kurulan hassas dengeyi aşındırmakta ve uygulama standartlarını kayda değer ölçüde düşürmektedir.¹¹³ Divan da güvenlik gerekçelerine dayalı sınırlamaların ancak **iyi niyet ilkesi çerçevesinde** ileri sürülebileceğini vurgulayarak, bu gerekçelerin insancıl hukukun koruyucu yapısını aşındıracak biçimde kullanılmasına karşı açık bir sınır çizmiştir.¹¹⁴ Dahası, söz konusu yorumların çoğu zaman somut delillere ya da bağımsız hukuki değerlendirmelere değil, çatışmanın taraflarına ilişkin siyasi konumlanmalara dayandığı; bir saldırının hukuka uygunluğunun, fiilin somut niteliğinden ziyade, faile duyulan siyasi yakınlık ya da düşmanlık temelinde belirlendiği görülmektedir.¹¹⁵ Oysa uluslararası insancıl hukukun temel ilke ve kurallarının iyi niyetle ve tutarlı biçimde uygulanması, özellikle *şehir savaşlarında*¹¹⁶ sivillerin maruz kaldığı zararları önemli ölçüde azaltabileceği gibi sivil nesnelere korunmasını da güçlendirerek sivil kayıpların düşürülmesine katkı sağlayacaktır.¹¹⁷

Hukuki düzenlemelerin ihlali ve keyfi yorumlanmasıyla zedelene koruma rejimi bugün daha radikal bir tehditle karşı karşıya kalmaktadır. Devletler artık sadece insancıl hukuk kurallarını ihlallerle ya da genişletici yorumlarla aşındırmakla kalmamakta, hukuki yükümlülüklerden bütünüyle kurtulma amacıyla antlaşmalardan çekilme yoluna giderek hukuksal zemini terk etme eğilimi göstermektedirler. Bu durum, sivillerin korunmasına ilişkin mevcut normatif çerçevenin uygulanmasındaki sorunun, hukuki belirsizlikten ziyade bilinçli ve siyasi tercihlere dayandığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, sivillerin korunmasına ilişkin temel güvenceleri içeren uluslararası antlaşmalardan çekilme ya da bu antlaşmaların bağlayıcı etkisini iç hukukta

¹¹³ International Committee of the Red Cross, *International Humanitarian Law and the Challenges of Contemporary Armed Conflicts*, September 2024, *Building a Culture of Compliance for IHL to Protect Humanity in Today's and Future Conflicts*, s. 37.

¹¹⁴ ICJ, *Obligations of Israel*, para. 89.

¹¹⁵ Ben Saul'a göre İsrail parlamentosunun 7 Ekim 2023 sonrasında *Yasadışı Savaşçılar Yasasında*, yaptığı düzenlemeler idari tutukluluk süresini önemli ölçüde uzatarak, hukuki temsile erişimi ve yargısal denetimi geciktirerek uluslararası insancıl hukuku ihlal etmektedir. Saul İsrail'in güvenlik gerekçesiyle yaptığı bu düzenlemelerin, bireysel ve somut tehdit değerlendirmelerine dayanmak yerine idari kolaylık ve çatışmanın genel siyasi bağlamı üzerinden meşrulaştırıldığını ortaya koymaktadır. Özellikle *unlawful combatant* statüsüne ilişkin geniş ve belirsiz tanımın hukuki değerlendirmelerin fiilin somut niteliğinden ziyade çatışmanın taraflarına yönelik siyasi yaklaşımlar ve faile duyulan siyasi yakınlık ya da düşmanlık temelinde şekillenmesine yol açtığı görülmektedir. Ben Saul, "Gaza Amendments to Israel's 'Unlawful Combatants Law' Are Inconsistent with International Law," *Opinio Juris*, April 8, 2025. (<https://opiniojuris.org/2025/04/08/gaza-amendments-to-israels-unlawful-combatants-law-are-inconsistent-with-international-law/>, Erişim Tarihi: 9 Aralık 2025)

¹¹⁶ Van den Boogaard ve Vermeer, şehir savaşlarını (urban warfare) yüksek nüfus yoğunluğuna sahip alanlarda yürütülen askeri operasyonlar olarak tanımlamışlardır. Jeroen C. van den Boogaard ve Arjen Vermeer, "Precautions in Attack and Urban and Siege Warfare," *Yearbook of International Humanitarian Law 2017*, Lahey: T.M.C. Asser Press, 2019, ss.163-199, s. 165.

¹¹⁷ ICRC tarafından ortaya konulan "dört temel unsurdan" ilki, yoğun nüfuslu kentsel alanlarda yürütülen silahlı çatışmalarda sivillerin korunmasının, mevcut uluslararası insancıl hukuka titizlikle uyulmasıyla mümkün olacağını vurgulamaktadır. Dolayısıyla mevcut uluslararası insancıl hukukun ayırım, orantılılık ve ihtiyati tedbir ilkelere tam uyum, kentsel çatışmalarda sivillere yönelik zararın azaltılmasında kritik öneme sahiptir. Bkz. International Committee of the Red Cross, "How can we reduce, or even prevent civilian harm in urban warfare?", *ICRC, Urban Warfare and Violence* (<https://www.icrc.org/en/law-and-policy/urban-warfare-and-violence>, Erişim Tarihi: 29 Ekim 2025)

işlevsizleştirme yönündeki girişimler, uluslararası insancıl hukukun normatif bütünlüğünü doğrudan tehdit etmektedir. Bu tür yaklaşımlar, hukuki sorumluluktan kaçınmayı münferit ihlallerin ötesine taşıyarak, sivillerin korunmasını sağlayan ortak hukuki zemini zayıflatmakta ve uluslararası insancıl hukukun evrensel ve bağlayıcı niteliğini aşındırmaktadır. Nitekim BM Güvenlik Konseyi, sivillerin korunmasına ilişkin tematik kararlarında, uluslararası insancıl hukuk, insan hakları hukuku ve mülteci hukuku alanlarında düzenlenmiş uluslararası sözleşmelere henüz taraf olmayan devletlere taraf olmaları yönünde açık çağrılarda bulunmaktadır.¹¹⁸ Buna rağmen, son dönemde devletler arasında söz konusu antlaşmalardan çekilme yönünde belirgin bir eğilim gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, 6 Mart 2025 tarihinde Litvanya'nın *Parça Tesirli Mühimmatların Yasaklanmasına İlişkin Sözleşmesi*'nden çekilmesi¹¹⁹; Polonya, Finlandiya, Estonya, Letonya ve Litvanya'nın ise Anti-personel Kara Mayınlarını Yasaklayan Ottawa Sözleşmesi'nden çekilmeye hazırlandıklarını bildirmeleri dikkat çekicidir.¹²⁰ BM Genel Sekreteri, 2025 tarihli Raporu'nda bu tür antlaşmalardan çekilme eylemlerini, *ciddi insani endişelere yol açan, hukuki sınırları aşan, tehlikeli emsaller oluşturan ve olağanüstü tehditler ile askeri gerekliliklerin uluslararası insancıl hukuku geçersiz kılabileceği yönündeki tehlikeli ve çağdışı bir yaklaşımın tezahürü* olarak değerlendirmiştir.¹²¹

B. ULUSLARARASI HUKUKUN YAPISAL SINIRLARI VE RIZA SORUNU

Uluslararası insancıl hukuka ilişkin yükümlülüklerin silahlı çatışmalarda sistematik biçimde ihlal edilmesi, keyfi biçimde yorumlanması ya da bu yükümlülüklerden kaçınmak amacıyla antlaşmalardan çekilme eğilimlerinin artması, sorunun münferit ihlallerden ibaret olmadığını; aksine uluslararası hukukun yapısal sınırlarından kaynaklanan daha derin bir soruna işaret ettiğini göstermektedir. Uluslararası hukuk düzeni, *egemen eşitlik ve rıza* üzerine kuruludur ve bu yapı, hukuki normların bağlayıcılığını büyük ölçüde devletlerin siyasi iradesine bırakmaktadır. Bu bağlamda, sivillerin korunmasına ilişkin normatif çerçevenin kapsamlı ve ayrıntılı olmasına rağmen etkili biçimde uygulanamamasının temel nedeni, uluslararası hukukun zorlayıcı ve merkezi bir icra mekanizmasından yoksun olmasıdır. Devletlerarası işbirliği ve ortak siyasi irade tesis edilmediği sürece, sivillerin korunmasına yönelik yükümlülükler hukuki

¹¹⁸ Sivillerin korunmasına yönelik son tematik kararda Konsey çağrısını yinelemiştir. UN Security Council, Resolution 1894, UN Doc. S/RES/1894 (2009), para. 5.

¹¹⁹ **France24**, "Lithuania quits treaty banning cluster bombs despite outrage," March 6, 2025, (<https://www.france24.com/en/live-news/20250306-lithuania-quits-cluster-bomb-ban-treaty-despite-outrage>, Erişim Tarihi: 29 Ekim 2025)

¹²⁰ **Euronews**, Evelyn Ann-Marie Dom, "Baltics and Poland announce planned withdrawal from landmine treaty," March 19, 2025. (<https://www.euronews.com/2025/03/19/baltics-and-poland-announce-planned-withdrawal-from-landmine-treaty>, Erişim Tarihi: 29 Ekim 2025); **France24**, "Finland to withdraw from anti-personnel mine ban treaty," April 1, 2025. (<https://www.france24.com/en/live-news/20250401-finland-to-withdraw-from-anti-personnel-mine-ban-treaty>, Erişim Tarihi: 29 Ekim 2025); **Reuters**, "Finnish parliament votes to exit landmines treaty due to Russia threat," June 19, 2025. (<https://www.reuters.com/world/europe/finnish-parliament-votes-exit-landmines-treaty-due-russia-threat-2025-06-19/>, Erişim Tarihi: 29 Ekim 2025). BM Silahsızlanma Ofisi Antlaşmalar Veritabanı sayfasında, BM'nin 1978 yılından bu yana çok taraflı silahsızlanma anlaşmalarının durumu ve imzacı ülkeler, ilgili anlaşmaların tarafları ve anlaşmaların metinleri hakkında verileri yayınlamaktadır. Söz konusu sayfanın "Son Gelişmeler" bölümünde, Anti-Personel Kara Mayınları Sözleşmesi'nden Polonya'nın 20 Şubat 2026'da, Finlandiya'nın 10 Ocak 2026'da ve Estonya, Letonya ile Litvanya'nın 27 Aralık 2025'te çekilecekleri ifade edilmektedir. UN Office for Disarmament Affairs Treaty Database, Latest Treaty Actions, (<https://treaties.unoda.org/>, Erişim Tarihi: 29 Ekim 2025).

¹²¹ UN Doc. S/2025/271, para. 51.

düzlemde varlığını sürdürmekte; ancak çatışma sahasında karşılığını bulamamaktadır. Dolayısıyla sivilleri koruma başarısızlığı, normatif düzenlemelerin yetersizliğinden ziyade, uluslararası hukukun rızaya dayalı doğası ile güç dengeleri tarafından şekillenen siyasi gerçekliğin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Halbuki sivil halka yönelik insancıl hukuk kurallarının ihlal edilmesi barışçı ve ahenkli uluslararası ilişkilerin kurulmasını da güçleştirmektedir.¹²²

1. Barış ve Güvenliğe Dair Meselelerde Güvenlik Konseyi'nin Veto Yetkisi

Uluslararası hukukun yapısal sınırları en belirgin biçimde BM Güvenlik Konseyi'nin karar alma süreçlerinde ortaya çıkmaktadır. Güvenlik Konseyi birçok kararında silahlı çatışmalarda sivillerin kasıtlı olarak hedef alınmasının ve uluslararası insancıl hukukun sistematik ihlallerinin uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturabileceğini vurgulamış, BM Şartı VII. Bölüm kapsamında sivilleri korumak amacıyla zorlayıcı tedbirlere başvurabileceğini açıkça ortaya koymuştur. Bu çerçevede sivillerin korunması meselesinin Konsey'in uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına ilişkin asli sorumluluklarının ayrılmaz bir unsuru haline geldiği görülmektedir. Konsey'in sivillerin korunmasına ilişkin açık yetki ve sorumluluğuna rağmen daimî üyelere tanınan veto yetkisi, normatif yapının fiilen işletilmesini, hukuki gerekliliklerden ziyade siyasi ve jeopolitik çıkarların belirleyici olduğu bir zemine taşımaktadır. Bu durum, benzer nitelikteki ihlaller karşısında Konsey'in seçici ve tutarsız bir yaklaşım sergilemesine yol açmakta; siyasi iradenin çatıştığı durumlarda en ağır insancıl hukuk ihlalleri karşısında dahi karar alma mekanizmasının işlemesini engellemektedir. Bu seçici ve tutarsız yaklaşım Konsey kararlarında somut bir biçimde görülmektedir. Nitekim Konsey, 1991 Körfez Krizi sonrasında kabul ettiği 688 sayılı karar ile Irak halkının maruz kaldığı ağır insani koşulları *uluslararası barış ve güvenliğe yönelik bir tehdit* olarak nitelendirmiş ve müdahalenin meşruiyetini açıkça insani kaygılara dayandırmıştır.¹²³ Benzer şekilde, 2011 yılında Libya krizine ilişkin kabul edilen 1973 sayılı karar ile Muammer Kaddafi rejiminin sivillere yönelik sistematik saldırılarını durdurmak amacıyla üye devletlere *gerekli tüm tedbirleri alma* yetkisi tanınmıştır.¹²⁴ Bu kararlar, bir devletin kendi nüfusuna karşı gerçekleştirdiği ağır insan hakları ve insancıl hukuk ihlallerinin BM Şartı'nın 39. maddesi kapsamında uluslararası barış ve güvenliğe yönelik bir tehdit oluşturabileceği ve Konsey'in bu tür durumlarda sorumluluk üstlenmesi gerektiği yönündeki yerleşik anlayışı teyit etmektedir. Buna karşılık, Suriye'de devlet otoritesi tarafından sivillere yönelik benzer nitelikte, hatta daha ağır ve yaygın ihlaller gerçekleştirilmesine rağmen, Güvenlik Konseyi uzun yıllar boyunca bağlayıcı ve etkili bir karar alamamıştır. Irak ve Libya örneklerinde işletilen koruma refleksi, Suriye krizinde yerini daimî üyelerin stratejik çıkarlarına ve veto engelinin yarattığı eylemsizliğe bırakmıştır. Söz konusu eylemsizlik yalnızca geçmiş örneklerle sınırlı olmayıp güncel krizlerde de açık biçimde gözlemlenmektedir. Nitekim Filistin ve Ukrayna'da devam eden silahlı çatışmalarda ağır ve ciddi insancıl hukuk ihlalleri BM raporlarında kapsamlı biçimde belgelenmesine rağmen, Konsey'in zorlayıcı tedbirler alma noktasında karar süreçlerinin kitlendiği görülmektedir. Suriye'den günümüze milyonlarca sivilin yaşamını

¹²² Civelek, *Cenevre Hukuku...*, s. 535.

¹²³ UN Doc. S/RES/688, 5 Nisan 1991. Konsey'in BM Şartı'yla kendisine verilen uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması/korunması görev ve sorumluluğu kapsamında 1991 Körfez Krizi'nde Irak halkını korumak için aldığı bu kararda ilk kez barışın tehdidindeki temel argümanı insani gerekçeler olmuştur.

¹²⁴ UN Doc. S/RES/1973, 17 Mart 2011.

yitirdiği ve yerinden edildiği bu süreç, sivillerin korunmasına ilişkin hukuki normların varlığının tek başına yeterli olmadığını; Konsey'in karar alma mekanizmasının çoğu zaman hukuki gerekliliklerden ziyade siyasi güç dengeleri tarafından şekillendirildiğini açıkça ortaya koymaktadır. Sonuç olarak Konsey'in mevcut kompozisyonu ve veto mekanizması, sivillerin korunmasına ilişkin mevcut normatif yapıyı güçlendiren bir unsur olmaktan ziyade, bu yapının uygulanabilirliğini sınırlayan ve siyasi eylemsizliği kurumsallaştıran bir işlev görmektedir.

2. Sivilleri Koruma Yetkisi olan Barış Koruma Operasyonlarının Sonlandırılması

BM Güvenlik Konseyi, son yıllarda barış koruma operasyonlarının sivilleri koruma yetkilerini güçlendirme ve operasyonel kapsamalarını genişletme yönünde önemli adımlar atmıştır. Ancak tüm bu gelişmelere rağmen, son beş yıllık dönemde dikkat çeken temel eğilimlerden biri, sivilleri koruma yetkisiyle donatılmış barış koruma operasyonlarının kademeli olarak küçültülmesi (drawdown) veya sonlandırılmasıdır. Çatışmaların ve sivillere **yönelik ciddi tehditlerin sürdüğü bölgelerde dahi**, ev sahibi devletin baskısı ya da açıkça rızasını geri çekmesi gibi siyasi saiklerle misyonların görevlerine son verilmektedir. Bu durum, **ev sahibi devletin rızasının**, barış operasyonlarının sürdürülmesindeki belirleyici rolünü ortaya koymakta; dolayısıyla misyonların sivilleri koruma görevlerini yerine getirmesini doğrudan engelleyebilmektedir. **MINUSMA'nın Mali'deki faaliyetlerinin 2690 sayılı (2023) karar ile sona erdirilmesi**, bu bağlamda çarpıcı bir örnektir. Konsey, karar metninde Mali'deki durumun hâlen uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturduğunu belirtmiş; buna rağmen, **ev sahibi devletin talebi üzerine ve BM Şartı'nın VII. Bölümü uyarınca hareket ederek** misyonun görev süresini 30 Haziran 2023 itibarıyla sonlandırmıştır.¹²⁵ Mali Hükümeti tarafından Konsey'e iletilen mektupta, ülkedeki güvenlik krizine karşı kurulan uluslararası misyonun, on yıllık faaliyet süresine rağmen, ulusal çabaları destekleme konusunda yeterli başarıyı sağlayamadığı ifade edilmiştir.¹²⁶ Ayrıca, hükümet, **terör tehdidinin yoğun şekilde hissedildiği mevcut koşullarda**, misyonun yapısal yetersizliklerine çözüm üretileceğine dair beklentilerin boşa çıktığını; Genel Sekreter tarafından sunulan önerilerin ise Mali halkının beklentileri ve ulusal öncelikleri ile örtüşmediğini ifade etmiştir. Bu örnek, **sivilleri koruma amacıyla oluşturulan barış operasyonlarının, ev sahibi devletin siyasi tercihleriyle sınırlanabileceğini** ve sahadaki etkilerinin bu nedenle kesintiye uğrayabileceğini göstermektedir.¹²⁷

¹²⁵ UN Security Council, Resolution 2690, UN Doc. S/RES/2690 (2023), para. 1.

¹²⁶ UN Security Council, Letter from the Permanent Representative of Mali to the United Nations, UN Doc. S/2023/463, June 29, 2023.

¹²⁷ 1769 sayılı (2007) kurulan Afrika Birliği-BM Darfur Misyonu (UNAMID) 2559 sayılı (2020) kararıyla sonlandırılmıştır. UNAMID'in çekilme süreci öncesinde Sudan Hükümeti, sivillerin korunmasına yönelik birincil sorumluluğu üstlendiklerini açık biçimde beyan etmiş ve bu kapsamda bir *Sivillerin Korunması Ulusal Planı* hazırlayarak 21 Mayıs 2020 tarihli mektupla Güvenlik Konseyi'ne sunmuştur. UN Security Council, Letter from the Permanent Representative of Sudan to the United Nations, UN Doc. S/2020/429, June 1, 2020. Konsey, Sudan Hükümeti'nin sivillerin korunmasına ilişkin birincil sorumluluğunu teyit ederek, bu sorumluluğu üstlenme iradesini memnuniyetle karşılamıştır. Bu çerçevede, UNAMID misyonunun görev süresi sona erdirilmiştir. Ayrıca, Konsey 2524 (2020) sayılı kararla kurduğu UNITAMS misyonunu, Sudan'daki ulusal planın uygulanmasına ve sivillerin korunmasına yönelik ölçülebilir göstergelerin geliştirilmesine destek vermekle görevlendirmiştir. Ancak bu görevler, Nisan 2023'te Sudan'da çatışmaların yeniden başlamasıyla sekteye uğramış ve Sudan makamlarının talebi üzerine Konsey, 2715 (2023) sayılı kararla misyonun faaliyetlerini sonlandırmıştır. UN Security Council,

3. 1949 Cenevre Sözleşmelerinin Öngördüğü Koruma Mekanizmaları

1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri uluslararası insancıl hukukun uygulanmasını sağlamak amacıyla ihlallerin soruşturulması ve cezalandırılmasına ilişkin dört sözleşmede paralel biçimde müşterek bir denetim ve yaptırım sistemi öngörmüştür (I-49; II-50; III-129; IV-146). Söz konusu hükümler sözleşmede öngörülen yükümlülüklerin ağır ihlallerinde bireysel cezai sorumluluğa dayalı bir rejim kurmakta ve taraf devletlere bu filleri işleyen veya işlenmesini emreden kişileri arama, kendi mahkemeleri önünde yargılama ya da diğer devletlere iade ederek yargılanmasını sağlama yükümlülüğünü yüklemektedir. Böylece ihlallerin cezasız kalmasının önüne geçilmek istenmiştir. İhlallerin cezalandırılmasına yönelik bireysel sorumluluk rejiminin yanı sıra Cenevre Sözleşmelerinde ayrıca sözleşme hükümlerinin uygulanışını denetlemeye yönelik *Koruyucu Güç* (Protecting Power) adıyla kurumsal bir mekanizma da öngörülmüştür (I-8; II-8; III-8; IV-9). Koruyucu Güç müessesesi Cenevre Sözleşmeleri'nin özgün denetim araçlarından biridir. Koruyucu Güçler tarafsız devletler veya taraflarca kabul edilen aktörler sıfatıyla, Sözleşme hükümlerinin uygulanmasını gözetmek, taraflar arasında insancıl hukuk bakımından arabuluculuk yapmak ve özellikle koruma altındaki kişilerin durumunu izlemekle yetkilendirilmiştir. Ancak kâğıt üzerindeki bu yetkilere rağmen, mekanizmanın işletilebilmesi çatışan tarafların karşılıklı rızasına bağlı olduğundan, sistem pratikte büyük ölçüde atıl kalmıştır. Devletlerin siyasi güvensizlikleri ve egemenlik kaygıları nedeniyle, II. Dünya Savaşı sonrasında Süveyş ve Bangladeş gibi çok az meselede Koruyucu Güç işlemiş; bu işlevsel boşluk genellikle Uluslararası Kızılhaç Komitesi (International Committee of the Red Cross- ICRC) tarafından doldurulmaya çalışılmıştır.¹²⁸

1977 tarihli I. Ek Protokol'ün 90. maddesi, Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri'nin ihlallerine ilişkin iddiaların soruşturulması amacıyla **Uluslararası Soruşturma Komisyonu (International Humanitarian Fact-Finding Commission- IHFFC)** kurulmasını öngörmektedir. Komisyon'un temel amacı, silahlı çatışmalarda uluslararası insancıl hukukun ağır ihlalleri ile diğer ciddi ihlallerine ilişkin olguları tarafsız ve bağımsız biçimde araştırmak ve iyi niyetli girişimleri aracılığıyla insancıl hukuk kurallarına saygının yeniden tesis edilmesine katkıda bulunmaktır (90/2-c). Böylece insancıl hukukun temel metinlerine yönelik ihlallerin barışçıl yollarla ve iyi niyetle çözülmesi amaçlanmıştır.¹²⁹ 1991 yılında faaliyete geçen bu bağımsız ve tarafsız yapının yetkisi esas itibarıyla devletlerin açık rızasına dayanmaktadır.¹³⁰ Komisyon ancak yetkisini önceden kabul etmiş devletler bakımından veya tarafların muvafakati üzerine harekete

Resolution 2524, UN Doc. S/RES/2524. Sudan Hükümeti'nin Genel Sekreter'e gönderdiği ve UNITAMS'ın görev süresinin sona erdirilmesini talep eden mektubu için bkz. UN Security Council, Letter from the Permanent Representative of Sudan to the United Nations, UN Doc. S/2023/884, November 17, 2023.

¹²⁸ Civelek, *Cenevre Hukuku...*, s. 535; Hans-Joachim Heintze, "Protecting Power," *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, ed. Rüdiger Wolfrum, Max Planck Encyclopedias of International Law (Oxford: Oxford University Press, <https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e980>, Son Güncelleme Temmuz 2009, Erişim Tarihi: 12 Aralık 2025)

¹²⁹ Tütüncü, *İnsancıl Hukuk...*, s. 165.

¹³⁰ 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek Protokol'ün 90. maddesine dayanarak Komisyon'un yetkisini kabul eden devletlerin sayısı 77'dir. Devletlerin listesine Komisyon'un internet sayfasından ulaşılabilir. Bkz. <https://www.ihffc.org/recognition/states-parties.html>. Komisyon'un yetkisini tanıyan her devlet, ilgili tüm tarafların Komisyon'un yetkisini aynı şekilde tanımış olması koşuluyla, silahlı çatışma durumlarını soruşturma için Komisyon'a havale etme hakkına sahiptir.

geçebilmektedir. Soruşturma süreci, kural olarak yedi üyeden oluşan bir Daire tarafından yürütülmekte; tarafların delil sunma, sunulan delillere erişme ve bunlara itiraz etme hakları güvence altına alınmaktadır. Komisyon'a gerekli gördüğü hâllerde olay yerinde inceleme yapabilme yetkisi verilmiş olsa da ulaşılan bulguların kamuoyuna açıklanması taraf devletlerin rızasına bağlıdır. Bu durum Komisyon'un yetkilerinin kapsamına rağmen, işleyişinin büyük ölçüde devletlerin takdirine bırakıldığını ve dolayısıyla da uluslararası insancıl hukukun ihlallerine ilişkin hesap verilebilirliğin kurumsallaşmasının, uluslararası hukuk düzeninin rızaya dayalı yapısı nedeniyle ciddi bir biçimde sınırlandığını ortaya koymaktadır. Bu yönüyle Komisyon, yargısal nitelik taşımayan; fakat olguların tespiti ve insancıl hukuka riayetini teşvik edilmesi bakımından tamamlayıcı bir mekanizma olarak tasarlanmış olsa da, uygulamada sivillerin korunmasına yönelik etkili bir denetim aracı olma kapasitesini büyük ölçüde yitirmektedir.

4. Hesap Verilebilirlik

Son yirmi yıl içerisinde BM Güvenlik Konseyi, uluslararası insancıl hukuk, uluslararası insan hakları hukuku ve insan haklarının ağır ihlallerine karşı cezasızlıkla mücadelede merkezi bir rol üstlenmiştir. Bu çerçevede Konsey hem uluslararası hem de ulusal düzeyde hesap verilebilirliğin teşvik edilmesi, desteklenmesi ve kurumsallaştırılması amacıyla çeşitli mekanizmaların hayata geçirilmesine öncülük etmiştir. Hesap verilebilirliğin sağlanmasına yönelik ilk aşamada ağırlık, uluslararası düzeyde oluşturulan yargısal mekanizmalara verilmiştir. Eski Yugoslavya ve Ruanda için kurulan *ad hoc* uluslararası ceza mahkemeleri, Sierra Leone Özel Mahkemesi ve Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM)'ne yapılan sevkler bu yaklaşımın başlıca örneklerini oluşturmaktadır. Nitekim Darfur ve Libya'da uluslararası insancıl hukuk ile insan hakları hukukunun ağır ihlallerinin UCM'ye sevk edilmesi, Konseyin cezasızlıkla mücadele konusundaki normatif kararlılığını ortaya koymuştur. Bu mekanizmalar aracılığıyla bireysel cezai sorumluluk ilkesi güçlendirilmiş; sivillere karşı işlenen ağır suçların cezasız kalmaması yönünde önemli bir adım atılmıştır. Söz konusu gelişmeler, uluslararası ceza hukukunun kurumsal olarak güçlenmesine ve bireysel sorumluluğu esas alan bir adalet anlayışının yerleşmesine katkı sağlamıştır.

Zamanla, uluslararası yargı mekanizmalarının tek başına yeterli olmadığı ve hesap verilebilirliğin sürdürülebilir biçimde sağlanabilmesi için ulusal ve bölgesel düzeydeki süreçlerin güçlendirilmesi gerektiği yönünde bir farkındalık oluşmuştur. Bu doğrultuda Konsey, Güney Sudan'da Afrika Birliği ile birlikte Karma Mahkeme'nin kurulmasını, Orta Afrika Cumhuriyeti'nde Özel Ceza Mahkemesi'nin işlerlik kazanmasını ve Mali, Güney Sudan ile Fildişi Sahili'nde Hakikat, Adalet ve Uzlaşma Komisyonları'nın oluşturulmasını teşvik etmiş ve desteklemiştir. BM barış operasyonları da bu mekanizmaların kurumsallaşmasına katkı sunmakla görevlendirilmiş; ceza yargılamaları, hakikat komisyonları, tazmin programları ve kurumsal reformları içeren geçiş dönemi adaleti araçları, çatışma sonrası hesap verilebilirliğin temel unsurları hâline gelmiştir. Bununla birlikte, uluslararası hesap verilebilirlik mekanizmaları, özellikle ulusal düzeyde adaletin sağlanamadığı veya sağlanmasının mümkün olmadığı durumlarda önemi korumaya devam etmektedir. Bu bağlamda Konsey, yalnızca yargısal mekanizmalarla sınırlı kalmayarak, araştırma ve soruşturma komisyonları gibi tamamlayıcı araçlara da başvurmuştur. Darfur, Orta Afrika Cumhuriyeti, Suriye ve Irak bağlamında kurulan uluslararası

soruşturma mekanizmaları, uluslararası insancıl hukuk ve insan hakları hukukuna ilişkin ihlallerin belgelenmesi, delil toplanması ve failerin tespit edilmesi amacıyla önemli işlevler üstlenmiştir. Ancak uygulamada bu mekanizmaların etkisi çoğu zaman sınırlı kalmıştır. Devletlerin iş birliği yükümlülüklerini yerine getirmemesi, siyasi çıkarların adalet süreçlerine müdahalesi ve bazı devletlerin uluslararası yargı mekanizmalarına yönelik mesafeli tutumu, hesap verilebilirliğin hayata geçirilmesini önemli ölçüde zorlaştırmıştır. Güvenlik Konseyi'nin UCM'ye sevk ettiği Darfur ve Libya dosyaları bu sınırlılıkların çarpıcı örneklerini teşkil etmektedir. Özellikle Darfur bağlamında, aradan geçen uzun yıllara rağmen haklarında tutuklama kararı bulunan failerin mahkemeye teslim edilmemiş olması, devletlerarası iş birliğine dayalı bu sistemin yapısal zafiyetini açık biçimde ortaya koymaktadır. Konsey, UCM'ye sevk yetkisine sahip olmakla birlikte, bu sevklerin etkili sonuçlar doğurabilmesi için gerekli olan siyasi iradeyi ve izleme kapasitesini çoğu zaman yeterince kullanamamıştır. Tüm bu deneyimler ışığında, uluslararası hesap verilebilirlik mekanizmalarının en kırılgan unsurunun devletlerin rızası ve iş birliği olduğu açıkça görülmektedir. Kurulan mekanizmaların türü ne olursa olsun, failerin teslimi ve yargı süreçlerinin işletilmesi büyük ölçüde devletlerin siyasi iradesine bağlı kalmaktadır. Bu durum, uluslararası hukukun rıza temelli yapısından kaynaklanan yapısal sınırları bir kez daha görünür kılmaktadır. Dolayısıyla etkin bir hesap verilebilirliğin sağlanabilmesi, yalnızca normların ve mekanizmaların oluşturulmasıyla değil; bu normların uygulanmasını mümkün kılacak siyasi kararlılık, kurumsal süreklilik ve gerçek anlamda çok taraflı iş birliğinin tesis edilmesiyle mümkün olabilecektir. Bu bağlamda, silahlı çatışmalarda sivillerin korunmasına ilişkin uluslararası normatif yapı, sadece düzenleyici ilkelerin varlığı ile bir anlam ifade edemeyecektir. Normların sahada gerçek bir koruma işlevi gösterebilmesi için, hukukun uygulanabilirliğini sağlayacak kurumsal ve siyasi mekanizmaların da etkin şekilde işletilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede hesap verilebilirlik sivillerin korunmasına yönelik her türlü uluslararası çabanın başarı ölçütü ve aynı zamanda en zorlu sınavı hâline gelmektedir.

SONUÇ

Bu çalışma, silahlı çatışmalarda sivillerin korunmasına ilişkin normatif yapının kapsamlı ve dinamik bir nitelik arz etmesine rağmen, uygulamada sivillerin korunamamasının temel nedenlerini incelemiştir. Çalışmada ortaya konulduğu üzere silahlı çatışmalarda sivillerin korunamaması esasen hukuki düzenlemelerin mahiyet ve muhtevasına yönelik eksikliklerden ziyade mevcut normların uygulanamamasından ve karar alma süreçlerinin pratiğe dönüştürülemedesinden kaynaklanmaktadır. Uluslararası insancıl hukuk ve uluslararası insan hakları hukuku, sivillerin korunmasına ilişkin açık ve bağlayıcı kurallar içermekte ancak bu kuralların çatışma ortamlarında sistematik biçimde ihlal edildiği görülmektedir. Bu uygulama açığı yalnızca ihmal ve yetersizlikle açıklanamayacak ölçüde derindir. Çalışmada ele alındığı üzere, pek çok çatışmada sivillerin ve sivil nesnelerin kasıtlı biçimde hedef alındığı, ağır insancıl hukuk ihlallerinin münferit sapmalar olmaktan çıkıp sistematik bir nitelik kazandığı gözlemlenmektedir. Bu durum, sivillerin korunmasına ilişkin yükümlülüklerin yalnızca yerine getirilmemesi değil, bilinçli olarak ihlal edilmesi anlamına gelmekte ve koruma rejiminin normatif temelini ciddi biçimde zedelemektedir. Buna ek olarak, uluslararası insancıl hukukun etkisizleşmesi yalnızca açık ihlaller yoluyla değil, aynı zamanda hukuki normların yanlış, genişletici veya siyasi saiklerle

yorumlanması suretiyle de gerçekleşmektedir. Güvenlik, askeri gereklilik veya istisnai koşullara yapılan atıfların, insancıl hukuktan genel ve sınırsız sapmaları meşrulaştıracak şekilde kullanılması, askeri gereklilik ile insanlık ilkesi arasında uzun yıllar içinde kurulan hassas dengeyi aşındırmaktadır. Bu tür yorumlar, sivillerin korunmasına ilişkin uygulama standartlarını düşürmekte ve insancıl hukukun koruyucu işlevini fiilen zayıflatmaktadır.

Çalışmada ayrıca, sivillerin korunmasına ilişkin bu normatif çerçevenin uygulanmasında Güvenlik Konseyi'nin merkezi ancak sorunlu rolü ortaya konulmuştur. Konsey, karar ve söylemlerinde sivillere yönelik ağır ve sistematik ihlallerin uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturabileceğini kabul etmekle birlikte, karar alma süreçleri daimî üyelerin veto yetkisi ve siyasi çıkarları nedeniyle ciddi biçimde sınırlandırılmaktadır. Irak ve Libya örneklerinde koruma refleksi işletilebilirken, benzer nitelikte ihlallerin yaşandığı diğer çatışmalarda Konsey'in uzun süre eylemsiz kalması, sivillerin korunmasına ilişkin yaklaşımın seçici ve tutarsız niteliğini açıkça ortaya koymaktadır. Bu durum, sivillerin korunmasına ilişkin normların evrensel ve eşit biçimde uygulanmadığını, Konseyin mevcut yapısının koruma refleksini istikrarlı bir şekilde işletmeye elverişli olmadığını ortaya koymaktadır. Benzer biçimde, hesap verilebilirlik mekanizmaları alanında da önemli bir normatif ve kurumsal gelişim yaşanmış olsa da, bu mekanizmaların etkinliği ciddi ölçüde sınırlı kalmaktadır. Uluslararası ve karma ceza mahkemeleri, soruşturma komisyonları ve geçiş dönemi adaleti araçları, cezasızlıkla mücadele açısından önemli adımlar oluşturmuştur. Bununla birlikte, devletlerin rızası ve iş birliği eksikliği, siyasi müdahaleler ve Konsey'in sevk kararlarını izleme konusundaki yetersizliği, bu mekanizmaların çoğu zaman sembolik düzeyde kalmasına yol açmaktadır. Özellikle UCM'ye yapılan sevklerin fiili sonuç üretmemesi, uluslararası ceza adaletinin yapısal kırılmasını gözler önüne sermektedir. Bu bulgular ışığında çalışma, sivillerin korunmasına ve hesap verilebilirliğe ilişkin uluslararası hukuki rejimin temel sorununun norm eksikliği değil, normların uygulanmasını sağlayacak kurumsal ve siyasi irade yetersizliği olduğunu ortaya koymaktadır. Uluslararası hukukun rıza temelli yapısı ve Güvenlik Konseyi'nin mevcut güç dengelerine dayanan kompozisyonu, ağır insancıl hukuk ihlalleri karşısında dahi etkili ve tutarlı bir tepki verilmesini engellemektedir.

Sonuç olarak bu çalışma, sivillerin korunmasına ilişkin uluslararası hukuki rejimin temel sorununun normatif eksiklik değil, uygulama, yorum ve siyasi irade düzeyindeki yapısal zaaf olduğunu ortaya koymaktadır. Uluslararası hukukun rıza temelli doğası ve Güvenlik Konseyi'nin mevcut güç dengelerine dayanan kompozisyonu, sivillerin korunmasına ilişkin normların evrensel, tutarlı ve etkili biçimde uygulanmasını engellemektedir. Bu nedenle, siviller açısından gerçek ve sürdürülebilir bir korumanın sağlanabilmesi, yalnızca yeni normların üretilmesine değil; mevcut normların iyi niyetle, tutarlı biçimde ve siyasi çıkarlardan bağımsız olarak uygulanmasını mümkün kılacak bir uluslararası yönetim anlayışının geliştirilmesine bağlıdır. Dolayısıyla da Konsey'in gelecekteki adımlarının yalnızca mekanizma inşasına değil, bu mekanizmaların işlevini sağlayacak kurumsal reformlar ve siyasi irade oluşturulmasına yönelmesi gerekmektedir. Nitekim cezasızlığın sona erdirilmesi, yalnızca hukuki mekanizmaların varlığıyla değil, bu mekanizmaları işletebilecek siyasi irade ile mümkündür. Bu bağlamda, uluslararası toplumun asli sorumluluğu, var olan araçları desteklemekle sınırlı kalmamalı; aynı zamanda bu araçların işlevini sağlayacak olan ulusal kapasiteyi geliştirmeye, siyasi direnci aşmaya ve iş birliğini güçlendirmeye yönelik stratejiler geliştirmelidir.

KAYNAKÇA

- Abi-Saab, Rosemary. "The 'General Principles' of Humanitarian Law According to the International Court of Justice." *International Review of the Red Cross*, no. 259 (July–August 1987): 367–375.
- Adamczyk, Sarah. *Twenty Years of Protection of Civilians at the UN Security Council*. Policy Brief 74. Humanitarian Policy Group, 2019.
- African Union Mission in Somalia (AMISOM). *United Nations Security Council Resolution 2568*. UN Doc. S/RES/2568 (2021), para. 17.
- Bara, Corinne. *Protection of Civilians in Partnership Peacekeeping*. Issue Brief. International Peace Institute, May 2025.
- Başer, Murat. *İnsancıl Hukuk: Yeni Savaşlar, Yapısal Sorunlar ve Korunmayan İnsan Hakları*. Ankara: Gazi Kitabevi, 2014.
- Batur Yamaner, Melike. *Silahlı Çatışmalarda Sivillerin Korunması*. İstanbul: Arıkan Yayınevi, 2007.
- Ben Saul. "Gaza Amendments to Israel's 'Unlawful Combatants Law' Are Inconsistent with International Law." *Opinio Juris*, April 8, 2025. (<https://opiniojuris.org/2025/04/08/gaza-amendments-to-israels-unlawful-combatants-law-are-inconsistent-with-international-law/> Erişim Tarihi: 12 Aralık 2025)
- Borsa, Merve Özkan. "The Contribution of the International Court of Justice to the Development of International Humanitarian Rules and Principles." *Public and Private International Law Bulletin* 36, no. 2 (2016): 83–130.
- Bouchet-Saulnier, Françoise. *İnsancıl Hukuk Sözlüğü*. Çeviren Selahattin Bağdatlı. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.
- Bourgeois, Hanna. "'All Necessary Means' to Protect Civilians: The Interpretation and Implementation of UN Security Council Mandates Authorising the Protection of Civilians." *Journal of International Peacekeeping* 24, no. 1–2 (2020): 1–62.
- Cançado Trindade, Antônio Augusto. Dissenting Opinion, *Obligations concerning Negotiations relating to Cessation of the Nuclear Arms Race and to Nuclear Disarmament (Marshall Islands v. United Kingdom)*. Judgment. *I.C.J. Reports* 2016.
- Chetail, Vincent. "The Contribution of the International Court of Justice to International Humanitarian Law." *International Review of the Red Cross* 85, no. 850 (June 2003): 235–269.
- Civelek, Jale. "Cenevre Hukuku Açısından Barışa İnsanlığa Karşı Suçlar ve Savaş Suçları: Bosna-Hersek'e Uygulanması." *Argumentum* 3, no. 31 (1993): 531–540.
- Condorelli, Luigi. "Nuclear Weapons: A Weighty Matter for the International Court of Justice—Jura Non Novit Curia?" *International Review of the Red Cross* 319 (1997): 17–36.
- Department of Political and Peacebuilding Affairs. *2023 Fact Sheets: Subsidiary Organs of the United Nations Security Council*. September 7, 2023.
- Epstein, Gabriel. "Assessing the Gaza Death Toll After Eighteen Months of War." *The Washington Institute for Near East Policy*, Policy Notes no. 158, May 2025. (<https://www.washingtoninstitute.org/sites/default/files/pdf/PolicyNote158Epsteinv3.pdf>, Erişim Tarihi: 18 Temmuz 2025)
- Euronews. "Baltics and Poland Announce Planned Withdrawal from Landmine Treaty." Evelyn Ann-Marie Dom. March 19, 2025. <https://www.euronews.com/2025/03/19/baltics-and-poland-announce-planned-withdrawal-from-landmine-treaty>
- Fleck, Dieter, ed. *Handbook of International Humanitarian Law*. Oxford: Oxford University Press, 2008.

- France24. “Finland to Withdraw from Anti-Personnel Mine Ban Treaty.” *France24*, April 1, 2025. <https://www.france24.com/en/live-news/20250401-finland-to-withdraw-from-anti-personnel-mine-ban-treaty>.
- France24. “Lithuania Quits Treaty Banning Cluster Bombs Despite Outrage.” *France24*, March 6, 2025. <https://www.france24.com/en/live-news/20250306-lithuania-quits-cluster-bomb-ban-treaty-despite-outrage>.
- Gilder, Alexander. “The UN and the Protection of Civilians: Sustaining the Momentum.” *Journal of Conflict & Security Law* 28, no. 2 (2023): 317–348.
- Golberg, Elissa, and Don Hubert. “The Security Council and the Protection of Civilians.” In *Human Security and the New Diplomacy: Protecting People, Promoting Peace*, edited by Rob McRae and Don Hubert, 223–231. Montreal & Kingston: McGill-Queen’s University Press, 2001.
- Heintze, Hans-Joachim. “Protecting Power.” In *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, edited by Rüdiger Wolfrum. Oxford: Oxford University Press, 2009. Last updated July 2009.
- Henkin, Louis. *The Age of Rights*. New York: Columbia University Press, 1990.
- Holder, Alexander. “With Friends Like These?” *Article 36*, December 2023.
- Human Development Report 1994. United Nations Development Programme (UNDP). Oxford: Oxford University Press, 1994.
- Henckaerts, Jean-Marie. “Study on Customary International Humanitarian Law: A Contribution to the Understanding and Respect for the Rule of Law in Armed Conflict.” *International Review of the Red Cross* 87, no. 857 (March 2005): 175–212.
- ICJ. *Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)*. Merits. Judgment of June 27, 1986.
- ICJ. *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*. Advisory Opinion, July 9, 2004.
- ICJ. *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*. Advisory Opinion, 1996.
- ICJ. *Obligations of Israel in relation to the Presence and Activities of the United Nations, Other International Organizations and Third States in and in relation to the Occupied Palestinian Territory*. Advisory Opinion. October 22, 2025.
- ICJ. *The Corfu Channel Case, United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v. Albania*. Merits, Judgment of April 9, 1949.
- ICRC. “Distinction.” *ICRC Casebook*, A to Z. (https://casebook.icrc.org/a_to_z/glossary/distinction, Erişim Tarihi: 20 Ekim 2025)
- ICRC. “How Can We Reduce, or Even Prevent Civilian Harm in Urban Warfare?” (<https://www.icrc.org/en/law-and-policy/urban-warfare-and-violence>, Erişim Tarihi: 29 Ekim 2025)
- ICRC. “Military Necessity.” *ICRC Casebook*, A to Z. (https://casebook.icrc.org/a_to_z/glossary/military-necessity, Erişim Tarihi: 20 Ekim 2025)
- ICRC. “Proportionality.” *ICRC Casebook*, A to Z. (https://casebook.icrc.org/a_to_z/glossary/proportionality, Erişim Tarihi: 20 Ekim 2025)
- ICRC. *Geneva Conventions and Their Commentaries*. (<https://www.icrc.org/en/law-and-policy/geneva-conventions-and-their-commentaries#text940072>, Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2025)
- ICRC. *How Does Law Protect in War? Online Casebook*. (https://casebook.icrc.org/a_to_z, Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2025)

- ICRC. *International Humanitarian Law and the Challenges of Contemporary Armed Conflicts: Recommitting to Protection in Armed Conflict on the 70th Anniversary of the Geneva Conventions*. October 2019.
- ICRC. *International Humanitarian Law and the Challenges of Contemporary Armed Conflicts: Building a Culture of Compliance for IHL to Protect Humanity in Today's and Future Conflicts*. September 2024.
- ICRC. *International Humanitarian Law: Answers to Your Questions*. Geneva, February 2015.
- ICRC. *What Is International Humanitarian Law?* Geneva, 2004.
- Kolb, Robert, and Richard Hyde. *An Introduction to the International Law of Armed Conflicts*. Oxford: Hart Publishing, 2008.
- Kubiak, Mariusz. "Basic Principles of International Law of Armed Conflict." *Security Dimensions*, no. 46 (2023): 21–31.
- Lowcock, Mark. *Civilians Under Fire: Humanitarian Protection and Respect for International Humanitarian Law*. United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, 2021. <https://www.unocha.org/publications/report/world/under-secretary-general-humanitarian-affairs-and-emergency-relief-coordinator-mark-7>.
- Mahoney, Liam, and Roger Nash. *A Framework for a Holistic Approach to UNSC Resolutions on Protection of Civilians, Children and Armed Conflict and Women, Peace and Security*. Fieldview Solutions, November 2008.
- Namie Di Razza and Ralph Mamiya. *The Future of the Protection of Civilians in UN Peacekeeping Operations*. UN Department of Peace Operations, 2020. https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/fopo_paper_nami_di_razza_ralph_mamiya_poc.pdf.
- OCHA. *Building a Culture of Protection: Twenty Years of Security Council Engagement on the Protection of Civilians*. Occasional Policy Paper, May 2019.
- OCHA. *Policy Brief on the Security Council's Consideration of the Protection of Civilians in Armed Conflict (2019–2023)*. May 2024. <https://poc.unocha.org/resources/policy-briefs>.
- OCHA. *Reported Impact Snapshot: Gaza Strip, 22 April 2025*. (<https://www.ochaopt.org/content/reported-impact-snapshot-gaza-strip-22-april-2025>, Erişim Tarihi: 14 Haziran 2025)
- Öktem, A. Emre. *Terörizm, İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları*. 2nd ed. İstanbul: Derin Yayınları, 2011.
- Permanent Mission of Switzerland to the United Nations. *UN Doc. S/2021/505*, Annex 54.
- Political Declaration on Strengthening the Protection of Civilians from the Humanitarian Consequences Arising from the Use of Explosive Weapons in Populated Areas. Dublin, November 18, 2022. <https://ewipa.org/the-political-declaration>.
- Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty. *The Responsibility to Protect*. Ottawa, 2001.
- Reuters. "Finnish Parliament Votes to Exit Landmines Treaty Due to Russia Threat." *Reuters*, June 19, 2025. <https://www.reuters.com/world/europe/finnish-parliament-votes-exit-landmines-treaty-due-russia-threat-2025-06-19/>.
- Tchie, Andrew E. Yaw, and Lauren McGowan. *The United Nations–African Union Partnership and the Protection of Civilians*. Issue Brief. New York: International Peace Institute, March 2025.
- The Guardian. "Israel Still Blocking Aid for Gaza Despite Promise to Lift Siege, Says UN." *The Guardian*, May 20, 2025. <https://www.theguardian.com/world/2025/may/20/israel-still-blocking-aid-for-gaza-despite-promise-to-lift-siege-says-un>.
- Tsagourias, Nicholas, and Alasdair Morrison. *International Humanitarian Law: Cases, Materials and Commentary*. Cambridge: Cambridge University Press, 2018.

- Tütüncü, Ayşe Nur. *İnsancıl Hukuka Giriş*. 4. baskı. İstanbul: Beta Yayınları, 2019.
- United Nations Department of Peace Operations. *The Protection of Civilians in United Nations Peacekeeping Handbook*. New York: United Nations, 2020.
- United Nations Department of Political and Peacebuilding Affairs. *2023 Fact Sheets: Subsidiary Organs of the United Nations Security Council*. September 7, 2023.
- United Nations Development Programme. *Human Development Report 1994*. Oxford: Oxford University Press, 1994.
- United Nations General Assembly. UN Doc. A/RES/60/1, 2005.
- United Nations General Assembly. UN Doc. A/RES/64/291, 2010.
- United Nations General Assembly. UN Doc. A/RES/66/290, 2012.
- United Nations General Assembly. UN Doc. A/RES/77/104, 2022.
- United Nations Human Rights Council. *Legal Analysis of the Conduct of Israel in Gaza pursuant to the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide*. A/HRC/60/CRP.3. September 16, 2025.
- United Nations Human Rights Council. *Sudan: A War of Atrocities*. Report of the Independent International Fact-Finding Mission for the Sudan. A/HRC/60/22. September 5, 2025.
- United Nations Office for Disarmament Affairs. *Treaty Database: Latest Treaty Actions*. (<https://treaties.unoda.org/>, Erişim Tarihi: 29 Ekim 2025)
- United Nations *Peace and Security: How Conflict Impacts Our Environment* (<https://www.un.org/en/peace-and-security/how-conflict-impacts-our-environment>, Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2025)
- United Nations Security Council Report. *Special Research Report: Sanctions*. New York: Security Council Report, 2013.
- United Nations Security Council. *UN Doc. S/1995/300. Report of the Secretary-General on the Work of the Organization*. 1995.
- United Nations Security Council. *UN Doc. S/1999/957. Report of the Secretary-General on the Protection of Civilians in Armed Conflict*. September 8, 1999.
- United Nations Security Council. *UN Doc. S/2001/614. Letter from the President of the Security Council to the Secretary-General*. June 21, 2001.
- United Nations Security Council. *UN Doc. S/2004/431. Report of the Secretary-General on the Protection of Civilians in Armed Conflict*. May 28, 2004.
- United Nations Security Council. *UN Doc. S/2007/643. Report of the Secretary-General on the Protection of Civilians in Armed Conflict*. October 28, 2007.
- United Nations Security Council. *UN Doc. S/2020/429. Letter Dated 21 May 2020 from the Permanent Representative of the Sudan to the United Nations Addressed to the President of the Security Council*. June 1, 2020.
- United Nations Security Council. *UN Doc. S/2023/463. Letter Dated 21 June 2023 from the Permanent Representative of Mali to the United Nations Addressed to the President of the Security Council*. June 29, 2023.
- United Nations Security Council. *UN Doc. S/2023/884. Letter Dated 16 November 2023 from the Permanent Representative of the Sudan to the United Nations Addressed to the Secretary-General*. November 17, 2023.
- United Nations Security Council. *UN Doc. S/2025/271. Report of the Secretary-General on the Protection of Civilians in Armed Conflict*. May 15, 2025.
- United Nations Security Council. *UN Doc. S/PRST/1999/6. Presidential Statement on the Protection of Civilians*. February 1999.

- United Nations Security Council. *UN Doc. S/PRST/2002/6. Presidential Statement on Protection of Civilians*. 2002.
- United Nations Security Council. *UN Doc. S/PRST/2018/18. Presidential Statement on Protection of Civilians*. September 21, 2018. <https://poc-aide-memoire.unocha.org/>
- United Nations Security Council. UN Doc. S/PV.3977. *Security Council, 3977th Meeting*, February 12, 1999.
- United Nations Security Council. UN Doc. S/PV.3978. *Security Council, 3978th Meeting*, February 12, 1999.
- United Nations Security Council. UN Doc. S/RES/1265 (1999). *Resolution on the Protection of Civilians in Armed Conflict*, September 17, 1999.
- United Nations Security Council. UN Doc. S/RES/1296 (2000). *Resolution on the Protection of Civilians in Armed Conflict*, April 19, 2000.
- United Nations Security Council. UN Doc. S/RES/1325 (2000). *Resolution on Women, Peace and Security*, October 31, 2000.
- United Nations Security Council. *UN Doc. S/RES/1807 (2008). Resolution on the Situation in the DRC*. March 31, 2008.
- United Nations Security Council. UN Doc. S/RES/1894 (2009). *Resolution on the Protection of Civilians in Armed Conflict*, November 11, 2009.
- United Nations Security Council. *UN Doc. S/RES/1894 (2009). Resolution on the Protection of Civilians in Armed Conflict*. November 11, 2009.
- United Nations Security Council. *UN Doc. S/RES/1970 (2011). Resolution on Libya*. February 26, 2011.
- United Nations Security Council. *UN Doc. S/RES/1973 (2011)*.
- United Nations Security Council. *UN Doc. S/RES/2093 (2013). Resolution on Somalia*. March 6, 2013.
- United Nations Security Council. *UN Doc. S/RES/2098 (2013). Resolution on the Situation in the DRC*. March 28, 2013.
- United Nations Security Council. *UN Doc. S/RES/2339 (2017). Resolution on the Central African Republic*. January 27, 2017.
- United Nations Security Council. UN Doc. S/RES/2417 (2018). *Resolution on Conflict and Hunger*, May 24, 2018.
- United Nations Security Council. *UN Doc. S/RES/2463 (2019). Resolution on the Protection of Civilians*. April 30, 2019.
- United Nations Security Council. *UN Doc. S/RES/2524 (2020). Resolution on the Situation in Sudan*. June 3, 2020.
- United Nations Security Council. *UN Doc. S/RES/2540 (2020). Resolution on the Situation in Somalia*. August 28, 2020.
- United Nations Security Council. *UN Doc. S/RES/2573 (2021). Resolution on the Protection of Civilian Infrastructure*. April 27, 2021.
- United Nations Security Council. *UN Doc. S/RES/2640 (2022). Resolution on the Protection of Civilians*. 2022.
- United Nations Security Council. *UN Doc. S/RES/2640 (2022). Resolution on the Situation in Sudan*. July 12, 2022.
- United Nations Security Council. *UN Doc. S/RES/2656 (2022). Resolution on Libya*. October 28, 2022.
- United Nations Security Council. *UN Doc. S/RES/2690 (2023). Resolution on the Withdrawal of MINUSMA*. June 30, 2023.
- United Nations Security Council. *UN Doc. S/RES/2705 (2023). Resolution on Somalia*. October 19, 2023.

United Nations Security Council. *UN Doc. S/RES/2709 (2023). Resolution on the Situation in Libya*. December 20, 2023.

United Nations Security Council. UN Doc. S/RES/2759 (2024). *Resolution on the Protection of Civilians*, May 2024.

United Nations Security Council. *UN Doc. S/RES/688 (1991)*.

United Nations Security Council. *UN Sanctions Regime* (<https://main.un.org/securitycouncil/en/sanctions/information>, Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2025)

United Nations *Summary Statement by the Secretary-General of Matters of Which the Security Council is Seized and of the Stage Reached in Their Consideration*. UN Doc. S/2025/10, January 2, 2025. <https://docs.un.org/en/S/2025/10>.

van den Boogaard, Jeroen C., and Arjen Vermeer. "Precautions in Attack and Urban and Siege Warfare." *Yearbook of International Humanitarian Law 2017*. The Hague: T.M.C. Asser Press, 2019.

EXTENDED SUMMARY

PROTECTION OF CIVILIANS IN ARMED CONFLICTS: NORMATIVE FRAMEWORK AND CHALLENGES IN IMPLEMENTATION

Semra Aksu, RA

Ankara Hacı Bayram Veli University, semra.aksu @hbv.edu.tr

✉ <https://orcid.org/0000-0002-5248-4874>

This article examines the protection of civilians in armed conflict through a dual lens: the evolution of the normative framework governing civilian protection and the persistent gap between legal regulation and practical implementation. While the protection of civilians is widely recognized as one of the core objectives of international law, the article argues that the continuing failure to ensure effective protection does not primarily stem from deficiencies in the content of existing legal norms. Rather, it results from structural limitations within the international legal order and from the lack of political will necessary to implement and enforce those norms in practice.

The study first analyzes the normative foundations of civilian protection. It demonstrates that international humanitarian law (IHL), both treaty-based and customary, establishes clear and binding rules concerning the protection of civilians and civilian objects during armed conflict. These rules are complemented and reinforced by the resolutions and institutional practice of the United Nations Security Council. Over time, the Security Council has significantly expanded its engagement with the protection of civilians (PoC), not only by integrating PoC mandates into peacekeeping operations but also by developing thematic agendas related to children and armed conflict, Women, Peace and Security, and other interconnected areas. Through these developments, the Council has contributed to the consolidation of a comprehensive and increasingly detailed normative structure.

In addition to norm development, the Security Council has established various mechanisms aimed at operationalizing civilian protection on the ground. These include peacekeeping mandates, sanctions regimes, monitoring and reporting mechanisms, informal expert groups, and accountability-related tools. The article highlights that these instruments reflect a shift from broad, comprehensive sanctions toward more targeted measures designed to hold individual perpetrators accountable and to address specific patterns of violations, including attacks against civilians, obstruction of humanitarian access, and violations affecting women and children. This evolution demonstrates that the normative architecture surrounding civilian protection has become both more refined and more responsive to contemporary conflict dynamics.

Despite this rich and dynamic legal framework, however, civilian harm in armed conflict remains widespread and, in many contexts, systematic. The article emphasizes that violations of IHL frequently go beyond isolated breaches and instead take on a

deliberate and structural character. Civilians and civilian objects are often intentionally targeted, and serious violations are not merely the result of ambiguity or insufficient regulation. In some instances, legal norms are not only ignored but also reinterpreted in expansive or politically motivated ways that undermine their protective function. References to security concerns, military necessity, or exceptional circumstances are sometimes invoked in a manner that erodes the delicate balance between military necessity and the principle of humanity, thereby weakening established standards of protection.

Against this background, the article argues that the central problem lies not in the absence of norms but in the failure of implementation and enforcement. International law is fundamentally based on the sovereign equality of states and their consent. This consent-based structure limits the effectiveness of enforcement mechanisms and renders the implementation of obligations highly dependent on political will and interstate cooperation. The increasing tendency of states to interpret obligations flexibly, to avoid compliance, or even to withdraw from certain legal instruments reflects deeper structural constraints within the international legal order. These developments point to a tension between the formal expansion of normative commitments and the practical realities shaped by power politics and state interests.

The study also examines the role of accountability in this context. It identifies accountability as both a key indicator of success in civilian protection efforts and one of the most significant challenges. Although mechanisms exist to address violations, the “consent and cooperation of states” emerges as the weakest link in the accountability chain. Without meaningful political commitment, institutional resolve, and multilateral cooperation, even the most comprehensive normative framework cannot translate into effective protection on the ground.

In conclusion, the article contends that the failure to protect civilians in armed conflict cannot be attributed primarily to gaps or weaknesses in the legal framework itself. International humanitarian law and related Security Council practice provide a sufficiently developed normative basis for civilian protection. The persistent shortcomings instead reflect structural limitations inherent in a consent-based international system and the prioritization of state sovereignty and political interests over the consistent enforcement of humanitarian obligations. Ensuring effective civilian protection therefore requires not merely the generation of new norms but the genuine implementation of existing ones through sustained political will and cooperative action at the international level.